

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Opracowanie Lokalnej Strategii Rozwoju współfinansowane jest w ramach działania 19. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałania 19.1 Wsparcie przygotowawcze, objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020”.

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA

STOWARZYSZENIE „DZIEDZICTWO I ROZWÓJ”

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2014-2020

Zmiany przyjęte Uchwałą nr 14/2022 Zarządu Stowarzyszenia z 19.09.2022 r.

Tekst jednolity LSR przyjęty Uchwałą nr 15/2022 Zarządu Stowarzyszenia z dnia 19.09.2022 r.

Zatwierdzone przez Zarząd Województwa Mazowieckiego w dniu 24.10.2022 r.

SPIS TREŚCI

ROZDZIAŁ I. CHARAKTERYSTYKA LGD	3
1. FORMA PRAWNA I NAZWA STOWARZYSZENIA	3
2. OBSZAR	3
3. POTENCJAŁ LGD.....	4
3.1 Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD	4
3.2 Reprezentatywność LGD	5
3.3 Poziom decyzyjny – Rada.....	6
3.4 Zasady funkcjonowania LGD.	7
3.5 Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego/zarządu/biura itd.	7
ROZDZIAŁ II. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR.....	8
ROZDZIAŁ III. DIAGNOZA – OPIS OBSZARU I LUDNOŚCI.....	14
1. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE	14
1.1. Demografia	14
1.2 Poziom aktywności społecznej	16
1.3 Określenie grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy oraz problemów odnoszących się do tych grup.	18
2. UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE.....	20
2.1. Gospodarka obszaru	21
2.2 Opis rynku pracy	22
2.3. Dochody samorządu terytorialnego.....	23
2.4. Opieka społeczna.....	24
2.5 Wykształcenie - edukacja	24
3. SPECYFIKA OBSZARU	24
3.1. Spójność geograficzna i administracyjna.....	24
3.2. Spójność przyrodnicza.....	24
3.3. Spójność historyczno - kulturowa	25
3.4. Spójność gospodarcza.....	25
ROZDZIAŁ IV. ANALIZA SWOT	26
ROZDZIAŁ V. CELE I WSKAŹNIKI	28
1. PROCES FORMUŁOWANIA CELÓW OGÓLNYCH, CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH I PRZEDSIĘWZIĘĆ DLA POTRZEB LSR	28
2. PROJEKTY WSPÓŁPRACY.....	40
ROZDZIAŁ VI. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU.....	42
ROZDZIAŁ VII. PLAN DZIAŁANIA.....	44
ROZDZIAŁ VIII. BUDŻET LSR	44
ROZDZIAŁ IX. PLAN KOMUNIKACJI.....	45
ROZDZIAŁ X. ZINTEGROWANIE	49
ROZDZIAŁ XI. MONITORING I EWALUACJA	58
ROZDZIAŁ XII. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO	61
LITERATURA	61
ZAŁĄCZNIKI DO LSR	61
ZAŁĄCZNIK NR 1 DO LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU – PROCEDURA AKTUALIZACJI LSR	62
ZAŁĄCZNIK NR 2 DO LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU – PROCEDURY DOKONYWANIA EWALUACJI I MONITORINGU.....	63
ZAŁĄCZNIK NR 3 DO LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU – PLAN DZIAŁANIA	67
ZAŁĄCZNIK NR 4 DO LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU - BUDŻET	73
ZAŁĄCZNIK NR 5 DO LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU – PLAN KOMUNIKACJI.....	74

ROZDZIAŁ I. Charakterystyka LGD

1. Forma prawna i nazwa Stowarzyszenia

- ✓ Nazwa: **Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”**
- ✓ Status prawny: Stowarzyszenie.
- ✓ Data rejestracji w Sądzie Rejestrowym: 06 kwietnia 2006 r.
- ✓ **KRS: 0000254626,**
- ✓ **REGON: 140547112,**
- ✓ **NIP: 811-172-92-86.**
- ✓ Struktura Organów Stowarzyszenia:
  - Walne Zebranie Członków,
  - Zarząd Stowarzyszenia,
  - Komisja Rewizyjna,
  - Rada Stowarzyszenia.

Nadzór nad Stowarzyszeniem sprawuje Marszałek Województwa Mazowieckiego.

2. Obszar

Obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” tworzy jedenaście gmin leżących w południowo - wschodniej części województwa mazowieckiego. Gminy te wchodzi w skład trzech powiatów tj. lipskiego: (**Ciepielów**), radomskiego (**Gózd, Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko, Pionki**) oraz zwoleńskiego (**Kazanów, Policzna, Przylęk, Tczów, Zwoleń**). Powierzchnia tego obszaru wynosi **1 190,00 km²** (118 949 ha), co stanowi 3,34% całkowitej powierzchni województwa mazowieckiego. Obszar objęty LSR w porównaniu do poprzedniego okresu 2007 – 2013 nieznacznie się zmniejszył, natomiast wzrosła liczba mieszkańców. Spowodowane jest to wycofaniem się z partnerstwa Gminy Iłża, a wstąpieniem w szeregi Stowarzyszenia Gminy Miasta Pionki.

Aktualnie na obszarze działania LGD „Dziedzictwo i Rozwój” mieszka **99 815** osób, tj. 1,87 % ludności województwa mazowieckiego wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 roku.

Tabela nr 1. Gminy należące do Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”

Lp.	Gmina	Identyfikator gminy	Jednostka administracyjna		Powierzchnia w km ² 2013	Liczba ludności 2013
			typ gminy	powiat		
1.	Ciepielów	140902 2	wiejska	lipski	135	5723
2.	Gózd	142502 2	wiejska	radomski	78	8477
3.	Jastrzębia	142504 2	wiejska	radomski	90	6783
4.	Jedlnia - Letnisko	142506 2	wiejska	radomski	66	12411
5.	Kazanów	143601 2	wiejska	zwoleński	95	4652
6.	Pionki g.	142508 2	wiejska	radomski	230	10072
7.	Pionki m.	142501 1	miejska	radomski	18	19382
8.	Policzna	143602 2	wiejska	zwoleński	113	5747
9.	Przylęk	143603 2	wiejska	zwoleński	131	6349
10.	Tczów	143604 2	wiejska	zwoleński	72	4877
11.	Zwoleń	143605 3	miejsko-wiejska	zwoleński	162	15342
RAZEM					1 190	99 815

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS z 2013r.

3. Potencjał LGD

3.1 Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD

Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” jest zrzeszeniem uczestników publicznych, społecznych i gospodarczych, połączonych partnerstwem, które ustaliło wspólną strategię rozwoju obszarów wiejskich. Proces budowy partnerstwa rozpoczął się Zebraniem Założycielskim Stowarzyszenia, które odbyło się 2 lutego 2006 r. w Zwoleniu, przy udziale 40 Członków Założycieli. Wybrano władze (Zarząd oraz Komisję Rewizyjną Stowarzyszenia), które zgodnie z wymogami reprezentują różnych partnerów. Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” zostało zarejestrowane w dniu 06 kwietnia 2006 r. i otrzymało numer KRS: 0000254626.

Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” zostało powołane w celu działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniając ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno- kulturowych, rozwój turystyki oraz popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych.

W I schemacie projektu LEADER, Stowarzyszenie obejmowało tylko teren gminy Zwolen, w wyniku działań szkoleniowych, informacyjnych i promocyjnych obszar realizacji projektu został rozszerzony o gminy: Policzna, Ciepiałów, Kazanów, Tczów, Iłża. Skupieni wokół budowy partnerstwa liderzy społeczności lokalnej aktywnie uczestniczyli w powyższych działaniach, a potem w drodze porozumienia i konsultacji wypracowali strategię rozwoju na najbliższe lata i wnioskowali o środki unijne z programu LEADER. Starania te zakończyły się pozyskaniem środków na realizację zaplanowanych działań. Dokonanie wnikliwej analizy możliwości rozwojowych terenów wiejskich objętych działaniem LGD pozwoliło na opracowanie Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich.

W ramach Schematu II Stowarzyszenie, posiadające już duże doświadczenie i potencjał administracyjny, przeprowadziło realizację strategii zgodnie z założonym harmonogramem i budżetem. Postawione cele strategiczne zostały w pełni osiągnięte, a rezultaty imponujące.

Obecnie mamy za sobą realizację zadań w ramach osi 4 Leader na lata 2007-2013. W tym okresie LGD rozszerzyła swój zasięg i obejmowała obszar 11 gmin z powiatu lipskiego, radomskiego i zwoleńskiego. Współpraca partnerska w zakresie podejmowania wspólnych inicjatyw na rzecz rozwoju obszaru oraz podnoszenie jakości życia mieszkańców pozwoliła na realizację trzech celów ogólnych określonych w LSR, wynikających ze specyfiki obszaru i analizy SWOT:

1. Podniesienie atrakcyjności turystycznej i wypoczynkowej obszaru LGD;
2. Dziedzictwo kulturowe ważnym czynnikiem rozwoju, integracji i promocji obszaru;
3. Aktywizacja zawodowa i społeczna mieszkańców obszaru LGD „Dziedzictwo i Rozwój”.

Wymienione działania były tematami, które połączyły różne środowiska w trakcie realizacji projektu i pozwoliły lepiej poznać potrzeby obszarów wiejskich. Rozwój turystyki, infrastruktury technicznej, ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego oraz rozwijanie przedsiębiorczości spowodowało ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów wiejskich oraz integrację społeczności. Doświadczenie i wiedza, którą Zarząd, Członkowie oraz pracownicy biura Stowarzyszenia zdobyli podczas realizacji tego projektu umożliwi im w przyszłości efektywne wdrażanie celów i przedsięwzięć, a pozyskane przez Stowarzyszenie wsparcie finansowe w okresie budżetowym UE 2014 - 2020 umożliwi kontynuowanie rozpoczętych wtedy prac na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz uaktywnienie na tym polu lokalnych beneficjentów.

Poszczególne gminy przystępowały do Stowarzyszenia po przyjęciu przez Rady Gmin uchwał Z uczestnictwa w partnerstwie wycofała się Gmina Iłża, która wsparła mniejszą sąsiadującą LGD, natomiast uchwałę o przystąpieniu do Stowarzyszenia podjęła Gmina Miasto Pionki, która nie była dotychczas objęta LSR ani nie uczestniczyła, jako członek LGD.

Całkowity budżet na realizację LSR w ramach osi 4 Leader wynosił 14 087 380 zł. z czego 11 041 460 zł. przeznaczonych było na wdrażanie LSR. Środki te zostały w ok. 94% rozdysponowane w przeprowadzonych 12 naborach wniosków w ramach działania 413 „Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013. W ramach „Małych projektów” zrealizowane zostało 95 projektów. W latach 2009-2015 odnowionych zostało 32 miejscowości z obszaru objętego LSR, poprzez zagospodarowanie centrum miejscowości i wsi, budowę boisk sportowych i świetlic wiejskich czy też remont dachu i elewacji zabytkowego kościoła parafialnego. Środki finansowe w ramach działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” otrzymało 10 przedsiębiorców, natomiast 11 rolników skorzystało z dofinansowania w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”.

Realizacja poszczególnych etapów programu LEADER, zakończyła się pełnym sukcesem i przyniosła wymierne rezultaty dla samorządów, ale też przede wszystkim dla mieszkańców. Przez lata istnienia Stowarzyszenia, program LEADER był naszym głównym celem, ale po drodze udało się zrealizować jeszcze kilka innych mniejszych projektów.

W latach 2007 – 2013 Stowarzyszenie zrealizowało 8 projektów dofinansowanych z Samorządu Województwa Mazowieckiego oraz FIO Mazowsze Lokalnie, na łączną kwotę ok. 49 tys. zł., polegających m. in. na wsparciu nieformalnych grup i lokalnych inicjatyw. W tym okresie Stowarzyszenie realizowało również trzy projekty międzynarodowe. Promując lokalnych artystów w ramach Fundacji Współpracy Polsko – Niemieckiej przy partnerskim współdziałaniu z Kulturzentrum im Krakauer Haus w Norymberdze, zrealizowano projekty: „Wystawa malarstwa i rzeźby Grupy – 77” oraz „Wystawa prac malarskich i rysunków: ”Prezentacja kultury polskiej w Niemczech” za łączną kwotę 5 tys. euro. Natomiast 15 tys. euro pozyskane w ramach Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji – Narodowa Agencja Programu „Uczenie się przez całe życie” przeznaczone było na wymianę doświadczeń i praktyk z zakresu szkoleń i coachingu potencjalnych przedsiębiorców, w szczególności tych z sektora turystycznego. W projekcie wzięło udział 76 osób poniżej 35 roku życia, które uczestniczyły w mobilnościach do krajów partnerskich (Włochy, Turcja, Czechy, Słowacja, Hiszpania, Polska).

3.2 Reprezentatywność LGD

Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” jest partnerstwem trójsektorowym, składającym się z przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, mającym na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. W szeregach LGD znajdują się mieszkańcy - przedstawiciele wszystkich gmin objętych LSR. Członkowie przyjęci zostali w oparciu o deklaracje członkowskie. Nabycie i stwierdzenie utraty członkostwa w Stowarzyszeniu określa Statut.

Ponad 89% członków w Lokalnej Grupie Działania stanowią partnerzy społeczni oraz gospodarczy. Poza tym w Stowarzyszeniu zachowana jest równowaga płci, jak również zapewniony udział młodych ludzi.

W wyniku aktywnie prowadzonych działań informacyjnych na dzień uchwalenia LSR na lata 2014 -2020, Stowarzyszenie zrzesza w **sumie 111 członków** w tym:

- 29 podmiotów sektora gospodarczego,
- 12 podmiotów sektora publicznego,
- 70 podmiotów sektora społecznego.

oraz 14 podmiotów zobowiązujących się do współpracy.

Tabela nr 2 Członkowie LGD z podziałem na Gminy.

Lp.	Gmina	Sektor publiczny	Sektor gospodarczy	Sektor społeczny
1.	Ciepielów	1	2	2
2.	Gózd	1	2	2
3.	Jastrzębia	1	1	2
4.	Jedlnia - Letnisko	1	2	0
5.	Kazanów	1	3	2
6.	Pionki g.	1	1	2
7.	Pionki m.	1	2	3
8.	Policzna	1	3	5
9.	Przyłęk	1	2	2
10.	Tczów	1	4	1
11.	Zwoleń	2	8	50
RAZEM		12	29	70

W celu jak najlepszego wykorzystania zasobów i poprawy jakości życia na terenie LGD, do współpracy zapraszane są również instytucje i podmioty funkcjonujące na obszarze LGD, które identyfikują się z celami stowarzyszenia, jednakże pozostaną partnerami Stowarzyszenia na podstawie umowy współpracy. Proces budowania partnerstwa ciągle trwa, a Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” zakłada możliwość rozszerzenia składu LGD poprzez przyjęcie nowych członków wyrażających gotowość realizacji celów statutowych oraz współpracy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich objętych LSR.

Właściwa struktura LGD ze względu na sektory pozwala m.in. na inicjowanie działań na rzecz poprawy zatrudnienia i tworzenia miejsc pracy. Reprezentacja sektora gospodarczego daje pewną szansę na tworzenie nowych miejsc pracy, co jest jednym z najważniejszych celów LSR. Znaczna liczba podmiotów z sektora publicznego i społecznego umożliwia przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, jak i pozwala na podejmowanie działań z zakresu ekonomii społecznej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym. Obecna struktura LGD daje również szansę na rewitalizację fizyczną, gospodarczą i społeczną na obszarach miejskich i wiejskich poprzez stworzenie mieszkańcom, w tym również tzw. grupom defaworyzowanym, szansy na podejmowanie oddolnych inicjatyw umożliwiających realizację określonych w LSR celów.

3.3 Poziom decyzyjny – Rada

W skład Rady wchodzi przedstawiciele wszystkich trzech sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego. Sposób powoływania i zmiany w składzie organu decyzyjnego LGD określa Statut Stowarzyszenia. Zgodnie z zapisami statutowymi żaden z członków Rady nie może być członkiem Zarządu i Komisji Rewizyjnej oraz pracownikiem Biura LGD.

Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia, spośród członków zwyczajnych Stowarzyszenia. Walne Zebranie Członków ustaliło, że Rada Stowarzyszenia liczyć będzie **12 osób**. W wyniku wyborów uzupełniających przeprowadzonych w dniu 17 grudnia 2015 roku struktura Rady ukształtowała się następująco:

- 1) Przedstawiciele sektora społecznego 5 osób (42%),
- 2) Przedstawiciele sektora gospodarczego 4 osoby (33%),
- 3) Przedstawiciele sektora publicznego 3 osoby (25%).

Rada ma kompetencje ściśle określone i odnoszące się przede wszystkim do wyboru operacji (projektów) do dofinansowania ze środków pozostających w dyspozycji LGD do realizacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju. Decyzje Rady są jawne – podaje się je do publicznej wiadomości wraz z procedurami podejmowania decyzji.

Szczegółowe regulacje dotyczące wyboru operacji oraz zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego zawarte są w Regulaminie Rady Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” w Zwoleniu. Dokument ten zapewnia przejrzystość decyzji podejmowanych przez Radę, określa quorum, (co najmniej 50% członków Rady musi być obecnych na posiedzeniu Rady), możliwość powoływania ze swojego grona komisji o określonych kompetencjach. Regulamin zawiera także zapisy gwarantujące *bezstronność oceny operacji* oraz procedurę *wyłaczenia członka Rady* z udziału w dokonywaniu wyboru operacji. Każdorazowo podczas podejmowania decyzji przez Radę, sprawdzane jest zachowanie *parytetu sektorowości* (ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie mogą mieć więcej niż 49% praw głosu). Nie upoważnia się ponadto osób trzecich do udziału w podejmowaniu decyzji, funkcje członków Rady są pełnione osobiście. Dbając o prawidłowość wyborów dokonywanych przez członków Rady podejmuje się działania dyscyplinujące wobec członków, którzy systematycznie nie biorą udziału w posiedzeniach Rady lub też podczas dokonywania oceny wniosków nie stosują zatwierdzonych kryteriów (dokonują oceny w sposób niezgodny z treścią kryteriów oceny). Wybór operacji, które mają być realizowane, dokonywany jest w formie uchwały. Wyniki oceny wniosków podawane są do publicznej wiadomości poprzez zamieszczenie ich na stronie internetowej LGD.

Tabela nr 3. Skład Rady Stowarzyszenia.

Lp.	Imię i nazwisko/ Nazwa Instytucji	Nazwa reprezentowanej gminy	Sektor	Funkcja w strukturze Rady
1.	Borek Mariusz	Ciepielów	społeczny	Przewodniczący Rady
2.	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowo- Handlowe „MARK” M. i K. Szczęsny Sp. jawna	Gózd	gospodarczy	Członek Rady
3.	Paweł Kapusta „P.K. OLIGOPOL”	Jastrzębia	gospodarczy	Członek Rady
4.	Król Robert - Usługi Budowlane	Kazanów	gospodarczy	Członek Rady
5.	Lidia Wierzbicka	Pionki m.	społeczny	Członek Rady
6.	Gmina Pionki	Pionki g.	publiczny	Sekretarz Rady
7.	OSP w Grabowie nad Wisłą	Przyłęk	społeczny	Członek Rady
8.	Monika Chołuj	Policzna	społeczny	Członek Rady
9.	Elżbieta Nowakowska	Zwoleń	społeczny	Członek Rady
10.	Firma Handlowo Usługowa Inter Grzegorz Świątek	Zwoleń	gospodarczy	Zastępca Przew. Rady
11.	Gmina Jedlnia- Letnisko	Jedlnia - Letnisko	publiczny	Członek Rady
12.	Gmina Tczów	Tczów	publiczny	Zastępca Przew. Rady

Skład organu decyzyjnego wskazuje, że ani władze publiczne, ani żaden sektor, nie posiadają więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji. **W składzie Rady Stowarzyszenia znajdują się przedstawiciele wszystkich trzech sektorów (społeczny, gospodarczy i publiczny) oraz kobiety i osoby poniżej 35 roku życia.** Osoby te posiadają kwalifikacje przydatne do dokonywania oceny i wyboru operacji. Członkowie Rady uczestniczyli w serii szkoleń dotyczących podejścia Leader oraz Programu Rozwoju

Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 oraz posiadają wiedzę i doświadczenie nie tylko dotyczące obszarów wiejskich, ale także innych projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Wszyscy członkowie Rady są mieszkańcami obszaru LGD.

3.4 Zasady funkcjonowania LGD.

LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” wykonuje swoje zadania na podstawie **Statutu**, który uchwalany i zmieniany jest przez Walne Zebranie Członków. W tym dokumencie określono m.in.: cele działania Stowarzyszenia, sposób realizacji celów, zasady nabywania i utraty członkostwa w Stowarzyszeniu oraz jego organach, władze Stowarzyszenia, sposób rozwiązania Stowarzyszenia. Kadencja Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej wynosi 4 lata.

Pozostałymi dokumentami wewnętrznymi regulującymi zasady działania Stowarzyszenia są:

1. **Regulamin Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”** w Zwoleniu uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków, określający m.in. sprawy wyborcze, odwołanie członków władz i wybory uzupełniające, zakres zadań organów Walnego Zebrania Członków. Walne Zebranie Członków tworzą wszyscy członkowie zwyczajni Stowarzyszenia. Do kompetencji Walnego Zebrania Członków należy m.in.: uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia, uchwalanie zmian Statutu czy uchwalanie regulaminu obrad Walnego Zebrania Członków.
2. **Regulamin Zarządu Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”** uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków, określający m.in. zadania Zarządu, organizację pracy i posiedzeń Zarządu. Zarząd Stowarzyszenia składa się z Prezesa, dwóch Wiceprezesów, Skarbnika i od 1 do 6 innych Członków Zarządu. Zarządowi Stowarzyszenia powierzono funkcje typowo zarządcze, takie jak: kierowanie całokształtem działalności Stowarzyszenia, reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu, koordynowanie realizacji LSR, czy opracowywanie wniosków o dofinansowanie oraz zatwierdzanie LSR, oraz dokonywanie w niej zmian i ustalanie regulaminu Biura Stowarzyszenia.
3. **Regulamin Rady Stowarzyszenia**, zatwierdzany przez Zarząd Stowarzyszenia, określający m.in.: szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Rady, szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji, szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego. Zmian w regulaminie może dokonać Zarząd na wniosek Prezesa Zarządu lub 5 członków Rady. Rada Stowarzyszenia składa się z 12 członków wybieranych przez Walne Zebranie Członków. Rada pracuje w oparciu o Regulamin Rady. Najważniejsze z punktu widzenia LGD decyzje, tj. wybór operacji objętych dofinansowaniem w ramach wdrażania LSR zgodnie ze Statutem są wyłączną kompetencją Rady.
4. **Regulamin Biura Stowarzyszenia**, ustalany i zmieniany przez Zarząd Stowarzyszenia, określający m.in.: uprawnienia kierownika biura, opis stanowiska precyzujący podział zadań na poszczególnych stanowiskach, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych, schemat organizacyjny biura.
5. **Regulamin Komisji Rewizyjnej** uchwalany przez Walne Zebranie Członków, określający m.in. szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji, zasady prowadzenia działań kontrolnych, zasady protokołowania posiedzeń. Komisja Rewizyjna składa się z Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego, Sekretarza i do 3 członków. Komisja Rewizyjna pełni funkcje typowo kontrolne.
6. **Polityka Bezpieczeństwa Ochrony Danych Osobowych** Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” w Zwoleniu, uchwalana i zmieniana przez Zarząd Stowarzyszenia. Dokument ten ma na celu zredukowanie możliwości wystąpienia negatywnych konsekwencji naruszeń bezpieczeństwa informacji tj.: naruszeń danych osobowych, naruszeń przepisów prawa oraz innych regulacji, utraty lub obniżenia reputacji Stowarzyszenia, strat finansowych ponoszonych w wyniku nałożonych kar, zakłóceń organizacji pracy spowodowanych nieprawidłowym działaniem systemów.

3.5 Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego/zarządu/biura itd.

Podział kompetencji pomiędzy poszczególnymi organami Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” zapewnia rozdział funkcji decyzyjnej od zarządczej. Najważniejsze z punktu widzenia LGD decyzje, tj. wybór operacji objętych dofinansowaniem w ramach wdrażania LSR zgodnie ze Statutem są wyłączną kompetencją Rady, a inne istotne decyzje, takie jak: uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia, wybór i odwoływanie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady, rozpatrywanie i zatwierdzanie rocznych sprawozdań finansowych, sprawozdań Zarządu i Komisji Rewizyjnej, uchwalanie zmian Statutu oraz wiele innych kompetencji posiada Walne Zebranie Członków.

Osoby wchodzące w skład Rady są przedstawicielami trzech sektorów, posiadają one doświadczenie związane z oceną projektów realizowanych w ramach Osi 4 LEADER oraz odbyli szkolenie w ramach podejścia LEADER. W celu podniesienia wiedzy i kompetencji członkowie Rady mają obowiązek uczestniczenia w szkoleniach, wizytach studyjnych i zebraniach organizowanych przez władze Stowarzyszenia, w tym celu został opracowany plan szkoleń w zakresie m. in. oceny zgodności operacji z LSR oraz lokalnymi kryteriami. Szkolenia organizowane będą każdorazowo po każdej zmianie przepisów związanych z wdrażanymi działaniami lub po uwzględnieniu protestu beneficjenta przez Zarząd Województwa Mazowieckiego, co spowoduje, że wybór operacji na poziomie lokalnym będzie na wysokim poziomie a projekty kierowane do finansowania będą zgodne z opracowaną strategią. Szczegółowe zasady funkcjonowania Rady, w tym obowiązek posiadania i uaktualniania wiedzy członków Rady na temat programu PROW wynikającej z przepisów prawa, Statutu Stowarzyszenia, regulaminów i uchwał jego organów reguluje regulamin Rady. Z kolei szczegółowe zasady funkcjonowania pozostałych organów LGD regulują odpowiednie regulaminy Walnego Zebrania Członków, Zarządu oraz Biura i Komisji Rewizyjnej.

Bieżącą obsługę działalności Stowarzyszenia prowadzi Biuro LGD. Personel biura zatrudniany jest przez Zarząd LGD. Organ ten również dostosowuje skład osobowy biura do realnych potrzeb LGD, a także jego możliwości finansowych i organizacyjnych. Osoby zatrudnione na stanowisku: Specjalista ds. wdrażania LSR oraz Specjalista ds. aktywizacji społecznej zatrudnione są w biurze LGD od 2009 roku, natomiast Kierownik Biura sprawuje niezmiennie swą funkcję od 2007 r. Pracownicy biura dzięki zdobytej w poprzednim okresie programowania wiedzy i doświadczeniu zagwarantują profesjonalną obsługę, zarówno organów LGD jak i beneficjentów realizujących poszczególne projekty. Zakres i podział obowiązków oraz opis stanowisk prezentuje Regulamin Biura. Pracownicy biura ponadto mają w zakresie obowiązków prowadzenie doradztwa w przygotowaniu dokumentacji aplikacyjnych, pomoc beneficjentom w rozliczaniu projektów, monitorowanie i przygotowanie raportów dotyczących realizacji poszczególnych działań objętych Lokalną Strategią Rozwoju oraz współpracę z przedsiębiorcami, lokalną społecznością i przedstawicielami sektora publicznego. Pracownicy biura w celu podniesienia wiedzy i kompetencji uczestniczyć będą w szkoleniach dotyczących m.in. pisania wniosków i tworzenia biznesplanu, metodyki pracy Rady w zakresie oceny operacji czy ewaluacji i monitoringu LSR, określonych w planie szkoleń. Zgodnie z Regulaminem Biura LGD przewiduje się zatrudnienie innych osób niż wymienione w zależności od potrzeb i rozwoju Stowarzyszenia.

Zarówno LGD, jak i jej członkowie posiadają bardzo duże doświadczenia w realizacji operacji lub działań, w których były i są podejmowane przedsięwzięcia z zakresu wdrażania LSR. Podmioty wchodzące w skład Lokalnej Grupy Działania charakteryzują się doświadczeniem zdobytym podczas realizacji różnych operacji związanych z rozwojem obszarów wiejskich. Członkowie reprezentują różne sektory zrzeszone w LGD, zatem część ma większe doświadczenie w projektach dotyczących mikroprzedsiębiorstw, inni zaś w małych projektach. Spośród członków LGD największe doświadczenie w zakresie realizacji operacji współfinansowanych ze środków unijnych posiadają poszczególne gminy. W każdej z nich realizowane były projekty infrastrukturalne (głównie wodociągi i kanalizacja) oraz drogowe, finansowane z programu SAPARD oraz PHARE, a przede wszystkim realizowane w ramach Osi 3 i 4 PROW w szczególności w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi. Warto dodać, że również osoby fizyczne będące członkami LGD posiadają doświadczenie w realizacji tego typu operacji, w których wdrażanie były włączone na przykład, jako członkowie stowarzyszeń, do których należą. Zaangażowanie na rzecz polepszenia jakości życia na terenie objętym Lokalną Strategią Rozwoju jest wspólne i ogromne.

ROZDZIAŁ II. Partycypacyjny charakter LSR

LSR została przygotowana etapami, z których pierwsze miały charakter analityczno-badawczy, a kolejne planistyczny. W pierwszej części wykorzystano dostępne i aktualne źródła danych w postaci opracowań statystycznych, baz danych, artykułów w czasopismach i źródłach on-line, a także badań własnych Lokalnej Grupy Działania. W ramach tego etapu odbyło się 16 spotkań (w terminach od stycznia do lipca 2015 roku – tabela nr 4), podczas których zebrano materiały wyjściowe do prac nad przyszłą LSR. Przy określaniu metod partycypacji wzięto pod uwagę fakt, że to mieszkańcy są źródłem wiedzy o danej społeczności i jej problemach, najlepiej znają najbliższe otoczenie, posiadają informacje niedostępne dla władz lokalnych. Oparto się również na wynikach ewaluacji oraz badań własnych prowadzonych na potrzeby sprawozdań z realizacji LSR w poprzednim okresie programowania. Przeprowadzono wywiady z członkami społeczności aktywnymi na polu działalności lokalnej, szersza grupa osób została także poproszona o wypełnienie ankiet diagnostycznych. Kwestionariusze ankietowe wypełniło 466 mieszkańców terenu LGD.

W ten sposób nastąpiła wstępna identyfikacja problemów, która następnie została pogłębiona poprzez spotkania ze społecznością lokalną. Wstępna identyfikacja pozwoliła na właściwe moderowanie spotkań ze społecznością i zapewnienie uwzględnienia w dyskusji wszystkich potencjalnych problemów lokalnych. LSR została przygotowana w sposób partycypacyjny, z dbałością o równy wpływ wszystkich zaangażowanych sektorów, tj. sektora społecznego, publicznego, gospodarczego oraz mieszkańców. Aby zagwarantować taki udział, zdecydowano o przeprowadzeniu dużej liczby spotkań dostosowanych do możliwości czasowych wszystkich potencjalnych uczestników. Stąd spotkania były zorganizowane w wielu lokalizacjach znajdujących się na terenie działania LGD, a także w siedzibie Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”.

Głównymi formami włączania mieszkańców (rolnicy, przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, osoby fizyczne, organizacje pozarządowe, jednostki kultury, nieformalne zrzeszenia społeczne, kościoły i parafie, beneficjenci działań osi 4 Leader PROW 2007 - 2013, potencjalni beneficjenci działań podejścia Leader PROW 2014 -2020; w tym również grupy defaworyzowane szczególnie w kontekście dostępu do rynku pracy: mieszkańcy małych miejscowości, młodzież, kobiety, osoby 50+, długotrwale bezrobotni) w proces przygotowywania LSR są wykorzystane w tym celu techniki partycypacyjne.

Poniżej przedstawiono opis metod angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR, z określeniem grup docelowych, do których metody te są skierowane, w rozbiciu na kluczowe etapy:

1. Diagnoza i analiza SWOT,
2. Określanie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowanie planu działania,
3. Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru,
4. Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji,
5. Przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR.

1. Diagnoza i analiza SWOT

W pracę na omawianym etapie zostali zaangażowani, na równych zasadach i przy w miarę zachowanych proporcjach, przedstawiciele wszystkich sektorów, na których oparte jest działanie LGD, tj. przedstawiciele sektora społecznego, publicznego, gospodarczego i mieszkańców. Zastosowano następujące metody:

1. *Analiza danych zastanych*, zawierających informacje o zasobach obszaru, warunkach do rozwoju przedsiębiorczości, strukturze lokalnej społeczności, problemach rynku pracy czy potencjalnych grupach defaworyzowanych. Analiza w oparciu o dokumenty własne, ewaluację realizacji LSR w poprzednim okresie programowania, badania, publikacje oraz dane GUS, PUP, GOPS, MOPS, PCPR, pozwoliła określić potencjał oraz wstępnie zdefiniować problemy obszaru planowanego do objęcia LSR.
2. *Spotkania informacyjno-konsultacyjne* (co najmniej jedno spotkanie, na obszarze każdej z gmin planowanej do objęcia LSR). Spotkania te poświęcone były w szczególności analizie mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń. Wnioski z tych konsultacji zostały wykorzystane podczas formułowania celów i przedsięwzięć.
3. *Warsztaty scenariuszowe*.
4. *E-konsultacje*.
5. *Konsultacje indywidualne* w biurze LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”, co umożliwiło udział wszystkich zainteresowanych mieszkańców w procesie opracowywania strategii.

W ramach pierwszego etapu poinformowano mieszkańców o pracach związanych z opracowaniem LSR na lata 2014-2020 oraz zachęcono ich do włączenia się w działania zmierzające do opracowania tego ważnego dokumentu, który w znaczący sposób wpłynie na rozwój naszego terenu oraz przyczyni się do poprawy jakości życia jego mieszkańców.

Proces przeprowadzania konsultacji społecznych został poprzedzony szeroko rozwiniętą kampanią informacyjną.

W zakresie informowania wykorzystano następujące metody partycypacji: zamieszczenie informacji na stronie www Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” oraz na stronach internetowych gmin należących do LGD. Ta metoda partycypacji skierowana była głównie do osób młodych. Ponadto wykorzystano ogłoszenia w prasie (skierowane ogólnie do mieszkańców obszaru LSR, w tym szczególnie do grupy defaworyzowanej - mieszkańcy małych miejscowości). Najskuteczniejszym sposobem informowania osób starszych (50+) jest tak zwana metoda - komunikacja twarzą w twarz, która jest najbardziej naturalną formą kontaktów międzyludzkich. Wykorzystano również ogłoszenia parafialne, których głównymi odbiorcami byli: mieszkańcy obszaru, kobiety, osoby 50+. Najbardziej popularnym sposobem informowania są niewątpliwie plakaty i ulotki, które trafiły do mieszkańców obszaru LSR, potencjalnych beneficjentów działań podejścia Leader PROW 2014-2020.

W zakresie konsultowania opracowano ankiety (również on-line) skierowane do beneficjentów działań osi 4 Leader PROW 2007-2013, potencjalnych beneficjentów działań podejścia Leader PROW 2014-2020. Przeprowadzono wywiady (zarówno indywidualne jak i grupowe), w tym również tzw. zogniskowany wywiad grupowy (grupa fokusowa) – dla przedsiębiorców ze wszystkich gmin, a także przedstawicieli jednostek sektora publicznego. Celem wywiadów indywidualnych przeprowadzanych z przedstawicielami sektora publicznego było poznanie opinii i potrzeb burmistrzów i wójtów gmin partnerskich LGD na temat planowanych projektów infrastrukturalnych. Spotkania te odbyły się w siedzibie LGD w Zwoleniu. Działania te skierowano do beneficjentów działań osi 4 Leader PROW 2007-2013 oraz potencjalnych beneficjentów działań podejścia Leader PROW 2014-2020. Podczas spotkań otwartych mieszkańcy wsi, rolnicy, przedsiębiorcy, osoby fizyczne przekazali swoje uwagi oraz spostrzeżenia dotyczące potencjału i zasobów obszaru LGD, a także informacje o odczuwalnych problemach i niezaspokojonych potrzebach. W konsultacjach on – line, które przybrały formę interaktywnej ankiety, wzięli udział: młodzież, przedsiębiorcy, osoby bezrobotne, kobiety, przedstawiciele JST, organizacje pozarządowe a także osoby 50+. Łącznie w tej formie partycypacji wzięło udział 215 mieszkańców.

2. Określanie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowanie planu działania
Drugi etap budowania LSR miał za zadanie wspólne wypracowanie ze społecznością lokalną celów oraz określenie ich hierarchii, a także opracowanie planu działania.

Metody angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR na tym etapie to:

1. *Badania ankietowe:*

- a) elektroniczne z wykorzystaniem innowacyjnej metody zbierania i analizy danych, które zamieszczono na stronie internetowej Stowarzyszenia; Badania te miały na celu zebranie propozycji przedsięwzięć i operacji, będą służyły poszukiwaniu rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju.
- b) w wersji papierowej, zbierane podczas spotkań konsultacyjnych co zapewniło udział społeczności wykluczonej cyfrowo w opracowaniu LSR.

2. *Warsztaty scenariuszowe.*

3. *Spotkania konsultacyjne.*

4. *E-konsultacje.*

5. *Konsultacje indywidualne* w biurze Stowarzyszenia LGD, co umożliwiło udział wszystkich zainteresowanych mieszkańców w procesie opracowywania strategii.

W ramach tego etapu (w ramach współdecydowania w zakresie LSR) powołano robocze grupy projektowe, przeprowadzono warsztaty scenariuszowe (w 11 gminach należących do LGD), w których uczestniczyli przedstawiciele każdego z sektorów.

Przedstawiciele sektorów publicznego, społecznego, gospodarczego oraz mieszkańców wzięli również udział w pracach wykonawczych zespołów projektowych, oraz komitetów zadaniowych w ramach współdziałania. Spośród wdrożonych technik partycypacyjnych 4 metody mają charakter spotkań grupowych (warsztaty scenariuszowe, badania fokusowe, grupy robocze, spotkania konsultacyjne). Ponadto zostały przeprowadzone badania ankietowe oraz wywiady indywidualne.

3. Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru

1. *Badania ankietowe on-line.*

2. *Spotkania komitetu zadaniowego.*

3. *Warsztaty scenariuszowe.*

4. *Zogniskowany wywiad grupowy - grupa fokusowa.*

5. *Wywiad indywidualny.*

6. *E-konsultacje.*

7. *Konsultacje indywidualne* w biurze Stowarzyszenia LGD, co umożliwiło udział wszystkich zainteresowanych mieszkańców w procesie opracowywania strategii.

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy przedstawiali propozycje lokalnych kryteriów wyboru operacji. Każdy pomysł był wpisywany na listę, a następnie poddawany szerokim konsultacjom. Dla osób zainteresowanych opracowaniem lokalnych kryteriów wyboru działań główny punkt informacyjny, w siedzibie Stowarzyszenia, w Zwoleniu, przy ulicy Wojska Polskiego 78. Biuro otwarte jest od poniedziałku do piątku, od godziny 7.30 do godziny 15.30. Pracownicy są kompetentni i doświadczeni, mają pełną znajomość problemów lokalnych. Spotkania takie miały formę indywidualnych konsultacji. Spotkania twarzą w twarz powodują, że ludzie chętniej wyrażają swoje opinie, proponują ciekawe rozwiązania. Wypracowane wspólnie z mieszkańcami lokalne kryteria wyboru zostały opublikowane w formie interaktywnego formularza na stronie internetowej Stowarzyszenia. W kolejnym etapie wszyscy zainteresowani mogli zgłaszać swoje uwagi. By jednak punkt ten mógł przyciągnąć jak największą liczbę osób, co stanowi warunek skutecznego działania, konieczna była szeroko zakrojona kampania informacyjna.

Aby była skuteczna, informację o możliwości konsultowania założeń do zdefiniowania lokalnych kryteriów wyboru w biurze LGD umieszczono na stronie internetowej Stowarzyszenia, na stronach internetowych gmin partnerskich, przekazano informacje sołtysom, przekazano informacje wszelkim organizacjom społecznym, przedsiębiorcom i podmiotom sektora publicznego. Zamieszczono także ogłoszenia w lokalnych gazetach. Oprócz tego każdy członek Stowarzyszenia, a w szczególności członkowie Zarządu, Rady oraz zespołów roboczych Stowarzyszenia zostali zobowiązani do jak najszerszego informowania o LSR i możliwościach konsultacji przy jej opracowywaniu. Tak szeroko zakrojona kampania informacyjna sprawiła, że prawie każda zainteresowana osoba z obszaru LGD mogła zgłosić swoje wnioski, zastrzeżenia, i propozycje w trakcie konstruowania LSR.

4. Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji,

1. Konsultacje społeczne on-line.
2. Warsztaty scenariuszowe.
3. Spotkania konsultacyjne
4. Zogniskowany wywiad grupowy – grupa fokusowa
5. E-konsultacje
6. Konsultacje indywidualne w biurze Stowarzyszenia LGD, co umożliwiło udział wszystkich zainteresowanych mieszkańców w procesie opracowywania strategii.

5. Przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR

1. Konsultacje społeczne on-line.
2. Warsztaty scenariuszowe.
3. Spotkania konsultacyjne.
4. E-konsultacje.
4. Konsultacje indywidualne w biurze LGD, co umożliwiło udział wszystkich zainteresowanych mieszkańców w procesie opracowywania strategii.

Tabela nr 4. Terminy oraz liczba uczestników przeprowadzonych spotkań konsultacyjnych.

Lp.	Spotkanie	Data spotkania	Miejsce spotkania	Liczba uczestników
1.	Spotkanie w sprawie omówienia założeń LSR 2014-2020	15.01.2015 r.	Zwoleń, Biuro LGD	19
2.	Konsultacje w sprawie LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	01.03.2015 r.	Zwoleń	11
3.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	09.03.2015 r.	Gózd	39
4.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	10.03.2015 r.	Przyłęk	23
5.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	11.03.2015 r.	Ciepielów	27
6.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	13.03.2015 r.	Kazanów	27
7.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	17.03.2015 r.	Iłża	24
8.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	17.03.2015 r.	Pionki	11
9.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	19.03.2015 r.	Jasieniec Solecki, gm. Zwoleń	13
10.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	20.03.2015 r.	Bartodzieje, gm. Tczów	15

11.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	24.03.2015 r.	Jastrzębia	39
12.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	24.03.2015 r.	Jedlnia - Letnisko	12
13.	Spotkanie konsultacyjne dotyczące opracowania LSR do realizacji w nowym okresie programowania w latach 2014-2020	26.03.2015 r.	Czarnolas, gm. Policzna	16
14.	Spotkanie konsultacyjne w sprawie LSR 2014-2020	26.05.2015 r.	Zwoleń, Biuro LGD	18
15.	Spotkanie konsultacyjne w sprawie LSR na lata 2014-2020 Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”	28.04.2015 r.	Zwoleń	64
16.	Spotkanie konsultacyjne w sprawie przygotowania LSR Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” na lata 2014-2020	02.07.2015 r.	Zwoleń, Biuro LGD	18
17.	Spotkanie roboczej grupy projektowej w sprawie analizy mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń, a także celów LSR Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” na lata 2014-2020	13.07.2015 r.	Zwoleń, Biuro LGD	21
18.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	30.07.2015 r.	Zwoleń	60
19.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	10.08.2015 r.	Kazanów	26
20.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	14.08.2015 r.	Przyłęk	30
21.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	19.08.2015 r.	Jedlnia - Letnisko	45
22.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	19.08.2015 r.	Jastrzębia	37
23.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	24.08.2015 r.	Policzna	27
24.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	26.08.2015 r.	Tczów	16
25.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	25.08.2015 r.	gm. Pionki	18
26.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	27.08.2015 r.	Miasto Pionki	35
27.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	27.08.2015 r.	Gózd	36
28.	Spotkanie konsultacyjne na temat słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń oraz celów LSR w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	28.08.2015 r.	Ciepielów	48
29.	Spotkanie konsultacyjne w sprawie projektu LSR wraz z załącznikami	23.09.2015 r.	Gózd	10

30.	Spotkanie grupy projektowej w sprawie projektu LSR na lata 2014-2020 LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”	08.10.2015 r.	Zwoleń, Biuro LGD	15
31.	Spotkanie konsultacyjne w sprawie projektu LSR na lata 2016-2022 LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” – Warsztaty scenariuszowe	15.10.2015 r.	Zwoleń, Biuro LGD	31
32.	Posiedzenie komitetu zadaniowego ds. zapisów w Regulaminie Rady Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” oraz kryteriach wyboru projektów w nowej perspektywie finansowej 2014-2020	27.10.2015 r.	Zwoleń, Biuro LGD	9
33.	Konsultacje w sprawie projektu Lokalnej Strategii Rozwoju wraz z załącznikami	Wrzesień - październik	Biuro LGD	17
RAZEM				857

Podczas spotkań odbywających się w każdej z gmin LGD, uczestnicy konsultacji wyrażali swoje opinie, komentowali propozycje mieszkańców danej gminy, przedstawiali własne uwagi związane z tworzeniem nowej LSR. Przyjmowane przez grupę uczestników opinie były dyskutowane na bieżąco, określano ich możliwości oraz szanse realizacji, a także stopień zgodności z PROW. Dzięki dużej liczbie osób uczestniczących w konsultacjach, mieszkańcy zgłosili wiele cennych uwag. Każdorazowo osiągnięto kompromis, który pozwolił na określenie przydatności wielu z nich. Uczestnicy spotkań przedstawiali argumenty na własne propozycje. Pracownicy biura zapisywali wnioski na bieżąco i poddawali je analizie. W wyniku ich wspólnej pracy (włącznie z propozycjami mieszkańców) każdorazowo sporządzano wnioski z konsultacji społecznych w każdej z gmin LGD. Z analizy przeprowadzonej przez pracowników biura oraz mieszkańców zostało sporządzone sprawozdanie, w którym wskazano wnioski. Zestawiono je tabelarycznie, osobno dla każdej z gmin, a następnie określono ich wspólne elementy, nad którymi się zagłębiono. Po zakończeniu konsultacji odbyło się spotkanie grupy reprezentatywnej, która podjęła decyzje o odrzuceniu lub przyjęciu danych wniosków wraz z uzasadnieniem. Odrzucono wnioski dotyczące np. budowy sieci kanalizacyjnej.

Przygotowany projekt LSR został poddany konsultacjom społecznym. Udostępniono go na stronie internetowej Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”. Każdy mieszkaniec mógł się zapoznać z dokumentem, wyrazić swoją opinię oraz przekazać spostrzeżenia. Zaakceptowana przez mieszkańców Lokalna Strategia Rozwoju została przedstawiona podczas Walnego Zebrania Członków. Każdy z uczestników zebrania miał możliwość naniesienia w niej zmian. Przewidziano również sposoby angażowania społeczności lokalnej w proces realizacji strategii. Aby proces angażowania społeczności lokalnej w realizację strategii był skuteczny, należy wykorzystać różnorodny wachlarz dostępnych metod i technik konsultacji społecznych.

Lokalna Strategia Rozwoju powstała przy udziale mieszkańców oraz skierowana jest głównie do nich. Warunkiem zaangażowania jak największej liczby osób w realizację strategii jest dotarcie z informacją do wszystkich mieszkańców.

Informowanie o planowanych działaniach oraz zachęcanie do udziału w różnych przedsięwzięciach podejmowanych w ramach LSR odbywać się będzie poprzez:

1. zamieszczanie informacji na stronach internetowych (m.in. na stronie internetowej Stowarzyszenia, stronach internetowych gmin należących do LGD) – ta metoda zapewni dotarcie do młodzieży;
2. rozsyłanie zaproszeń bezpośrednio do skrzynek pocztowych – skierowane do osób starszych (50+), osób bezrobotnych, kobiet, zagrożonych wykluczeniem społecznym ze względu na dostęp do rynku pracy;
3. zamieszczanie informacji na popularnych portalach internetowych oraz społecznościowych – ten rodzaj angażowania społeczności zapewni dotarcie z informacją do szerokiego grona młodzieży;
4. zamieszczanie ogłoszeń w prasie – osoby starsze, osoby bezrobotne, kobiety;
5. ulotki informacyjne – potencjalni beneficjenci działań;
6. plakaty informacyjne – potencjalni beneficjenci działań,
7. spotkania informacyjne, otwarte dla wszystkich mieszkańców.

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” na bieżąco informować będzie mieszkańców terenu objętego LSR o postępach w jej realizacji. Odbywać się to będzie poprzez organizowanie spotkań publicznych – skierowanych do szerokiego grona odbiorców, przedstawicieli wszystkich sektorów (społecznego, publicznego, gospodarczego oraz mieszkańców). Taka forma partycypacji w procesie realizacji strategii to najpopularniejszy sposób dotarcia do przedstawicieli wszystkich grup defaworyzowanych, na których skupia się LGD. Oczywiście, każde z planowanych spotkań informujących o postępach w realizacji

strategii poprzedzone zostanie szeroką kampanią informacyjną – na stronie internetowej – ww.dir.zwolen.com, poprzez wydruk i dystrybucję na cały obszar objęty strategią plakatów, ulotek zapraszających na zebrania. Będą to spotkania otwarte, w których mogą brać udział wszyscy, których dotyczy sprawa rozwoju lokalnego. Uczestnicy będą zadawać pytania, komentować, a także będą mogli żądać wyjaśnień oraz proponować nowe rozwiązania. Ta metoda jest bardzo przydatna, gdy chce się poznać opinie mieszkańców, sprawdzić ich preferencje czy też zidentyfikować niezauważone dotychczas aspekty konsultowanego problemu. Posłużą one ewentualnemu aktualizowaniu LSR. Spotkania będą odbywać się w czasie i godzinach dostępnych dla zainteresowanych. Wykorzystując Internet i technologię komunikacyjną przewidziano również e-konsultacje. Na stronie internetowej Stowarzyszenia umieszczona zostanie ankieta monitorująca realizację LSR. Każdy mieszkaniec będzie mógł ocenić anonimowo sposób jej realizacji. Taka forma partycypacji skierowana będzie głównie do młodzieży. Nie oznacza to, że tylko młodzież będzie mogła udzielić odpowiedzi, przedstawić swoje sugestie i pomysły. Każda osoba mająca dostęp do Internetu będzie mogła wykorzystać taką formę wyrażenia swojej opinii.

Wywiady kwestionariuszowe to kolejna metoda badania opinii społecznej. Po opracowaniu ankiety zostanie ona zamieszczona, jako interaktywna na stronie internetowej oraz w formie tradycyjnej będzie rozdawana podczas spotkań z lokalną społecznością. Pracownicy biura będą uczestniczyć w spotkaniach grup nieformalnych, z przedstawicielami przedsiębiorców, przedstawicielami sektora publicznego, mieszkańcami.

Planuje się również zorganizowanie tzw. paneli obywatelskich. Wytypowana grupa osób, w skład której będą wchodzić przedstawiciele wszystkich sektorów tworzących lokalną społeczność będzie brała udział w badaniach nad monitorowaniem realizacji strategii w całym okresie programowania.

Będą organizowane również prezentacje, imprezy promujące lokalne dziedzictwo i produkty – mające bardzo luźny, happeningowy charakter. Tego typu akcje nie do końca służą uzyskaniu opinii, stanowią jednak dość skuteczną podbudowę w kierunku wzbudzenia zainteresowania realizowaniem Lokalnej Strategii Rozwoju i przekazaniu informacji wszystkim zainteresowanym. Przy okazji tych imprez mogą odbywać się również specjalistyczne panele, dyskusje czy prezentacje. Tego typu metoda pozwala dotrzeć z informacją do szerokiego grona mieszkańców i wzbudzić w nich chęć zaangażowania się w dyskusję, służy też budowaniu pozytywnego klimatu wokół działalności Lokalnej Grupy Działania.

Innowacyjną metodą angażowania lokalnej społeczności w realizację LSR będzie tzw. - Otwarta Przestrzeń. Nazwa metody odnosi się do organizacji spotkań i konferencji. Może dotyczyć grup od kilkunastu do nawet 2 tys. osób. Spotkania organizowane będą wokół wiodącego tematu, a ustalenie reszty tematów zależy od uczestników. Program i podział na grupy ustalane są przez samych uczestników w trakcie spotkania. Niezwykle istotne jest, aby fizyczna przestrzeń umożliwiała pracę w mniejszych grupach. Praca w grupach nad danym tematem nie powinna trwać dłużej niż 1,5 godziny, a całość spotkań Open Space'owych może trwać od kilku godzin do nawet kilku dni. Konferencja zakończy się planowaniem działań na przyszłość, za które uczestnicy wezmą odpowiedzialność.

Tylko współdziałanie ze społecznością pozwala na wypracowywanie rozwiązań odpowiadających i zaspokajających ich potrzeby w najpełniejszy sposób.

Możliwość udziału wszystkich mieszkańców w budowaniu strategii, a później w jej realizacji, monitorowaniu, ocenie, aktualizacji, wykształci w społecznościach i lokalnych samorządach umiejętności porozumiewania się, wyrażania swoich opinii, ale także współodpowiedzialności za swój własny rozwój.

ROZDZIAŁ III. Diagnoza – opis obszaru i ludności

1. Uwarunkowania społeczne

1.1. Demografia

Obszar objęty LSR tworzy 11 gmin z trzech powiatów (lipski, radomski oraz zwoleński): Gmina Ciepiałów, Gmina Gózd, Gmina Jastrzębia, Gmina Jedlnia – Letnisko, Gmina Kazanów, Gmina Miasto Pionki, Gmina Pionki, Gmina Policzna, Gmina Przyłęk, Gmina Tczów oraz Gmina Zwolen, które leżą w południowo - wschodniej części województwa mazowieckiego. Powierzchnia tego obszaru wynosi łącznie **1 190,00 km²** (118 949 ha), co stanowi 3,34% całkowitej powierzchni województwa mazowieckiego. Obszar objęty LSR podzielony jest na 319 miejscowości, które stanowią 300 sołectw. Gęstość zaludnienia obszaru wynosi 83,87 os./km² i jest mniejsza od średniej krajowej (123 os./km²) i średniej wojewódzkiej (150 os./km²).

Pod względem administracyjnym większość gmin analizowanego obszaru to gminy wiejskie, wyjątek stanowi gmina Zwolen, która jest gminą miejsko –wiejską oraz Miasto Pionki - gmina miejska.

Otoczają go powiaty: kozienicki z województwa mazowieckiego; starachowicki z województwa świętokrzyskiego; puławski z województwa lubelskiego.

Wszystkie gminy z racji spójności terytorialnej i usytuowania w pobliżu tras mają bardzo dobry układ komunikacyjny, przebiegające przez obszar LSR połączenia międzynarodowe (Wschód – Zachód) oraz korzystne dla zamieszkania i wypoczynku warunki przyrodnicze, dzięki ukształtowaniu terenu, z występującymi obszarami chronionymi, lasami oraz stawami i rzekami takimi jak: Zwolenka oraz Iłzanka.

Tabela nr 5. Podstawowe informacje o obszarze objętym LSR.

L.p.	Gmina	Powierzchnia wkm ²	Gęstość zaludnienia w os./km ²	Liczba ludności (stan na 31.12.2013 r.)		Przyrost naturalny	Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały
				ogółem	w tym kobiety		
1.	Ciepielów	135	42	5723	2847	-12	-28
2.	Gózd	78	99	8477	4217	5	44
4.	Jastrzębia	90	76	6783	3336	15	27
5.	Jedlnia – Letnisko	66	189	12411	6253	5	55
6.	Kazanów	95	49	4652	2304	-8	-3
7.	Pionki m.	18	1 053	19382	10050	-40	-179
8.	Pionki g.w.	230	44	10072	5023	-30	48
9.	Policzna	113	51	5747	2898	-36	20
10.	Przyłęk	131	48	6349	3146	-15	-20
11.	Tczów	72	68	4877	2379	-4	-6
12.	Zwoleń	162	95	15342	7854	-7	-68
Ogółem obszar LGD		1190	83,87	99 815	42 805	-127	-110
Woj. mazowieckie		35558	150	5316840	2773078	1140	13353

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS na dzień 31.12.2013r.

Liczba ludności zamieszkująca na obszarze LGD utrzymuje się na stałym poziomie. Według danych GUS: w 2008 roku liczba mieszkańców wyniosła 98 484, w 2009 – 98 465 osób, a w 2010 – 99 074. Między 2008 rokiem a 2013, nastąpił wzrost liczby ludności na obszarze LGD o 1 331 mieszkańców. Stan i struktura ludności pod względem wieku jest kluczowym czynnikiem decydującym o wielu kwestiach związanych m.in. z zasilaniem budżetu gmin i powiatu w podatki, kosztami edukacji czy wsparcia dla osób starszych. Obserwowana obecnie struktura ludności obszaru objętego LSR, jest pod wieloma względami niekorzystna. Występowanie wyraźnie zaznaczonych wyżów i niżów demograficznych sprawia, że zarówno rynek pracy, jak i rynek edukacyjny podlegają dużym zmianom w cyklu dwudziestopięcioletnio-, trzydziestoletnim. Obserwowane w ostatnim okresie zmiany zachodzące w stylu życia, dotyczące wzorca rodziny, karier zawodowych oraz ruchy wędrowniczej ludności, na niespotykaną wcześniej skalę, dodatkowo pogłębiają niekorzystne wpływy demografii na gospodarkę. Wskaźnikiem obrazującym niekorzystne zjawiska demograficzne jest ujemny przyrost naturalny we wszystkich gminach, z wyjątkiem gminy Gózd, Jastrzębia oraz Jedlnia – Letnisko.

Saldo migracyjne w przypadku 2 największych gmin należących do LGD „Dziedzictwo i Rozwój”: Zwolen i Miasto Pionki jest ujemne i co bardzo niepokojące, wskaźnik ujemny wzrasta na przestrzeni lat. W analizowanym przedziale czasu wzrasta stopniowo poziom migracji ludności do większych ośrodków miast oraz za granicę. Dotyczy to przede wszystkim osób w wieku produkcyjnym, czynnych zawodowo, a także osób młodych legitymujących się wyższym wykształceniem.

Z danych GUS wynika, iż w 2010 liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym na terenie LGD wynosiła 20,73%. Natomiast w 2013 roku owy procent został oszacowany na 19,41% i jest wyższy od średniej wojewódzkiej (18,68%) Jak można zauważyć nastąpił spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym na terenie LGD o 1,32%. Na przestrzeni lat nastąpił również niewielki spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym. Natomiast liczba ludności w wieku poprodukcyjnym wzrosła o ponad 1,5 punktu procentowego, co jest wynikiem niższym niż w województwie mazowieckim (19,22%). Struktura wieku ludności jest bardzo zbliżona na obszarze realizacji LSR i w województwie mazowieckim. Gminy realizujące LSR wykazują się wyższym o kilka punktów procentowych odsetkiem ludności w wieku przedprodukcyjnym, co tworzy perspektywiczną strukturę wiekową ludności. Wysoki udział ludzi młodych w ludności ogółem zapewnia zrównoważoną proporcję między liczbą ludności czynnej zawodowo (będącej pochodną liczby ludności w wieku produkcyjnym), a liczbą ludności korzystającą ze świadczeń społecznych lub będącą na utrzymaniu czynnych zawodowo.

Analizując strukturę wieku ludności omawianego obszaru, wyróżniono jej trzy podstawowe kategorie, istotne z punktu widzenia rynku pracy i zasobów siły roboczej:

- ludność w wieku przedprodukcyjnym tj. w wieku 0 - 17 lat,
- ludność w wieku produkcyjnym, w tym: kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lata,
- ludność w wieku poprodukcyjnym, w tym: kobiety 60 lat i więcej, mężczyźni 65 lat i więcej

W każdej gminie da się zauważyć konsekwentny spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym oraz wzrost udziału osób w wieku niemobilnym. Zachodzące zmiany demograficzne będą nasilać to drugie zjawisko, w związku z czym pojawia się konieczność przywiązywania szczególnej uwagi do ludności w tej grupie wieku tj. młodzieży oraz osób starszych.

Tabela nr 6. Liczba ludności na obszarze LGD według wieku

Wyszczególnienie	Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym		Liczba ludności w wieku produkcyjnym		Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Ciepielów	1208	1080	3535	3511	1121	1132
Gózd	2017	1939	5287	5532	991	1006
Jastrzębia	1589	1510	4188	4310	901	963
Jedlnia - Letnisko	2656	2567	7814	8011	1644	1833
Kazanów	1060	985	2819	2857	835	810
Pionki m.	3243	3022	13403	12587	3246	3773
Pionki g.	2200	2062	6233	6389	1570	1621
Policzna	1121	991	3630	3640	1109	1116
Przyłęk	1369	1242	3851	3868	1233	1239
Tczów	1140	1069	3051	3082	727	726
Zwoleń	3093	2917	9837	9718	2707	2707
RAZEM	20 696	19 384	63 648	63 505	16 084	16 926
Średnio obszar (%)	20,73	19,41	63,76	63,62	16,11	16,95
Średnio Woj. mazowieckie (%)	18,74	18,68	63,54	63,03	17,70	19,22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS 2013

Jeżeli tendencje demograficzne, które można zaobserwować na terenie LGD - migracje do większych ośrodków miast i za granicę, a w konsekwencji malejący poziom ludności w wieku przedprodukcyjnym, a wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, będą się wciąż utrzymywać to w dłuższej perspektywie struktura zatrudnienia ulegnie negatywnym zmianom. Zahamowanie tendencji spadkowych liczby ludności wystąpić może w przypadku intensywnego tworzenia nowych miejsc pracy na terenie gmin oraz prowadzenie działań skierowanych na wzmocnienie pozycji rodziny i inwestowanie w zdrowie oraz wychowanie i edukację dzieci i młodzieży, co będzie skutkowało podwyższeniem jakości kolejnych generacji, a w długim okresie może również pozytywnie wpłynąć na przyrost demograficzny. Migracja zagraniczna jest główną bolączką obszaru, w opinii jego mieszkańców.

1.2 Poziom aktywności społecznej

Zaangażowanie mieszkańców w sprawy publiczne przejawia się między innymi w działalności organizacji pozarządowych, uczestnictwie w kulturze, frekwencji wyborczej oraz chęci do współpracy. Ważnym elementem zachowania kultury jest działalność domów kultury. Prace domów kultury wspierają świetlice wiejskie będące miejscem spotkań, organizacji imprez kulturalnych i towarzyskich mieszkańców gminy. Część świetlic to obiekty remiz OSP.

Na terenie LGD działa wiele bibliotek oraz ich filii. Ważnym ich zadaniem jest popularyzowanie zbiorów oraz rozbudzanie i kształtowanie nawyków czytelniczych, czemu służy działalność kulturalno – oświatowa (organizowanie wystaw, lekcji bibliotecznych). Niestety zauważalny jest spadek liczby czytelników w bibliotekach oraz liczby wypożyczeń. Jest to niewątpliwie związane z większą dostępnością do książek oraz informacji w Internecie. Z obserwacji wynika, że najliczniejszą grupą uczestników różnych form edukacji czytelniczej i kulturalno - oświatowej stanowią dzieci i młodzież.

Na terenie LGD funkcjonują również muzea. Muzeum Regionalne w Zwoleniu, które gromadzi dobra kultury regionalnej, sztuki, historii, numizmatyki, wytworów sztuki profesjonalnej i ludowej, wykopalisk archeologicznych, opracowań naukowych i popularnonaukowych dotyczących Zwolenia i okolic. Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie zajmuje natomiast 7 sal ekspozycyjnych, oświęconych w całości poecie Janowi Kochanowskiemu. Cała ekspozycja wzbogacona jest gobelinami, przedstawiającymi ważne

wydarzenia z życia poety, dawnymi wydaniem dzieł, kopiami dawnego malarstwa oraz współczesnego. Ważnym elementem ekspozycyjnym są zabytkowe meble, szafy, stoły i fotele.

Na obszarze LGD wzrasta zainteresowanie kulturą fizyczną, zarówno liczba członków klubów sportowych jak i osób ćwiczących rośnie, szczególnie jest to zauważalne w miejscach, w których powstały miejsca rekreacyjne bądź sportowe.

Wszystkie zespoły folklorystyczne i śpiewacze, koła gospodyń wiejskich, chóry, orkiestry dęte, kluby sportowe i stowarzyszenia są autentycznym potencjałem obszaru realizacji LSR i cenną inicjatywą obywatelską. Ich szczególny walor polega na działaniu oddolnym, inicjowanym przez mieszkańców, odczuwających potrzebę działania na rzecz społeczności lokalnej.

W prawie każdej gminie jest świetlica wiejska lub dom ludowy. Infrastruktura ta wymaga jednak gruntownej modernizacji lub remontu, natomiast w kilku gminach budowy od nowa.

Na obszarze działania LGD zlokalizowane jest 113 organizacji pozarządowych, a zakres ich działania w poszczególnych gminach jest podobny. Skupiają się na tematyce dotyczącej krzewienia kultury, sportu, integracji i aktywizacji społecznej w tym współpracy z seniorami i młodzieżą. Występują też organizacje miłośników danego terenu oraz pracujące nad rozwojem gminy, wsi czy rolnictwa.

Tabela nr 7. Elementy infrastruktury i aktywności społecznej na terenie LGD „Dziedzictwo i Rozwój”

Gmina	Liczba bibliotek	Liczba domów kultury	Liczba wiejskich świetlic	Liczba organizacji pozarządowych	Liczba Kół Gospodyń Wiejskich	Liczba zespołów folklorystycznych	Liczba OSP
Ciepielów	1+ 2 filie	0	1	5	1	1	5
Gózd	1 + 3 filie	0	12	3	14	1	7
Jastrzębia	1 + 3 filie	0	4	10	0	2	4
Jedlnia - Letnisko	1 + 3 filie	1	1	15	0	1	2
Kazanów	1 + 1 filia	0	0	3	0	1	8
Pionki m.	1 + 1 filia radomskiej Biblioteki Pedagogicznej	1	0	46	0	0	1
Pionki g.	1	0	0	4	2	2	5
Policzna	1 + 2 filie	0	2	3	0	1	5
Przyłęk	1 + 3 filie	1	7	1	5	5	10
Tczów	1 + 1 filia	0	3	1	2	0	4
Zwoleń	4 + 1 Biblioteka Pedagogiczna	1	6	22	3	4	6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędów Gmin LGD

Mimo niskiego wskaźnika zorganizowania mieszkańców istnieje potencjał do zaangażowania tych organizacji w proces integracji społecznej i budowania marki lokalnej, bo dotychczas ta aktywność była bardzo niska i stanowi to słabą stronę obszaru. W aktualnej perspektywie finansowej PROW, w ramach poddziałań Aktywizacja i Projekty współpracy skierowano do grup nieformalnych wiele inicjatyw, które bazując na potencjale obszaru będą prowadzić do integracji grup społecznych, bo rozwarstwienie społeczne to również kluczowy problem społeczny obszaru.

Liczną grupę wśród organizacji stanowią Koła Gospodyń Wiejskich. Na obszarze działa ok. 27 (liczba ta stale rośnie) tych organizacji oraz 18 zespołów ludowych. Zwiększenie się liczby organizacji miało miejsce w okresie realizacji LSR 2007-2013, i jest wynikiem m.in. działalności aktywizacyjnej prowadzonej przez LGD. Działalność promocyjna Stowarzyszenia w zakresie szerzenia wiedzy o historii obszaru, ukierunkowała te organizacje na pielęgnację tradycji, organizację imprez lokalnych, kultywowanie tradycji kulinarnych a także wyposażenia się w stroje, oparte na dziedzictwie kulturowym.

Badania własne LGD pozwalają na sformułowanie wniosku wskazującego na fakt, iż realizowane przez te organizacje, w latach 2007-2013, projekty wzmocniły potencjał tej grupy w zakresie zadań związanych z integracją społeczną jak i udziałem w budowie marki lokalnej Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”.

Ilość kół i kobiet zaangażowanych w ich działalność stanowi mocną stronę obszaru LGD, zagrożeniem natomiast jest brak wsparcia finansowego dla inicjatyw podejmowanych przez te organizacje.

1.3 Określenie grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy oraz problemów odnoszących się do tych grup.

Jednym z celów LSR jest poprawa sytuacji w zakresie funkcjonowania tzw. grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy. Na terenie LGD zidentyfikowano następujące grupy:

- **długotrwale bezrobotni:** Za osoby długotrwale bezrobotne uznaje się osoby, które w przeciągu ostatnich 24 miesięcy były zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy, przez co najmniej 12 miesięcy. Stopa bezrobocia na terenie LGD wynosi 10,44%. Lokalna Strategia Rozwoju skupia się na osobach długotrwale bezrobotnych oferując im możliwość przekwalifikowania się oraz podniesienia swoich kwalifikacji zawodowych, związanych z aktualnym zapotrzebowaniem zgłaszanym przez pracodawców. Inną formą wsparcia jest również przeszkolenie tych osób w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. Ma to swoje odniesienie w określonych celach głównych, szczegółowych oraz przedsięwzięciach (**cel ogólny nr 3 -Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR; Cel szczegółowy:3.1.Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR; Przedsięwzięcia: 3.1.1. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych, 3.1.2. Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych**);
- **mieszkańcy małych miejscowości:** (w LSR przyjęto, że małe miejscowości to obszar zamieszkały przez mniej niż 5000 mieszkańców). W diagnozie problemów związanych z rynkiem pracy i bezrobociem na obszarach wiejskich należy odnieść się do czynników, które w istotny sposób różnicują sytuację mieszkańców miast, miasteczek oraz wsi. Na pozycję mieszkańców wsi na rynku pracy wpływają: jakość edukacji, kwalifikacje zawodowe, sytuacja materialna, źródła dochodu, możliwość tworzenia alternatywnych form zatrudnienia. LSR skupia się na podjęciu działań, które w efektywny sposób przyczynią się do aktywizacji zawodowej mieszkańców wsi. Odzwierciedleniem tych działań są następujące cele ogólne, szczegółowe i przedsięwzięcia - **cel ogólny nr 3 - Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR; Cel szczegółowy:3.1.Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR; Przedsięwzięcia:3.1.1. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych; 3.1.2. Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych**;
- **kobiety** - mimo porównywalnego wykształcenia, posiadanych kompetencji i kwalifikacji, zarabiają mniej niż ich koledzy zajmujący podobne stanowiska. W efekcie dyskryminacja na tym polu powoduje zmniejszenie zarobków kobiet na przestrzeni całego życia oraz ich emerytur. Kobiety cechują się niższym kapitałem ludzkim, czyli umiejętnościami zawodowymi. Nie wynika to z ich poziomu wykształcenia (ten mają w Polsce wyższy od mężczyzn), ale z mniejszego doświadczenia zawodowego, to zaś jest skutkiem przerywania pracy zawodowej lub ograniczania czasu pracy w okresie natężonych obowiązków rodzicielskich i domowych. Ponadto kobietom trudniej konkurować na rynku pracy nie tylko ze względu na ograniczenie czasu, który mogą poświęcić pracy zawodowej i przez to na mniejsze doświadczenie, ale również, dlatego, że pracodawcy oceniają ich pracę jako mniej wartościową, powodującą komplikacje, zaś te przekładają się na dodatkowe koszty firm. Nie zatrudniają, więc kobiet, gdy mają do dyspozycji równorzędnych kandydatów – mężczyzn. Szczególnie w okresie, kiedy spodziewają się, iż kobiety mogą być pochłonięte opieką nad potomstwem. Lokalna Strategia Rozwoju proponuje kobietom typ pośrednictwa, sprzęgniętego z pomocą aktywizującą. Będzie on adresowany do kobiet, które nie potrafią przełamywać barier w poszukiwaniu pracy. Dla nich także należy uruchamiać specjalne działania, szczególnie, jeśli jest to próba wyjścia z nieaktywności zawodowej lub długotrwałego bezrobocia, kiedy kobietom brakuje czynnego stosunku do poszukiwań zatrudnienia, i często niewłaściwie oceniają własne szanse oraz potencjał zawodowy. Planujemy dla nich szeroko rozumiane działania aktywizujące, kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe. Będziemy wspierać również organizacje pozarządowe, które pobudzą aktywność, nie tylko zawodową kobiet na obszarze działania LGD. Stąd też znalazło to swoje odniesienie w celach LSR (**Cel ogólny 2 - Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR; Cel szczegółowy2.3. Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw; Przedsięwzięcia: 2.3.1 Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR; 2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.(Cel ogólny nr 3 - Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR; Cel szczegółowy: 3.1.Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR; Przedsięwzięcia:3.1.1. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych; 3.1.2. Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych**).

• **osoby powyżej 50 roku życia** - które stanowią 16,95 % (dane GUS na dzień 31.12.2013 r.) ludności obszaru. W większości osoby te są zrzeszone w grupach nieformalnych (koła lub kluby seniorów) i działają na rzecz swoich członków poprzez organizację imprez integracyjnych, wyjazdów i spotkań finansowanych ze składek. Natomiast nie mają wsparcia w sferze działalności edukacyjnej i wspomagającej samorealizację zgodnie z ich zainteresowaniami. Działania skierowane do tej grupy defaworyzowanej mają odzwierciedlenie w celach, w szczególności - **Cel ogólny 2. Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR; Cel szczegółowy 2.3.** Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw; *Przedsięwzięcia:* 2.3.1 Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR; 2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.)

W związku ze starzeniem się społeczeństwa w strategii powinny znaleźć się przedsięwzięcia skierowane do tej grupy defaworyzowanej, zapewniające wypełnienie tej brakującej sfery działalności.

• **młodzież** - są to osoby w wieku od 15 do 25 roku życia dla których istnieje słaba oferta na interesujące zajęcia, które pozwoliłyby tej grupie na rozwijanie swoich talentów i zainteresowań. Jediną ofertę na obszarze dla tej grupy oferują ośrodki kultury, jednak ta oferta nie jest wystarczająca, ponieważ wiąże się z dalekim dojazdem do ośrodka oraz poziom tych zajęć nie jest na tyle wysoki, aby zainteresować szerszy udział młodzieży w tych zajęciach. Opierając się na danych własnych LGD oraz wywiadach z nauczycielami wynika, że w efekcie powinna być stworzona oferta w szkołach, łącząca naukę z zainteresowaniami, eliminując koszty związane z dodatkowym dojazdem do miejsca zajęć. Ze względu na brak doświadczenia wynikający z racji młodego wieku lub wadliwy system edukacji kładący nacisk na nauczanie teoretyczne zamiast praktykę, absolwenci szkół średnich czy wyższych mają kłopoty ze znalezieniem pracy zgodnej z ich kwalifikacjami. Potrzeby w tym zakresie zostaną zaspokojone w ramach następujących celów ogólnych, szczegółowych oraz przedsięwzięć:

- **cel ogólny nr 2 -Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR; Cel szczegółowy:2.3.** Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw; *Przedsięwzięcia:* 2.3.1 Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR; 2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność;

- **cel ogólny nr 3 - Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR; Cel szczegółowy:3.1.**Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR; *Przedsięwzięcia:*3.1.1. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych; 3.1.2. Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych.

Mimo, iż te grupy nie są dość liczne wśród społeczności obszaru wymagają przede wszystkim wsparcia w działaniach ukierunkowanych na włączenie ich w proces integracji społecznej.

Badania ankietowe przeprowadzone przez LGD w ramach konsultacji społecznych wskazują, iż 38% mieszkańców przede wszystkim oczekuje zapewnienia długofalowej oferty kulturalnej i edukacyjnej dla swoich dzieci jak i ich samych, wypełniających czas wolny. Oferta ta powinna być ukierunkowana na włączenie społeczne wszystkich wymienionych grup defaworyzowanych, aby proces integracji w miejscowości jak i na obszarze był realizowany kompleksowo. Proces integracji powinien realizować potrzebę społeczną w postaci organizacji szkoleń, zajęć, warsztatów, wydarzeń, imprez uwzględniających różne zainteresowania i pasje ludzi, wykorzystując istniejącą bazę obiektów publicznych. W okresie realizacji LEADER 2007-2013 w ramach ogłaszanych przez LGD konkursów wyremontowano lub doposażono obiekty publiczne, zagospodarowano miejsca typu: place zabaw, skwery, centra wsi, ścieżki rowerowe, boiska, parki fitness itp. Stało się to wartością dodaną do istniejących wcześniej obiektów. Nie oznacza to, że baza nie wymaga dalszego wzbogacania, ale to działanie powinno już wynikać z konkretnych potrzeb pod zdefiniowane na etapie pomysłu zajęcia. Zaspokojeniu potrzeb w tym zakresie pomogą działania realizowane w ramach **celu ogólnego numer 2 -Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR; Cel szczegółowy:2.1.** Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom *Przedsięwzięcia:*2.1.1. Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.

Do rozwiązania problemu braku długofalowych zajęć dla mieszkańców jest potrzebne między innymi wyszkolenie młodych lokalnych liderów, którzy mogliby prowadzić interesujące zajęcia dla różnych grup społecznych, kształtując lokalny proces integracji społecznej równocześnie wzmacniając więź z miejscem zamieszkania (**która stanowi mocną stronę obszaru zdefiniowaną przez mieszkańców**), a powstałe w wyniku tej działalności zespoły, koła zainteresowań, produkty artystyczne itp. na odpowiednio wysokim poziomie tworzyły by markę lokalną obszaru. Ponad połowa badanych upatruje szansy niwelacji tych problemów w możliwości wykorzystania funduszy unijnych, w tym podejścia LEADER. Wykorzystanie różnorodnych obiektów do procesu integracji społecznej, realizowanego w różnych formach i ukierunkowanego na włączenie grup defaworyzowanych powinno stanowić jeden z głównych celów LSR przyczyniając się do zintegrowania rozwarstwionego mentalnie i materialnie społeczeństwa obszaru.

Działalność w tym kierunku przyczyni się zarówno do zwiększenia poczucia tożsamości mieszkańców z obszarem oraz w znacznym stopniu wpłynie na proces budowy marki obszaru LGD. Zagadnienia tego dotyczą następujące cele: **Cel ogólny nr 2 Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR** Cele szczegółowe: 2.1. Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom oraz 2.2. Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR; *Przedsięwzięcia*: 2.1.1. Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej; 2.2.1. Promocja obszaru LGD.

Na drugim miejscu, jako potrzebę, ankietowani wskazali na rozwój infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej. Obecnie istniejąca infrastruktura dla tych typów działalności nie jest wystarczająca m.in. w zakresie oznakowania obiektów i tras w terenie. LGD, opierając się na potrzebach i wyrażonym problemie przez mieszkańców obszaru, będzie się koncentrować na wykorzystaniu tej infrastruktury do działań integracyjnych, jak i również podejmie działania związane z rozwojem tego typu inwestycji, które przyczynią się do poznawania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru. (**Cel ogólny nr 2 Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR**; Cel szczegółowy: 2.1. Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom; *Przedsięwzięcie*: 2.1.1. Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej).

Obszar, mimo istniejących atrakcji oraz interesujących zabytków nigdy nie będzie obszarem na tyle atrakcyjnym turystycznie, aby stawiać na rozwój w tym kierunku jako cel główny. Potencjał może być wykorzystany w zakresie krótkich, jednodniowych lub weekendowych pobytów dla czynnej turystyki rowerowej, kajakowej jak i turystyki kulturowej. Stąd, wydaje się, że uzupełnienie i rozwój infrastruktury turystycznej może być ujęty w formie jednego z celów szczegółowych w ramach budowania kapitału społecznego, jako jedna z form służąca aktywizacji społeczności. Działaniem ukierunkowanym na informację i promocję wymienionego potencjału infrastrukturalnego będzie projekt współpracy LGD z partnerami zagranicznymi i krajowymi oraz działania w ramach funkcjonowania LGD. Nieodzownym elementem służącym przede wszystkim mieszkańcom, ale pośrednio i turystom jest szeroko rozumiana promocja, której podstawową rolą będzie budowa marki obszaru wykorzystując również innowacyjne działania i produkty zrealizowane przez lokalną społeczność. (**Cel ogólny nr 2 - Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR**; Cel szczegółowy 2.2. Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR *Przedsięwzięcie*: 2.2.1. Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym).

Łącząc wszystkie uwarunkowania społeczne i potencjał istniejącej infrastruktury materialnej obszaru: słaba aktywność oddolna, rozwarstwienie społeczne, potrzeba długofalowej oferty edukacyjno-szkoleniowej, zapewniającej efektywne i interesujące spędzanie czasu wolnego przy wykorzystaniu dużego potencjału odnośnie bazy, na której mogłaby nastąpić integracja, wydaje się konieczne, aby wzmocnić przyszłe działania w celu wyszkolenia odpowiedniej kadry animatorów lokalnych, prowadzących zajęcia dla różnych grup społecznych oraz umożliwić lokalnym liderom i organizacjom pozarządowym inicjowanie ciekawych form integracji.

2. Uwarunkowania gospodarcze.

Z punktu widzenia społeczno-gospodarczego, jedną z najważniejszych kwestii jest poziom i struktura bezrobocia. Od wielu lat bezrobocie jest największym problemem społecznym na obszarze realizacji LSR. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych na koniec 2013 r. wyniosła 10 425 mieszkańców, co stanowi 3,68% ogółu bezrobotnych w województwie. Największa liczba osób bezrobotnych zamieszkuje gminy: Miasto Pionki - 2040, Zwolen - 1470 oraz Pionki 1430 mieszkańców. Należy jednocześnie pamiętać, że w rolniczych regionach liczba osób faktycznie pozostających bez pracy jest powiększana przez tzw. bezrobocie ukryte. Istotną miarą problemu bezrobocia jest udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych. Wysokie bezrobocie wśród kobiet jest spowodowane mniejszą mobilnością, koniecznością łączenia pracy zawodowej z prowadzeniem domu oraz nierzadko z nierównym statusem kobiet w stosunku do mężczyzn na rynku pracy. Przyczyną wysokiego odsetka bezrobotnych kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych jest również wiejski charakter gmin. Obszary zdominowane przez rolnictwo generują mniej miejsc pracy dla kobiet. Praca w gospodarstwach rolnych, ze względu na duży wysiłek fizyczny, podejmowana jest przede wszystkim przez mężczyzn. Fakt ten pogłębia słabo rozwinięty sektor usług dla ludności. Podejmowanie działań prowadzących do utworzenia nowych miejsc pracy oraz rozwijanie branż pozarolniczych może pomóc w minimalizowaniu ryzyka wystąpienia lub nasilenia się tego zjawiska. Ma to swoje odzwierciedlenie w celach ogólnych i szczegółowych oraz przedsięwzięciach (**Cel ogólny nr 1 - Tworzenie potencjału dla rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenia miejsc pracy**; Cel szczegółowy: 1.1. Rozwój lokalnej przedsiębiorczości; *Przedsięwzięcie*: 1.1.1. Tworzenie i rozwój przedsiębiorstw.)

2.1. Gospodarka obszaru

Lokalny rynek dóbr i usług jest kształtowany głównie przez lokalne firmy. W roku 2013 liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON na obszarze LGD wyniosła 6 053. Znaczna większość, bo ponad 96% podmiotów gospodarczych należy do sektora prywatnego. Natomiast 284 podmiotów działających na obszarze LGD należy do sektora publicznego. Duża liczba prywatnych inicjatyw gospodarczych jest zjawiskiem bardzo pozytywnym. Oznacza rozwój przedsiębiorczości lokalnej i rosnącą mobilność zawodową ludności w kierunku samozatrudnienia, co wiąże się z ograniczaniem kosztów zatrudniania nowych pracowników. Uczestnicy konsultacji wskazali „wysokie koszty zatrudniania pracowników” jako zagrożenie dla obszaru LGD.

W analizowanych gminach struktura własnościowa podmiotów gospodarczych wygląda podobnie. W celu przedstawienia pełnej charakterystyki gospodarki konieczne jest pokazanie liczebności podmiotów gospodarczych według branż, w których działają.

Tabela nr 8. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON wg sekcji PKD

GMINA	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON (stan w dniu 31 XII 2013 r.) – bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie															
	ogółem		w tym sektor prywatny		z liczby ogółem według sekcji PKD 2007											
					osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	przetwórstwo przemysłowe	budownictwo	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając	transport i gospodarka magazynowa	działalność związana z kwaterowaniem i usługami	działalność związana z ubezpieczeniową	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	działalność w zakresie usług administracyjnej i	działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	
	2010	2013	2010	2013	2013											
Ciepielów	325	315	310	303	273	48	18	53	91	4	9	2	1	5	10	2
Gózd	349	398	334	380	332	15	40	86	120	12	6	7	2	15	6	—
Jastrzębia	387	398	373	384	334	23	60	72	103	22	2	8	1	10	2	1
Jedlnia-Letnisko	890	1003	872	983	866	30	111	122	315	59	18	22	8	68	16	9
Kazanów	255	262	242	249	224	18	32	67	58	14	2	4	1	7	2	2
Pionki m.	1757	1689	1693	1624	1297	15	170	199	453	63	43	48	3	106	25	6
Pionki w.	448	475	436	463	398	35	59	84	127	24	8	9	3	10	5	1
Policzna	265	248	251	234	200	18	13	48	59	20	7	2	1	9	3	3
Przyłęk	214	200	203	189	163	14	15	37	57	18	4	2	—	3	1	1
Tczów	197	215	186	203	187	20	23	54	52	14	1	3	—	2	3	—
Zwoleń	1038	1060	999	1022	852	30	88	137	311	46	17	36	1	63	17	5
RAZEM	6125	6263	5899	6034	5126	266	629	959	1746	296	117	143	21	298	90	30
Woj. Mazowieckie	6810	7249	6681	7120	4933	9762	4019	5440	1309	3951	12135	1871	8127	6671	18852	6053
	12	97	82	55	19		4	3	65	0		4		0		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS na dzień 31.12.2013 r.

Zauważa się zróżnicowaną aktywność gospodarczą na obszarze LGD. Sytuacja ta spowodowana jest wieloma czynnikami m.in. dominacją rolnictwa i niechęcią odchodzenia z tej branży, brakiem środków finansowych na uruchomienie własnej działalności, brakiem doświadczenia w prowadzeniu własnej firmy oraz słabą

aktywnością zawodową mieszkańców. Największa liczba firm przypada na handel i naprawy – 1 746 firm. Kolejna to budownictwo z 959 podmiotami oraz przetwórstwo przemysłowe – 629 firm. 266 firm reprezentuje branże rolnicze i około rolnicze, należy podkreślić, że chodzi wyłącznie o podmioty prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą, gdyż statystyka ta nie obejmuje indywidualnych gospodarstw rolnych. Rolnictwo stanowi dominującą gałąź gospodarczą. Najmniejszą liczebnością podmiotów odznacza się działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, w którym działa 21 podmiotów gospodarczych. Z danych GUS wynika, iż najwięcej podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON jest w gminie miejskiej Pionki (1689), gminie Zwoleń (1060) oraz Jedlnia – Letnisko (1003).

Tendencje, które można zaobserwować na terenie LGD tj, dominacja przedsiębiorstw o charakterze usługowym oraz mniejszy udział w rynku przedsiębiorstw o charakterze budowlanym i przemysłowym w dłuższej perspektywie mogą mieć negatywny wpływ na gospodarkę tego obszaru, prowadzić do zmian na rynku pracy, a nawet powiększać stopę bezrobocia na terenie LGD.

Jakość i ilość obiektów turystycznych jest mocną stroną obszaru, która może być wykorzystana do rozszerzenia przez te podmioty swojej działalności o ofertę produktów turystycznych, wykorzystującą dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe obszaru, tworząc równocześnie markę lokalną. Zakłada się, że te projekty tworzące również nowe miejsca pracy będą preferowane poprzez odpowiednio dobrane kryteria wyboru do finansowania w ramach ogłaszanych konkursów.

Ze względu na dominujące walory przyrodnicze i krajobrazowe obszaru wydaje się, że tworzenie jak i rozwój działalności gospodarczej powinien wykorzystywać technologie chroniące naturalne środowisko zarówno w dziedzinie energii odnawialnych jak i nowoczesną myśl technologiczną do ochrony środowiska w działalności gospodarczej.

2.2 Opis rynku pracy

Tabela nr 9. Struktura pracujących oraz bezrobotnych mieszkańców obszaru LGD

Gmina	Pracujący (stan w dniu 31 XII)				Bezrobotni zarejestrowani (stan w dniu 31 XII)				Stopa bezrobocia (udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym) w %	
	ogółem		w tym kobiety		ogółem		w tym kobiety		ogółem	kobiety
	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2013	
<i>Ciepielów</i>	352	345	183	181	427	479	186	198	13,6	12,8
<i>Gózd</i>	479	495	292	318	1085	1150	526	550	20,8	21,3
<i>Jastrzębia</i>	359	437	189	219	686	648	336	291	15	14,6
<i>Jedlnia-Letnisko</i>	764	742	451	481	1118	1112	520	490	13,9	13,1
<i>Kazanów</i>	281	255	145	158	385	453	168	190	15,9	14,9
<i>Pionki m.</i>	2879	2992	1580	1666	2208	2040	1138	991	16,2	16,7
<i>Pionki w.</i>	539	537	275	274	1363	1430	690	683	22,4	23,7
<i>Policzna</i>	292	350	182	196	502	626	239	316	17,2	19,4
<i>Przyłęk</i>	368	404	228	245	450	486	203	199	12,6	11,6
<i>Tczów</i>	244	269	128	142	463	531	219	230	17,2	16,6
<i>Zwoleń</i>	2714	2496	1393	1341	1373	1470	655	684	15,1	14,9
RAZEM	9271	9322	5046	5221	10060	10425	4880	4822	16,41	
<i>Woj.Mazowieckie</i>	<i>143006</i>	<i>144677</i>	<i>73266</i>	<i>75457</i>	<i>23834</i>	<i>28319</i>	<i>11507</i>	<i>13380</i>	<i>11,1</i>	
	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>1</i>	<i>6</i>	<i>9</i>	<i>0</i>		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS na dzień 31.12.2013 r.

Z tej charakterystyki rynku pracy, położenia obszaru LGD oraz dobrych warunków do zakładania działalności gospodarczej wynika, że celem powinna być nie tylko likwidacja bezrobocia, ale ekonomiczny rozwój obszaru, wykorzystujący przedstawione pozytywne czynniki zewnętrzne. Celem jest również zachęcanie potencjalnych przedsiębiorców do lokowania swoich siedzib na obszarze i zasilania budżetów gmin, co pośrednio wpłynie na rozwój obszaru i poprawę jakości życia mieszkańców.

2.3. Dochody samorządu terytorialnego

Samorząd terytorialny stanowi nieodzowne ogniwo w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. Z uwagi na zakres uzyskanych kompetencji jednostki samorządu terytorialnego na poziomie regionalnym i lokalnym przejęły i skutecznie wypełniają wiele funkcji związanych z bezpośrednim stymulowaniem procesów rozwojowych.

Dzięki zmianom społeczno-gospodarczym, wielu lat dobrej koniunktury gospodarczej w Polsce, a także wsparciu procesów rozwojowych ze strony budżetu Unii Europejskiej w latach 2007–2013 wystąpiła wyraźna poprawa wysokości dochodów budżetowych gmin w ujęciu regionalnym. Oznacza to, że istotnie poprawiły się możliwości alokacyjne gmin pod kątem realizacji nowych przedsięwzięć rozwojowych. Tak duża zmiana w poziomie dochodów w sposób widoczny poprawiła również sytuację w zakresie realizacji wydatków bieżących gmin. Dominującą pozycję, jeśli chodzi o zestawienie dochodów własnych budżetu gmin zajmuje gmina Pionki miasto, Zwoleń oraz gmina Policzna. Zmiany w poziomie dochodów oraz wydatków zilustrowano w poniższej tabeli.

Tabela nr 10. Dochody oraz wydatki gmin na 1 mieszkańca

Gmina	Dochody na 1 mieszkańca w zł				Wydatki na 1 mieszkańca w zł					
	ogółem		w tym własne		ogółem		w tym			
	2010	2013	2010	2013	2010	2013	bieżące		inwestycyjne	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Ciepielów	2808,41	3209,3	609,45	722,65	3435,45	2960,13	2398,15	2490,11	1037,3	470,01
Gózd	2718,56	3104,48	505,84	646,21	2984,65	2995,15	2343,17	2538,11	641,48	457,04
Jastrzębia	2786,05	2874,44	629,98	701,61	3048,03	2875,25	2347,29	2568,96	700,74	306,29
Jedlnia-Letnisko	2341,34	2805,42	895,26	1027,08	2759,29	2621,69	2020,34	2210,46	738,95	411,23
Kazanów	2756,53	3073,96	439,63	629,77	2888,21	2943,17	2365,47	2819,94	522,73	123,24
Pionki m.	3466,43	2618,52	2455,52	1393,91	3448,41	2393,50	3328,83	2340,27	119,58	53,23
Pionki g.	2570,79	2741,71	695,64	781,96	3095,12	2784,03	2045,01	2288,28	1050,10	495,75
Policzna	2623,03	2926,96	715,58	897,46	2629,54	3014,14	2119,66	2387,69	509,89	626,45
Przyłęk	2726,54	3033,35	450,61	601,87	2936,79	3091,36	2400,9	2646,3	535,89	445,07
Tczów	2873,47	3144,3	576,85	667,55	3305,88	3026,93	2192,58	2652,92	1113,3	374,01
Zwoleń	2208,35	2623,94	897,38	1153,11	2330,92	2679,87	1932,36	2178,95	398,56	500,92
Średnio	2716,31	2923,30	806,52	838,47	2987,48	2853,20	2317,61	2465,63	669,86	387,56
Woj.Mazowieckie	2828,16	3180,28	1398,15	1647,23	3023,44	3175,72	2283,52	2606,34	728,24	560,25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS na dzień 31.12.2013 r.

Dochód podatkowy na jednego mieszkańca na obszarze LSR określa wskaźnik G, który oblicza się dzieląc sumę dochodów podatkowych przez liczbę mieszkańców. W przypadku gmin należących do LGD wskaźnik ten przedstawia się następująco:

Tabela nr 11. Dochody podatkowe gmin na 1 mieszkańca na obszarze LSR (wskaźnik G)

Gmina/Wskaźnik G na	2013
Gmina Ciepielów	546,20
Gmina Gózd	498,91
Gmina Jastrzębia	581,47
Gmina Jedlnia-Letnisko	795,74
Gmina Kazanów	426,48
Miasto Pionki	1001,16
Gmina Pionki	647,22
Gmina Policzna	686,25
Gmina Przyłęk	534,14
Gmina Tczów	544,10
Gmina Zwoleń	977,49
Średnia wartość wskaźnika G dla 11 gmin	658,10
Średni dochód podatkowy na jednego mieszkańca dla wszystkich gmin w kraju (wskaźnik Gg)	1276,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.mf.gov.pl

2.4. Opieka społeczna

Pomoc społeczna, będąca instrumentem polityki społecznej państwa przeznaczonym do wspierania osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych, z którymi nie są one w stanie same sobie poradzić, podejmuje działania w sytuacjach zagrożenia podstawowych potrzeb życiowych oraz obniżenia jakości życia poniżej społecznie akceptowanego minimum; pomaga stworzyć warunki umożliwiające godną egzystencję; służy kompensowaniu różnorodnych szkód; przyczynia się do wyrównywania nadmiernych różnicowań społecznych; daje poczucie bezpieczeństwa socjalnego poprzez różne zasiłki i świadczenia uzupełniające niedostatki systemu emerytalno-rentowego oraz innych systemów zabezpieczenia społecznego lub niewystarczające dochody z pracy. Skutkiem działań pomocy społecznej powinno być eliminowanie wykluczenia społecznego oraz usamodzielnianie się jej beneficjentów.

Miejskie oraz Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej na obszarze realizacji strategii działają sprawnie. Na obszarze objętym LSR z pomocy społecznej w sumie korzysta ok. 11 150 osób. Zasadniczym powodem korzystania z pomocy społecznej jest długotrwała choroba oraz bezrobocie, które jest główną przyczyną ubóstwa. Bezrobotni beneficjenci pomocy społecznej z gospodarstw ubogich stanowili 1/3 ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Marginalna skala dotyczy problemów sieroctwa, bezdomności, narkomanii, trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego oraz klęski żywiołowej i ekologicznej. Mieszkańcy wsi częściej korzystają z pomocy społecznej niż mieszkańcy miast.

2.5 Wykształcenie - edukacja

Oferta szkolnictwa podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego na terenie Lokalnej Grupy Działania „Dziedzictwo i Rozwój” jest bardzo wszechstronna i ciekawa jednak obserwuje się powszechny spadek liczby dzieci i młodzieży objętych obowiązkiem szkolnym. W Zwoleniu funkcjonują dwie szkoły ponadgimnazjalne – Zespół Szkół Licealnych im. Jana Kochanowskiego oraz Zespół Szkół Rolniczo-Technicznych im. Bohaterów Walki z Faszyzmem. W mieście Pionki funkcjonuje: Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 oraz Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 im. Jędrzeja Śniadeckiego. Placówki te kształcą uczniów w ponad 20 różnorodnych zawodach, przygotowując młodzież do wejścia na rynek pracy, wprowadzając również innowacje edukacyjne, jak chociażby klasy mundurowe (policyjne, strażackie, wojskowe) czy sportowe. Szkoły są wyposażone w nowoczesny sprzęt dydaktyczny, co uwzględnili mieszkańcy obszaru, jako mocną stronę „rozwinętą bazę oświatową”. Dużym problemem jest brak szkolnictwa wyższego oraz niewielkie możliwości dokończenia. Jednak zamieszkała tu młodzież z uwagi na bliskość ośrodka kulturalno-oświatowego i naukowego, jakim jest Radom i Lublin, ma stosunkowo łatwy dostęp do uczelni wyższych. Placówki edukacyjne na poziomie wyższym zlokalizowane są również w Puławach, Ostrowcu Świętokrzyskim, Kielcach oraz Warszawie. Młodzi ludzie podejmując naukę w mieście, często pozostają tam ze względu na większą możliwość podjęcia pracy.

3. Specyfika obszaru

Obszar objęty działaniami Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” wyróżnia przede wszystkim rolniczy charakter, możliwości turystyczne, tradycje kulturowe i historyczne. Mieszkańcy zaangażowani są w działania w organizacjach pozarządowych. Brak jest dużych zakładów przemysłowych, co wiąże się z tym, że żywność produkowana na tym terenie (zboża, warzywa, owoce) jest czysta ekologicznie. Na terenie istnieje dużo małych zakładów usługowych.

3.1. Spójność geograficzna i administracyjna

Lokalna Grupa Działania „Dziedzictwo i Rozwój” obejmuje swoim zasięgiem teren jedenastu gmin, które zlokalizowane są w województwie mazowieckim, w trzech powiatach: lipskim, radomskim i zwolenckim. Wszystkie gminy z racji spójności terytorialnej i usytuowania w pobliżu tras komunikacyjnych, a także panujących warunków przyrodniczych (dzięki ukształtowaniu terenu, z występującymi obszarami chronionymi, lasami oraz stawami i rzekami takimi jak: Zwolenka oraz Iłzanka, mają korzystne warunki dla zamieszkania i wypoczynku. Na terenie LGD występują rzadkie okazy drzew wpisanych do Rejestru Konserwatora Przyrody oraz spotkać można różne gatunki roślin i ptaków, z których część jest pod ochroną. Ze względu na położenie i bogactwo przyrodnicze obszar objęty LSR jest predestynowany do rozwoju różnorodnych form aktywności turystycznej i rekreacji.

3.2. Spójność przyrodnicza

Obszar LGD ma charakter rolniczy, brak jest zanieczyszczeń przemysłowych, dzięki czemu obszar LGD jest niezwykle atrakcyjny dla turystów ceniących czyste środowisko. Krajobraz urozmaicają kompleksy leśne stanowiące blisko 28% powierzchni. (Źródło: Bank Danych Lokalnych).

Obszar LGD charakteryzuje się występowaniem wielu bardzo cennych obszarów chronionych o unikatowej wartości. Są to: **Koziński Park Krajobrazowy**, obszary chronione lub rezerwy: na obszarze Parku zlokalizowanych jest łącznie **15 rezerwatów przyrody** z nawet 200-letnim drzewostanem oraz 263 **obiektów przyrody ożywionej** podlegających ochronie, użytki ekologiczne mające znaczenie dla zachowania unikatowych zasobów genowych i typów środowisk, liczne pomniki przyrody np.: dęby szypułkowate, lipy drobnolistne, topole białe, robinia akacjowa, i wiele innych.

Gminy należące do Stowarzyszenia są w znacznej części gminami wiejskimi, gdzie gospodarstwa rolne prowadzone są w głównej mierze metodami tradycyjnymi. Dodatkowo brak rozwiniętego przemysłu sprawia, że środowisko nie zostało niekorzystnie przekształcone w wyniku ingerencji człowieka. Tym samym obszar ten posiada warunki dla rozwoju funkcji turystycznych, rekreacyjnych oraz osadniczych.

Cechy przyrodnicze integrujące obszar:

- krajobraz typowo rolniczy
- wysoka lesistość
- bogactwo flory i fauny leśnej
- wiele pomników przyrody
- czyste powietrze
- zbiorniki wodne
- duża powierzchnia obszarów chronionych.

Wszystkie wymienione wyżej czynniki występują na terenie każdej gminy wchodzącej w skład Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”. Obszar jest przez to jednolity przyrodniczo, co pozwala na wprowadzanie podobnych rozwiązań i pomysłów.

3.3. Spójność historyczno - kulturowa

Zgodność lokalnych zwyczajów i obyczajów ludowych będących efektem silnego wpływu Kościoła Katolickiego oraz przestrzenne sąsiedztwo gmin przemawia za wzajemnym przenikaniem się różnych elementów kulturowych. Zbieżne losy historii, czasy wojen i niepokojów, które dotknęły w tym samym zakresie obszar jedenastu gmin wpłynęły na jednolitość dziedzictwa historycznego.

Dziedzictwo kulturowe jest zaraz po zasobach środowiska naturalnego cennym atutem obszaru. Elementy charakterystyczne dla obszaru działania Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” pod względem kulturalnym związane są z postaciami sławnych ludzi, którzy żyli i działali na opisywanym terenie poszczególnych gmin. O spójności decyduje również unikalne dziedzictwo kulturowe związane z postaciami Jana Kochanowskiego i Jacka Malczewskiego.

Spójność historyczna i kulturowa obszaru:

- wspólne korzenie i podobne doświadczenia historyczne,
- dominacja osadnictwa rolniczego,
- występowanie obiektów o dużej wartości historycznej i kulturowej,
- duża ilość zabytków sakralnych,
- działalność Ochotniczej Straży Pożarnej i Kół Gospodyń Wiejskich,
- działalność zespołów amatorskich odnoszących się do kultury i lokalnej tradycji.

Mieszkańcy obszaru zdają sobie sprawę ze wspólnych korzeni, na ich terenach obchodzi się podobne święta, wszystko to świadczy o spójności tego regionu. Wspólne tradycje kulturowe i historyczne wzmacniają zintegrowany charakter działań Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”.

3.4. Spójność gospodarcza

Z wyjątkiem gminy miejskiej Pionki oraz gminy miejsko - wiejskiej Zwolen wszystkie gminy należące do Stowarzyszenia to gminy wiejskie o charakterze rolniczym. Oprócz działalności rolniczej mieszkańcy prowadzą również różnego rodzaju działalność nierolniczą - handlową, usługową oraz budowlaną.

Lokalna Grupa Działania „Dziedzictwo i Rozwój” ma olbrzymi potencjał do wykorzystania. Bogate tradycje kulturowe, wyjątkowo interesujące położenie geograficzne, liczne walory środowiskowe sprawiają, iż istnieje wiele możliwości działania.

Jedna czwarta powierzchni LGD pokryta jest lasami, co stwarza doskonałe warunki dla wypoczynku. Ponadto, wysoki odsetek podmiotów gospodarczych świadczących drobne usługi oraz handel detaliczny sprawia, że łatwo będzie dostosować się mieszkańcom z gmin tworzących LGD do nowego profilu gospodarki.

Rozwój gospodarczy obszaru przebiega zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju, a tym samym zasoby środowiska naturalnego stanowią cenny element wpływający na rozwój regionu i jego funkcji turystyczno - rekreacyjnej. Charakter gmin świadczy o dużym udziale gospodarstw rolnych w lokalnej gospodarce. W zakresie rozwoju przedsiębiorczości dominującym sektorem są drobni przedsiębiorcy, których działalność nie wpływa negatywnie na stan środowiska naturalnego. Prywatne inicjatywy gospodarcze

wykraczające poza rolnictwo są największą szansą na wykorzystanie potencjału zawodowego społeczności lokalnej.

Wszyscy partnerzy Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” mają podobny potencjał ekonomiczny, jakość życia mieszkańców oscyluje wokół tego samego poziomu. Również problemy, które występują na tym obszarze są podobne, dlatego partnerstwo jest bardzo dobrym sposobem na ich rozwiązanie. Gminy zdają sobie sprawę, że razem (wzajemnie się wspierając i doradzając sobie) mogą zdziałać dużo więcej niż pojedynczo. Również sektory, które mają szansę w przyszłości rozwinąć się, są dla każdego z partnerów podobne. Jest to przede wszystkim turystyka z agroturystyką, wykorzystująca walory przyrodnicze, geograficzne i kulturowe tego regionu.

Mocną stroną obszaru jest potencjał do uprawiania turystyki „wypadowej” (weekendowej) i rekreacyjnej na obszarze. Słabą stroną obszaru jest brak zintegrowanych produktów turystycznych.

Biorąc pod uwagę informacje zawarte w diagnozie obszaru i ludności określono obszary interwencji LSR. Są to: rozwój przedsiębiorczości, a w konsekwencji ograniczenie wielkości bezrobocia na obszarze oraz poprawa warunków życia mieszkańców.

Rozdział IV. Analiza SWOT

Analiza SWOT jest jedną z technik wspomagających porządkowanie danych i informacji wykorzystywaną powszechnie w uspołecznionym procesie planowania. Została ona wykorzystana, jako element porządkowania danych wyjściowych, zbierania i podsumowania opinii lokalnych społeczności oraz jako narzędzie w zespołowej analizie i ocenie zjawisk, zdarzeń i problemów wspierające wybór najlepszych rozwiązań. Lokalna Strategia Rozwoju opracowana przez LGD ma charakter przekrojowy i skupia się wokół tematów i obszarów, które mogą łączyć różne środowiska. Lokalne partnerstwo wspierając wybrany kierunek rozwoju wytyczyło cele strategiczne wynikające z uwarunkowań obszaru objętego Lokalną Strategią. Cele są efektem przeprowadzonej analizy SWOT, są odpowiedzią na potrzeby społeczności lokalnej i umożliwiają długofalową realizację działań w okresie 2014-2020.

Przedstawiona poniżej analiza to zbiór informacji o mocnych i słabych stronach obszaru LGD i stojących przed nią szansach i zagrożeniach. Jest to wypadkowa wiedzy o stanie i potrzebach wszystkich sektorów. Silne i słabe strony zostały potraktowane, jako cechy wewnętrzne obszaru LGD, zależne od niego, na które mamy wpływ i możliwość zmian. Szanse i zagrożenia opisują otoczenie zewnętrzne, na które nie mamy wpływu, ale które mają związek z obecną sytuacją na terenie. Analizując szanse i możliwości staraliśmy się przewidzieć, jakie wystąpią w przyszłości okoliczności zewnętrzne, które mogłyby być wykorzystane oraz zagrożenia, które mogłyby mieć wpływ na realizację LSR.

Mocne strony	Odniesienie do diagnozy	Słabe strony	Odniesienie do diagnozy
Walory turystyczne obszaru LGD	3.2	Brak specjalistycznej kadry pracowniczej	1.3
Rozwinięta baza oświatowa	2.5	Brak kreowania postaw przedsiębiorczych u osób młodych	1.3
Bezpośrednie sąsiedztwo Puszczy Kozienickiej	3.2	Ograniczone możliwości znalezienia zatrudnienia	1.3
Dobrze zachowane dziedzictwo historyczne i kulturowe.	1.2 3.3	Braki w infrastrukturze i jej zły stan techniczny.	1.3
Tereny atrakcyjne pod wypoczynek i rekreację.	3.2 3.4	Niewystarczająco atrakcyjna oferta spędzania czasu wolnego (szczególnie dla młodzieży i seniorów)	1.3
Potencjał tkwiący w lokalnej społeczności.	1.2		

Przywiązanie lokalnej społeczności do miejsca zamieszkania.	1.3	Wysokie bezrobocie szczególnie wśród kobiet i młodzieży a także osób 50+.	1.3
Korzystne położenie komunikacyjne	1.1		
Zbiorniki wodne i sieć rzeczna mogące zostać wykorzystane na cele rekreacyjne, turystyczne	1.1	Mała aktywność młodych osób	1.2
	3.2	Niska świadomość ekologiczna mieszkańców	1.2
Atrakcyjne tereny inwestycyjne	2.1 3.4	Słaba promocja obszaru	1.3
Zasoby i walory przyrodnicze mogące stanowić podstawę do tworzenia silnego sektora turystycznego i rekreacyjnego	3.4	Brak atrakcyjnej oferty turystycznej	1.3
Duża liczba Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych	1.2	Brak wsparcia finansowego dla inicjatyw podejmowanych przez te organizacje typu KGW	1.2
Szanse	Odniesienie do diagnozy	Zagrożenia	Odniesienie do diagnozy
Zapotrzebowanie na zdrową żywność	2.1	Brak możliwości rozwoju dla dzieci i młodzieży	1.3
Możliwość realizacji przedsięwzięć w partnerstwie	1.3	Degradacja zabytków spowodowana brakiem funduszy na ich odnowę.	1.3
Rozwój turystyki i rolnictwa ekologicznego	3.4	Wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, w tym zatrudniania pracowników.	2.1
Tworzenie i wspieranie pozarolniczych miejsc pracy na terenach wiejskich	2.1	Starzenie się społeczeństwa.	1.3
Wzrost popularności aktywnego spędzania wolnego czasu	3.4	Ubożenie społeczeństwa.	1.3
Kontynuacja rozwoju turystyki rowerowej i pieszej.	1.3	Zagrożenie wykluczeniem społecznym osób młodych, kobiet, oraz osób powyżej 50 roku życia.	1.3
Modernizacja bazy kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej i turystycznej.	1.2	Dalsze zmiany w mentalności społeczeństwa (bierność, marazm, roszczeniowość)	1.3
Promocja innowacyjnych rozwiązań dla rozwoju regionu.	1.3	Emigracja ludzi wykształconych i przedsiębiorczych za granicę	1.1
Wykreowanie marki obszaru	3.4		

Źródło: opracowanie własne LGD na podstawie wyników przeprowadzonych konsultacji społecznych w okresie od kwietnia do sierpnia 2015 r.

Przeprowadzona analiza SWOT jednoznacznie wskazuje, jakie słabości występują w otoczeniu wewnętrznym obszaru LGD, co stanowi odniesienie do kierunków działań na rzecz poprawy sytuacji i będzie przedmiotem dalszych rozważań. Mocne strony będą atutem środowisk lokalnych, gwarantującym skuteczność podejmowanych działań. Analiza otoczenia zewnętrznego w zakresie szans stwarza możliwości rozwojowe obszaru LGD. Natomiast analiza zagrożeń pozwoli zniwelować negatywne ich konsekwencje i podjąć działania zapewniające uniknięcie skutków tych zagrożeń.

Z opracowanej analizy SWOT wynikają następujące wnioski:

1. Obszar LGD posiada potencjał w postaci „młodego społeczeństwa”, co przejawia się wysokim procentowym udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym. Należy dołożyć wszelkich starań, aby zatrzymać na obszarze jak największą liczbę mieszkańców poprzez stworzenie atrakcyjnych warunków mieszkaniowych oraz rozwój przedsiębiorczości i wzrost liczby atrakcyjnych miejsc pracy.
2. Walory krajobrazowe i przyrodnicze terenów objętych działaniem LGD należy wykorzystać do generowania jak największego ruchu turystycznego na obszarze. Wysoka liczba podróżujących przełoży się na konieczność inwestowania w infrastrukturę turystyczną i rekreacyjną.
3. Ważnym aspektem obszaru są tradycja, kultura i tożsamość regionalna. Pielęgnowanie i promocja tych wartości wraz z posiadanymi zasobami dziedzictwa kulturowego i historycznego mogą odegrać istotną rolę w zacieśnianiu więzi międzypokoleniowych oraz partnerstw trójsektorowych.
4. Słaba przedsiębiorczość wśród mieszkańców przejawia się niskimi wskaźnikami w tym zakresie, należą do nich m.in. liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON oraz liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Jednym ze sposobów zwiększenia przedsiębiorczości jest wykorzystanie dostępnych źródeł finansowych do rozwijania przedsiębiorstw i zakładania działalności gospodarczych.
5. Zwiększenie przedsiębiorczości wśród mieszkańców przełoży się na ich dochodowość, a co za tym idzie podniesienie standardów życia. Nowe, atrakcyjne miejsca pracy spowodują zmniejszenie emigracji zarobkowej z obszaru oraz stworzą lepsze warunki do życia.
6. Promowanie współpracy pomiędzy sektorami publicznym, gospodarczym oraz społecznym i mieszkańcami jest jednym z czynników, które w znaczny sposób mają pozytywny wpływ na rozwój obszaru. Aktywne i współpracujące ze sobą społeczeństwo ma większą szansę na osiągnięcie postawionych sobie celów.

Rozdział V. Cele i wskaźniki

1. Proces formułowania celów ogólnych, celów szczegółowych i przedsięwzięć dla potrzeb LSR

W analizie SWOT oraz diagnozie obszaru LSR wskazane zostały potencjalne kierunki interwencji w ramach lokalnej strategii rozwoju. Kierunki działania wynikają również z możliwości realizacji zadań przez stowarzyszenie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Cele LSR zostały sformułowane z wykorzystaniem „metody problemowej”. Formułowanie celów opiera się o analizę SWOT, gdzie pierwszym etapem jest identyfikacja problemów.

Każdy ze zgłoszonych problemów życiowych mieszkańców, ma swoją przyczynę w niedoborze dóbr lub usług, albo w niewłaściwym funkcjonowaniu mechanizmów lub reguł, którym podlegają poszczególne sfery życia. Propozycje rozwiązania tych problemów będą stanowić de facto w większości przypadków listę pojedynczych operacji, a niekiedy przedsięwzięć, (jeśli są sformułowane w sposób bardziej ogólny), które proponuje lokalna społeczność.

Poniżej przedstawiono cele ogólne, cele szczegółowe, odpowiadające im przedsięwzięcia ze wskazaniem źródła finansowania oraz zgodności z Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020:

Cel ogólny nr 1:

Tworzenie potencjału dla rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenie miejsc pracy

Cele szczegółowe:

1.1. Rozwój lokalnej przedsiębiorczości

Przedsięwzięcia:

1.1.1. Tworzenie i rozwój przedsiębiorstw.

Zakłada się, że realizacja przedsięwzięć zostanie dofinansowana ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Cel odpowiada założeniom działania LEADER, a dokładnie celom:

- 2) rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- 3) dywersyfikację źródeł dochodu, w tym tworzenie i rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego tj. infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych w celu udostępniania jej lokalnym producentom (produkty objęte i nieobjęte załącznikiem nr 1 do TFUE), z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- 4) podnoszenie kompetencji osób z obszaru LSR w powiązaniu z rozwojem przedsiębiorczości lub dywersyfikacją źródeł dochodów, lub podejmowaniem zatrudnienia, w szczególności rolników i osób długotrwale pozostających bez pracy.

Wysoki poziom bezrobocia (w tym ukrytego), niski udział działalności pozarolniczej w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich, niższy niż w miastach poziom dochodów mieszkańców wsi oraz wyższy

niż w miastach odsetek osób zagrożonych ubóstwem wskazują na potrzebę wsparcia działań ułatwiających mieszkańcom znalezienie pracy poza rolnictwem bez zmiany miejsca zamieszkania. Niezbędne jest, zatem wsparcie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia miejsc pracy na obszarach wiejskich, ułatwienie dojazdu do pracy w miastach oraz umożliwienie pracy na odległość.

Działania te mają swoje odzwierciedlenie w celach szczegółowych PROW:

6A) Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy

6B) Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich.

Cele te z kolei są zgodne z **celem przekrojowym PROW - Innowacje**.

Cel ogólny nr 2:

Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR

Cele szczegółowe:

2.1. Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom

Przedsięwzięcia:

2.1.1. Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.

2.2. Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR

Przedsięwzięcia:

2.2.1. Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym.

2.3. Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw

Przedsięwzięcia

2.3.1 Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR.

2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.

Poziom rozwoju infrastruktury technicznej warunkuje możliwość rozwoju gospodarczego, atrakcyjność inwestycyjną, warunki życia mieszkańców, dostępność do usług publicznych i miejsc pracy w ośrodkach lokalnych.

Działania realizowane będą ze środków PROW 2014-2020. Przedmiotem wsparcia w ramach PROW będzie mała infrastruktura turystyczna i rekreacyjna (np. ścieżki rowerowe, pola biwakowe, centra informacji turystycznej, wioski tematyczne, boiska, korty, trasy turystyczne, obiekty małej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej). Cel odpowiada założeniom działania LEADER, a dokładnie celowi:

9) rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej.

Istnieje potrzeba odpowiedniego wykorzystania potencjałów kulturowych, środowiskowych i turystycznych obszarów wiejskich, przy zaangażowaniu lokalnej społeczności dla przyspieszenia lokalnego rozwoju gospodarczego, a przede wszystkim zwiększenia udziału dochodów mieszkańców z działalności pozarolniczej. Silne więzi społeczne w ramach lokalnych społeczności oraz ich aktywizacja powinny zostać wykorzystane do planowania i podejmowania wspólnych działań i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców.

Ze względu na wysoki poziom zagrożenia ubóstwem mieszkańców obszarów wiejskich, istnieje potrzeba podejmowania na poziomie lokalnym działań pobudzających postawy kreatywne i umożliwiających zarówno udział we wspólnych przedsięwzięciach jak i samodzielną realizację projektów.

Ma to swoje odzwierciedlenie w celu szczegółowym PROW - 6B) Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich oraz ma swoje odniesienie w **celach przekrojowych PROW - Środowisko oraz Innowacje**.

Cel ogólny nr 3

Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR

Cele szczegółowe:

3.1. Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR

Przedsięwzięcia:

3.1.1. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych.

3.1.2. Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych.

Mając na uwadze poziom kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich, znalezienie zatrudnienia uwarunkowane jest dostosowaniem ich umiejętności do potrzeb rynku pracy.

Cel odpowiada założeniom działania LEADER, a dokładnie celowi:

4) podnoszenie kompetencji osób z obszaru LSR w powiązaniu z rozwojem przedsiębiorczości lub dywersyfikacją źródeł dochodów, lub podejmowaniem zatrudnienia, w szczególności rolników i osób długotrwale pozostających bez pracy;

W ramach projektów współpracy osoby z grup defaworyzowanych będą miały możliwość podniesienia swoich kwalifikacji wykorzystując innowacyjną metodę - elearning. Planuje się również wsparcie mieszkańców w zakresie świadomości ekologicznej poprzez organizację konferencji i szkoleń (z zakresu OZE wykorzystujących surowce i odpady pochodzące z rolnictwa). Cel ogólny nr 3 jest zgodny z **celami przekrojowymi PROW - Innowacje i Łagodzenie zmiany klimatu i przystosowanie się do niej.**

Wszystkie cele i przedsięwzięcia Lokalnej Strategii Rozwoju są zgodne z trzema celami przekrojowymi PROW: Środowisko, Łagodzenie zmiany klimatu i przystosowanie się do niej oraz Innowacje.

Zakłada się, że realizacja przedsięwzięć zostanie dofinansowana ze środków PROW 2014-2020.

Tabela nr 12. Specyfikacja celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników dla celu ogólnego nr 1

1.0	CEL OGÓLNY 1	Tworzenie potencjału dla rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenia miejsc pracy						
1.1	CEL SZCZEGÓŁOWY	Rozwój lokalnej przedsiębiorczości						
		<i>Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2015 rok	plan 2023 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>		
W1.0	Wzrost dochodu podatkowego gmin obszaru LGD w przeliczeniu na jednego mieszkańca		zł.	743,36	920,00	GUS, Ministerstwo Finansów - sprawozdanie o dochodach podatkowych gmin za 2014 r. wg stanu na dzień 30.06.2015 r. Wartość wskaźnika w 2023 roku oszacowano na podstawie średniego wzrostu dochodu podatkowego na jednego mieszkańca w latach 2011-2015		
		<i>Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2016 rok	plan 2023 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>		
w1.1	Liczba utworzonych miejsc pracy w przeliczeniu na średnioroczne pełne etaty		etat	0	61	Badania własne LGD, dokumentacja konkursowa, fizyki projektowe		
				Wskaźniki produktu				
						wartość		
	Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	nazwa	Jednostka miary	początkowa 2016 rok	końcowa 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
1.1.1	Tworzenie i rozwój przedsiębiorstw	Przedsiębiorcy oraz nowopowstałe przedsiębiorstwa, grupy docelowe	Konkurs	Liczba nowo powstałych przedsiębiorstw	Szt.	0	37	Badania własne LGD, dane GUS
			Konkurs	Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem w zakresie rozwoju	Szt.	0	24	Badania własne LGD, dokumentacja konkursowa
SUMA								

Tabela nr 13. Specyfikacja celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników dla celu ogólnego nr 2

2.0	CEL OGÓLNY 2	Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR				
2.1	CELE SZCZEGÓLNE	Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom				
2.2		Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR				
2.3		Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	stan początkowy 2015 rok	plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
W2.0	Wzrost jakości życia mieszkańców poprzez poprawę warunków sprzyjających aktywności		Stopień zadowolenia mieszkańców z miejsca zamieszkania	0,27	0,56	Badania własne LGD na podstawie ankiet wśród mieszkańców terenu LGD (badaniem objęte były następujące obszary: ocena dostępu do infrastruktury technicznej, usług komercyjnych, niezbędnych produktów, Internetu, gospodarki odpadami, możliwości poruszania się rowerem i samochodem, połączenia z najbliższym centrum miejskim).
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	stan początkowy 2015 rok	plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
w 2.1	Liczba osób korzystających z nowopowstałej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej		Osoba	0	36890	Dane Urzędów Gmin, badania własne LGD
	Wzrost liczby osób korzystających z przebudowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej		Osoba	305	6500	Dane Urzędów Gmin, badania własne LGD
w 2.2	Wzrost rozpoznawalności obszaru mierzony liczbą odwiedzin na stronie LGD		Szt.	6120	100000	Obserwacja liczby odwiedzających stronę LGD w ciągu roku poprzez zainstalowanie licznika odwiedzin - badania własne LGD
	Liczba odbiorców informacji promujących walory i dziedzictwo obszaru LSR		Osoba	0	10000	Badania własne LGD, dokumentacja dotycząca publikacji (umowy, protokoły zdawczo-odbiorcze, itp.)
w 2.3	Liczba osób, które wzięły udział w wydarzeniach aktywizujących i integrujących mieszkańców		Osoba	0	4500	Badania własne LGD, dokumentacja wydarzeń

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						początkowa 2016 rok	końcowa 2023 Rok	
2.1.1	Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.	Jednostki sektora finansów publicznych, organizacje pozarządowe	Konkurs,	Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej	Szt.	0	64	Dane Urzędów Gmin, badania własne LGD, dokumentacja konkursowa
			Projekt współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	Szt.	0	1	Badania własne LGD, dokumentacja projektowa
2.2.1	Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym	Mieszkańcy obszaru LGD, grupy defaworyzowane	Aktywizacja	Liczba egzemplarzy opracowanych i wydanych publikacji informacyjnych i promocyjnych dotyczących obszaru LGD	Szt.	0	17500	Badania własne LGD, dokumentacja LGD
2.3.1	Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR.	Mieszkańcy obszaru LGD	Aktywizacja	Liczba zorganizowanych spotkań	Szt.	0	29	Badania własne LGD, dokumentacja LGD

2.3.2	Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.	Mieszkańcy obszaru LGD, grupy de faworyzowane, jednostki samorządu terytorialnego	Aktywizacja, operacja własna, konkurs	Liczba wydarzeń integrujących i aktywizujących mieszkańców obszaru	Szt.	0	49	Badania własne LGD, dokumentacja projektowa
			Projekt współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy		0	1	Badania własne LGD, dokumentacja projektowa
SUMA								

Tabela nr 14. Specyfikacja celów szczegółowych, przedsięwzięć i wskaźników dla celu ogólnego nr 3

3.0	CEL OGÓLNY 3	Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR				
3.1	CEL SZCZEGÓŁOWY	Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR				
		<i>Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2016 Rok	plan 2023 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>
W3.0	Wzrost konkurencyjności na rynku pracy		Osoba	0	220	Liczba wydanych certyfikatów, zaświadczeń i dyplomów - Badania własne LGD, dokumentacja konkursowa i projektowa
		<i>Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2016 rok	plan 2023 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>
w 3.1	Liczba osób, które w wyniku działania podniosły swoje kwalifikacje		Osoba	0	220	Badania własne LGD, dokumentacja projektowa
w3.2	Liczba osób dla których opracowano Indywidualny Plan Działania		Osoba	0	30	Badania własne LGD, dokumentacja projektowa

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				Źródło danych/sposób pomiaru
				nazwa	Jednostka miary	wartość		
						początkowa 2016 rok	końcowa 2023 rok	
3.1.1	Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych.	Osoby z grup defaworyzowanych, mieszkańcy obszaru LGD	Aktywizacja	Liczba przeprowadzonych szkoleń	Szt.	0	8	Badania własne LGD, dokumentacja konkursowa i projektowa
3.1.2	Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych.		Projekt współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	Szt.	0	1	Badania własne LGD, dokumentacja projektowa
SUMA								

Tabela nr 15. Specyfikacja wskaźników dla obszaru tematycznego „Koszty bieżące”

Koszty bieżące											
Wskaźniki rezultatu dla kosztów bieżących				Jednostka miary	stan początkowy 2016 rok	plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru				
Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego wsparcia w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD.				osoba	0	40	Badania własne LGD, dokumentacja projektowa, dane SW				
Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023	
Nazwa wskaźnika produktu	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie(EU)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (EU)
Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	19 osobodni	70	186 000,00	6 osobodni	92	207 000,00	2 osobodni	100	195 160,00	27 osobodni	588 160,00
Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	60 osobodni	83		12 osobodni	100		0	100		72 osobodni	
Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	40 podmiotów	67		16 podmiotów	94		4 podmioty	100		60 podmiotów	
Liczba miesięcy pracy biura LGD	31 miesięcy	38		36 miesięcy	82		15 miesięcy	100		82 miesiące	
Razem koszty bieżące			186 000,00							195 160	588 160,00

Tabela nr 16. Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT oraz celów i wskaźników

Zidentyfikowane problemy/wyzwania społeczno-ekonomiczne	Cel ogólny	Cele szczegółowe	Planowane przedsięwzięcia	Produkty	Rezultaty	Oddziaływanie	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników
Ograniczone możliwości znalezienia zatrudnienia	Tworzenie potencjału dla rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenia miejsc pracy	Rozwój lokalnej przedsiębiorczości	Tworzenie i rozwój przedsiębiorstw	Liczba nowo powstałych przedsiębiorstw	Liczba utworzonych miejsc pracy	Wzrost dochodu podatkowego na jednego mieszkańca z terenu LGD	Dobra koniunktura gospodarcza
				Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem w zakresie rozwoju			
Brak wsparcia finansowego dla inicjatyw podejmowanych przez mieszkańców obszaru LSR	Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR	Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw	Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR	Liczba zorganizowanych spotkań	Liczba osób, które wzięły udział w wydarzeniach aktywizujących i integrujących mieszkańców	Wzrost jakości życia mieszkańców poprzez poprawę warunków sprzyjających aktywności	Przekonanie mieszkańców o możliwości wpływu na realizację LSR
Niewystarczająco atrakcyjna oferta spędzania czasu wolnego (szczególnie dla młodzieży i seniorów)			Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.	Liczba wydarzeń integrujących i aktywizujących mieszkańców obszaru			Sezonowość prac związanych z produkcją rolniczą
Słaba promocja obszaru		Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR	Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym	Liczba egzemplarzy opracowanych i wydanych publikacji informacyjnych i	Wzrost rozpoznawalności obszaru mierzony liczbą odwiedzin na stronie LGD		Warunki atmosferyczne

				promocyjnych dotyczących obszaru LGD	Liczba odbiorców informacji promujących walory i dziedzictwo obszaru LSR		Koszty przygotowania działań promocyjnych
Braki w infrastrukturze i jej zły stan techniczny		Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom	Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej	Liczba osób korzystających z nowopowstałej lub przebudowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej		Zaangażowane partnerów w proces wdrażania LSR
				Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej			
Niewystarczające wsparcie dla mieszkańców w zakresie aplikowania o środki unijne	Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR	Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR	Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych	Liczba przeprowadzonych szkoleń dla mieszkańców	Liczba osób, które w wyniku działania podniosły swoje kwalifikacje i kompetencje	Wzrost konkurencyjności i na rynku pracy	Dobra koniunktura gospodarcza
Niska świadomość ekologiczna mieszkańców							
Brak kreowania postaw przedsiębiorczych u osób młodych oraz 50+							

Niedostosowanie kwalifikacji do wymagań rynku pracy			uwzględnieniem grup defaworyzowanych				Informacje z rynku pracy odnośnie zapotrzebowania na konkretne kwalifikacje
Wysokie bezrobocie szczególnie wśród kobiet i młodzieży a także osób 50+							Zapotrzebowanie na konkretne umiejętności i kwalifikacje płynące z rynku pracy

2. Projekty współpracy

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” planuje realizację dwóch projektów współpracy, w tym jednego dotyczącego współpracy międzynarodowej. Poniżej dokonano zwięzłej charakterystyki planowanych do realizacji projektów oraz przedstawiono cele i wskaźnik LSR jakie te projekty będą realizować.

1. Multimedialne Centrum Edukacji Lokalnej (edycja II) – akronim MultiCel.

Projekt międzynarodowy, będzie realizowany w partnerstwie z LGD "Razem dla Radomki" – Liderem projektu, Stowarzyszeniem Korona Północnego Krakowa LGD, Stowarzyszeniem „Puszcza Kozienicka” oraz partnerem ze Słowacji. Planuje się realizację projektu w latach 2018-2020. Głównym celem projektu będzie - Wzrost umiejętności przedsiębiorczych i kompetencji zawodowych mających wpływ na sytuację mieszkańców obszarów wiejskich objętych działaniem Partnerskich LGD. Projekt będzie miał za zadanie umożliwić mieszkańcom obszarów Partnerskich LGD doskonalenie swoich umiejętności, poszerzanie wiedzy i kompetencji społecznych i zawodowych poprzez korzystanie z dostępnych w 6 MultiCentrach kursów, szkoleń (m.in. językowych, komputerowych, z zakresu księgowości), warsztatów, doradztwa, jak również poprzez możliwość korzystania ze znajdującego się w centrach sprzętu. Projekt skierowany jest w szczególności do grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy, określonych w LSR. LGD „Dziedzictwo i Rozwój” w ramach projektu zorganizuje kursy, warsztaty i szkolenia podnoszące kompetencje osób z grup defaworyzowanych, doradztwo zawodowe, jak również zapewni możliwość spędzania czasu wolnego wykorzystując walory środowiska naturalnego obszaru. Ponadto w ramach projektu będziemy promować obszar LGD.

Projekt ten będzie realizował następujące cele i wskaźniki LSR:

Cel ogólny nr 3 - Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR

Cel szczegółowy 3.1. Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR

Przedsięwzięcia:

3.1.1. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych

3.1.2. Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych.

Wskaźniki do realizacji, których przyczyni się projekt to:

- oddziaływania- Wzrost konkurencyjności na rynku pracy
- rezultatu - liczba osób, które w wyniku działania podniosły swoje kwalifikacje
  - liczba osób, dla których opracowano Indywidualny Plan Działania
- produktu - liczba przeprowadzonych szkoleń
  - liczba udzielonych porad w zakresie doradztwa zawodowego.

Ponadto realizacja projektu wpisuje się w cel ogólny nr 2 - Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR, Cele szczegółowe: - 2.2. Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR oraz 2.3. Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw Przedsięwzięcia:

2.2.1. Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym

2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.

Wskaźniki do realizacji, których przyczyni się projekt:

- oddziaływania - Wzrost jakości życia mieszkańców poprzez poprawę warunków sprzyjających aktywności
- rezultatu - Liczba osób, które wzięły udział w wydarzeniach aktywizujących i integrujących mieszkańców
- produktu - Liczba egzemplarzy opracowanych i wydanych publikacji informacyjnych i promocyjnych dotyczących obszaru LGD
- Liczba wydarzeń integrujących i aktywizujących mieszkańców obszaru.

Na realizację projektu współpracy LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” przewidziało ok. 160 000 zł.

2. Południowe Mazowsze – Marką Turystyczną (II edycja)- akronim PM-MT.

Projekt realizowany będzie we współpracy z LGD „Razem dla Radomki” – oraz Stowarzyszeniem „Puszcza Kozienicka”, w latach 2021-22. Przedsięwzięcie ma na celu budowę i promocję marki „Południowego Mazowsza”, poprzez realizację szeregu działań promujących obszar - Partnerów i turystykę na terenie gmin tworzących poszczególne LGD. Zaplanowane działania w projekcie umożliwią dotarcie z przekazem promocyjnym, prezentującym walory Południowego Mazowsza do mieszkańców regionu, województwa mazowieckiego oraz turystów z całego kraju. Nadrzędnym zamierzeniem projektu – jest promocja obszaru Południowego Mazowsza, poprzez pobudzenie aktywności innowacyjnej opartej na wykorzystaniu zasobów lokalnych, dziedzictwa kulturowego oraz turystyki. W ramach projektu LGD

„Dziedzictwo i Rozwój” planuje wykonanie miejsc rekreacji na terenie gmin, które tworzą obszar objęty LSR, a także opracowanie i wydanie publikacji promujących obszar LGD.

Projekt przyczyni się do realizacji następujących celów i wskaźników:

Cel ogólny nr 2 - Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR.

Cel szczegółowy: 2.1. Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom.

Przedsięwzięcie: 2.1.1. Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.

Cele szczegółowe: - 2.2. Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR oraz 2.3. Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw.

Przedsięwzięcia: 2.2.1. Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym.

2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.

Wskaźniki do realizacji, których przyczyni się projekt:

- oddziaływania – Wzrost jakości życia mieszkańców poprzez poprawę warunków sprzyjających aktywności.
- rezultatu – Liczba osób korzystających z nowopowstałej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej.
  - Wzrost liczby osób korzystających z przebudowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej.
- produktu - Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.
  - Liczba egzemplarzy opracowanych i wydanych publikacji informacyjnych i promocyjnych dotyczących obszaru LGD.
  - Liczba wydarzeń integrujących i aktywizujących mieszkańców obszaru.

Planowany budżet na realizację projektu „Południowe Mazowsze – Marką Turystyczną” to ok. 390 000 zł.

3. Kulturalne integracje – akronim KULT

Projekt, będzie realizowany w partnerstwie z LGD "Razem dla Radomki" – Liderem projektu, Lokalną Grupą Działania „Natura i Kultura” i ewentualnym partnerem zagranicznym. Planuje się realizację projektu w 2023 roku. Głównym celem projektu będzie - odkrywanie, zachowanie i wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, w tym również kulinarnego, aktywizacja i animacja społeczności lokalnej w oparciu o animację kulturalną, wymiana doświadczeń i aktywizacja społeczna na obszarze objętym działaniem partnerskich LGD. Projekt przewiduje organizację działań mających na celu rozwój kulturalny obszaru partnerów, poprzez organizację inicjatyw kulturalnych i animacyjnych, organizację imprezy kulturalnej prezentującej dorobek kulturalny obszaru partnerów. Projekt będzie miał za zadanie promocję obszaru LGD poprzez podniesienie jego atrakcyjności kulturalnej i turystycznej poprzez wykorzystanie ich walorów przyrodniczych, kulturowych i historycznych. Celami szczegółowymi projektu są również – kształtowanie wśród mieszkańców wzorów aktywnego uczestnictwa w kulturze i życiu społecznym oraz zwiększenie dostępności do kultury dla osób z terenów wiejskich.

LGD „Dziedzictwo i Rozwój” w ramach projektu zorganizuje potańcówki, Festiwal Produktów Regionalnych, warsztaty historyczne, wyjazd studyjny oraz koncert. Ponadto w ramach projektu będziemy promować obszar LGD.

Projekt ten będzie realizował następujące cele i wskaźniki LSR:

Cel ogólny nr 2: Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR

Cel szczegółowy: 2.2. Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR

Przedsięwzięcie: 2.2.1. Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym.

Cel szczegółowy: 2.3. Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw Przedsięwzięcie:

2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.

Wskaźniki do realizacji, których przyczyni się projekt:

- oddziaływania - Wzrost jakości życia mieszkańców poprzez poprawę warunków sprzyjających aktywności
- rezultatu - Liczba osób, które wzięły udział w wydarzeniach aktywizujących i integrujących mieszkańców
- produktu - Liczba wydarzeń integrujących i aktywizujących mieszkańców obszaru.

Na realizację projektu współpracy LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” przewidziało ok. 250 000 zł.

Rozdział VI. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Procedury wyboru poszczególnych operacji planowanych do realizacji w ramach LSR, w tym operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD, a także projekty własne (LGD przewiduje w ramach projektów własnych większy udział środków własnych niż wynika to z przepisów, mianowicie 5% wkład własny), które Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” zamierza realizować w perspektywie 2014-2020, powstały w drodze partycypacji społecznej na podstawie obowiązujących aktów prawnych związanych z instrumentem RLKS i podejściem Leader. Głównym założeniem przyjętych procedur jest przejrzyste, sprawne i transparentne funkcjonowanie Rady LGD oraz zagwarantowanie wyboru operacji, które przyczynią się do osiągnięcia celów i wskaźników założonych w LSR. Poszczególne procedury zawierają zasady regulujące kwestie wyboru i oceny operacji, a ponadto dotyczą zagadnień praktycznych typu- sposób ogłaszania naboru czy zasady wniesienia protestu od oceny Rady Stowarzyszenia. Szczegółowe procedury wyboru operacji stanowią załącznik do wniosku o wybór LSR i powiązane są z następującymi dokumentami: Regulamin Rady Stowarzyszenia, Oświadczenie bezstronności członka rady, Rejestr grup interesu, Karta oceny zgodności z LSR, Karta oceny wstępnej, Karta weryfikacji zgodności operacji z warunkami przyznania pomocy określonymi w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Karta oceny zgodności z lokalnymi kryteriami, oraz Fiszka projektowa. Należy podkreślić, że LGD przewiduje prowadzenie rejestru interesów członków organu decyzyjnego, pozwalającego na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami. Jednocześnie LGD zastrzega sobie prawo do anulowania ogłoszenia o naborze w wypadku oczywistych omyłek, zaistnienia siły wyższej bądź innych ważnych powodów.

Zarówno procedury jak i kryteria wyboru projektów w ramach poddziałania *Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność* zostały opracowane po konsultacjach społecznych we wszystkich gminach objętych LSR, przeprowadzeniu diagnozy obszaru i analizy SWOT oraz skonstruowaniu celów i wskaźników LSR. Specjalnie powołana robocza grupa projektowa dokonała analizy zebranych materiałów, na podstawie czego skonstruowano wstępne kryteria wyboru projektów, które następnie były udostępnione na stronie internetowej i omawiane podczas warsztatów scenariuszowych oraz opiniowane przez komitet zadaniowy, w tym potencjalnych beneficjentów. Na wszystkich etapach prac nad procedurami oraz kryteriami każdy zainteresowany miał możliwość wglądu oraz nanieśnięcia zmian i uwag w przedmiotowych dokumentach. Ostatnim etapem ustalania kryteriów wyboru była prezentacja podczas zebrania Zarządu oraz Walnego Zebrania Członków, gdzie przybyli nanieśli kolejne korekty i dokonali weryfikacji zapisów LSR oraz ostatecznie zaakceptowali dokument. Kryteria wyboru projektów wynikają bezpośrednio z przeprowadzonej diagnozy obszaru, a zarazem są zgodne z celami przekrojowymi PROW 2014-2020 i zapewniają bezpośrednie osiągnięcie wskaźników określonych dla tychże celów. Rozdział III LSR poświęcony opisowi obszaru (diagnozie) dotyczy tematów szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR- miejscowej gospodarki, rynku pracy i bezrobocia, działalności sektora społecznego oraz grup defaworyzowanych. Na terenie LGD utrzymuje się stosunkowo duże bezrobocie, co od wielu lat jest największym problemem społecznym na obszarze realizacji LSR. W związku z powyższym, część kryteriów wyboru projektów dotyczy bezpośrednio tego zjawiska, premiując operacje przyczyniające się do utrzymania lub tworzenia nowych miejsc pracy, a co za tym idzie wpływając na lokalną przedsiębiorczość. Mając na uwadze powyższe, LGD określiła intensywność pomocy na poziomie:

- 60% kosztów kwalifikowalnych dla podmiotów rozwijających działalność gospodarczą;
- nie więcej niż 63,63% kosztów kwalifikowalnych w przypadku jednostek sektora finansów publicznych;
- 95 % kosztów kwalifikowalnych dla operacji własnych;
- 100% kosztów kwalifikowalnych dla pozostałych podmiotów aplikujących do LGD.

Pomoc jest przyznawana do wysokości limitu, który wynosi 500 tys. zł. na jednego beneficjenta w okresie programowania, za wyjątkiem jednostek sektora finansów publicznych. W przypadku jednostek sektora finansowych publicznych, suma kosztów kwalifikowalnych operacji w zakresie infrastruktury kulturalnej, rekreacyjnej i turystycznej nie może być wyższa niż 460 tys. zł. Wysokość pomocy przyznanej na operację własną natomiast nie może przekroczyć 50 tys. zł.

Wsparcie przyznawane na podejmowanie działalności gospodarczej, wypłacane w formie premii wynosi 70 tys. zł. i wynika- podobnie jak w przypadku określenia intensywności wsparcia dla podmiotów rozwijających działalność gospodarczą- m.in. z przeprowadzonych badań obszaru oraz doświadczenia zdobytego w okresie programowania 2007-2013. Ustalona wartość to kwota stała, a opracowany biznes plan będzie musiał być uzasadniony ekonomicznie, co oznacza, że planowane inwestycje muszą uzasadniać wnioskowaną kwotę. LGD nie przewiduje wspierania operacji w zakresie infrastruktury drogowej i tworzenia lub rozwoju inkubatorów przetwórstwa lokalnego produktów rolnych.

W kryteriach wyboru projektów dodatkowe punkty można uzyskać za działalność opartą o wykorzystanie lub promocję lokalnych zasobów albo lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz wpływ na infrastrukturę kulturalną, rekreacyjną oraz turystyczną, której zły stan techniczny jest kolejnym problemem zdiagnozowanym podczas analizy obszaru. Poza tym przeprowadzona analiza pozwoliła na wskazanie grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy. Są to: długotrwale bezrobotni, mieszkańcy małych miejscowości (poniżej 5000 mieszkańców), kobiety, osoby powyżej 50 roku życia i młodzież (osoby w wieku od 15 do 25 roku życia). W związku z tym, że jednym z celów podejścia RLKS jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, kryteria wyboru projektów promują wnioski składane przez osoby należące do grup defaworyzowanych bądź mające bezpośredni wpływ na te grupy. Jednym z niepokojących zjawisk, które zostały zauważone podczas badań nad obszarem jest wzrastający stopniowo poziom migracji ludności do większych ośrodków miast i za granicę. Dotyczy to przede wszystkim osób w wieku produkcyjnym, czynnych zawodowo, osób młodych legitymujących się wyższym wykształceniem. W celu przeciwdziałania temu zjawisku, LGD „Dziedzictwo i Rozwój” premiuje operacje umacniające więzi z miejscem zamieszkania i wpływające na promocję obszaru. Kolejnym istotnym problemem wynikającym z analizy obszaru jest niska świadomość ekologiczna mieszkańców, przy jednoczesnej chęci stosowania nowych technik, dlatego też zasadne jest stosowanie kryterium premiującego operacje proekologiczne oraz innowacyjne. Według publikacji Komisji Europejskiej *Podejście „Leader”*; *podstawowy poradnik*: „Innowacyjność należy rozumieć w szerokim znaczeniu tego słowa. Może ona oznaczać wprowadzanie nowego produktu, nowy proces, nową organizację lub nowy rynek”. Pojęcie „innowacja” odnosi się do tworzenia czegoś nowego, zatem najczęściej innowacja definiowana jest jako proces polegający na przekształcaniu istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzaniu ich do praktycznego zastosowania. Inna definicja wskazuje na praktyczny charakter innowacji, określając ją jako wdrożenie nowego albo znacznie ulepszanego produktu (dóbr lub usług) w działalności biznesowej, organizacji pracy, wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych. Minimalnym warunkiem uznania czegoś za innowację według tej definicji jest nowość (lub nowatorstwo) dla tego, kto innowację wdraża. W związku z powyższym LGD premiować będzie wszelkie operacje innowacyjne. Wsparcie przez LGD innowacyjności znajduje swój wyraz w celach lub przedsięwzięciach LSR oraz w kryteriach lokalnych, jak również w samym sposobie przygotowania LSR. Cele oraz przedsięwzięcia LSR dotyczą problemu konieczności doposażenia obszaru w małą infrastrukturę sportową, turystyczną i rekreacyjną. Dlatego też innowacyjności należy upatrywać w nietypowym wykorzystaniu czy też promocji tejże infrastruktury. Definicja innowacyjności na poziomie przedsięwzięcia nr 2.1.1 pn. „Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej” brzmi: Zastosowanie rozwiązań niestandardowych na terenie LGD, sprzyjających rozwojowi turystyki i rekreacji w tym wykorzystanie elementów dziedzictwa przyrodniczego, kulturalnego i zasobów lokalnych. Za przykład innowacyjnej operacji planowanej do realizacji w ramach w/w przedsięwzięcia może posłużyć budowa „glinianej wioski” – która obejmować będzie budowę 5 – 7 domków w technologii straw bale (drewniana konstrukcja wypełniona kostkami słomy i wykończona tynkami z gliny.

Możliwe jest, że Lokalna Strategia Rozwoju oraz kryteria wyboru projektów wraz z upływem czasu wymagać będą aktualizacji i dostosowania do zmieniających się uwarunkowań i potrzeb. Procedura zmiany LSR i lokalnych kryteriów została sformułowana już na etapie opracowania LSR, stwarzając gwarancję ewentualnego uruchomienia w przyszłości swoistego mechanizmu naprawczego w sytuacji, gdyby np. zaproponowane początkowo zapisy strategii, a także zestawy kryteriów selekcji nie przynosiły oczekiwanych rezultatów. Konieczność wspomnianych zmian może wynikać w szczególności z następujących przyczyn: zmiany obowiązujących przepisów regulujących zagadnienia objęte LSR; zmiany dokumentów programowych dotyczących zagadnień objętych LSR; uwag zgłoszonych przez Instytucję Wdrażającą; uwag zgłoszonych przez kontrolę; wniosków wynikających z wdrażania LSR i przeprowadzonej ewaluacji LSR. Zmiana zapisów strategii oraz kryteriów wyboru może być dokonana jedynie w drodze przyjęcia stosownej uchwały przez Zarząd Stowarzyszenia. Zmiany mogą być wprowadzone pod warunkiem, że:

1. Zostaną skonsultowane z lokalną społecznością, zgodnie z obowiązującą procedurą aktualizacji LSR.
2. Spodziewany jest ich pozytywny wpływ na osiągnięcie celów LSR,
3. Będą korzystne dla większości wnioskodawców i potencjalnych wnioskodawców;
4. Spowodują lepsze wykorzystanie zakładanego budżetu na wdrażanie LSR;

Procedura zmiany zapisów LSR i kryteriów wyboru operacji przebiega według następujących etapów: potrzeba zmiany w zapisach LSR wynikająca z wdrażania LSR lub przeprowadzonej ewaluacji własnej lub w drodze zgłaszania potrzeby zmiany do biura LGD przez podmioty uprawnione (warunkiem minimalnym do wszczęcia procedury zmiany jest wniosek zgłoszony przez: minimum 20 mieszkańców lub 15 członków

stowarzyszenia lub radę, zarząd czy komisję rewizyjną), przekazanie uwag zarządowi stowarzyszenia, decyzja o przeprowadzeniu konsultacji społecznych w przedmiotowej sprawie, konsultacje, analiza zebranych materiałów przez grupę roboczą, aktualizacja zapisów, zatwierdzenie zmian podczas zebrania zarządu, prośba o zgodę na wprowadzenie zmian w zapisach do zarządu województwa, informacja o naniesionych zmianach na stronie www oraz w biurze LGD.

ROZDZIAŁ VII. Plan działania

Plan działania jest ściśle powiązany z logiką realizacji LSR, gdyż poprzez założone terminy ogłaszania naborów, realizację projektów, pozwoli zrealizować cele ogólne prezentujące zamierzoną zmianę, wykorzystując przy tym środki finansowe ujęte w budżecie LSR. Sprawí, że poprawi się jakość życia na obszarze LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” oraz rozwinię się przedsiębiorczość. Harmonogram osiągnięcia wskaźników produktu i wykorzystania budżetu LSR jest racjonalny, gdyż został rozłożony w czasie z uwzględnieniem potrzeb zdiagnozowanych podczas konsultacji. Środki budżetowe przypisane do poszczególnych przedsięwzięć w budżecie zostały rozparcelowane w planie działania w okresach przewidzianych dla realizacji tych przedsięwzięć. Budżet poszczególnych działań został podzielony proporcjonalnie do założonych wartości wskaźników w okresach planu działania. W planie działania ujęto również wskaźniki produktu mierzące postęp w realizacji przedsięwzięć, które pozwolą osiągnąć zamierzone cele szczegółowe i cele ogólne. Wszystko powyższe sprawia, że budżet, cele i plan działania są ze sobą bezpośrednio powiązane. Zweryfikować to można przez porównanie:

- kwoty w Załączniku 3 do LSR - Plan działania z kwotami w rozdziale VIII. Budżet LSR
- wartości wskaźników w Załączniku 3 do LSR - Plan działania z wartościami wskaźników w rozdziale V Cele i wskaźniki.

Ponadto plan działania zachowuje logikę interwencji przedsięwzięć i celów wskazaną w rozdziale X Zintegrowanie - polegającą na realizacji przedsięwzięć w sposób uporządkowany.

Harmonogram realizacji wskaźników produktu oraz realizacji budżetu zawiera się w Załączniku nr 3 do Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” - Plan działania.

ROZDZIAŁ VIII. Budżet LSR

Budżet Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” stanowi cyfrowy opis stopnia realizacji poszczególnych celów i wskaźników zaplanowanych do realizacji: wskazuje poziom finansowego zabezpieczenia planowanych do realizacji przedsięwzięć, operacji i działań, a także jest wyznacznikiem planu działań w ramach strategii.

Funduszem EFSI stanowiącym źródło finansowania LSR w perspektywie programowania 2014-2020 jest Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Wysokość planowanego wsparcia jest zgodna z wytycznymi Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 i wynosi łącznie 5 226 160,00 EU Budżet skierowany na koszty bieżące i aktywizację jest ściśle powiązany z liczbą mieszkańców obszaru LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”. Kwota przeznaczona na działania animacyjne wynika z potrzeb, które szerzej przybliży Plan komunikacji.

Poniżej przedstawiono podział kwoty ogółem w zależności od zakresu wsparcia:

Realizacja LSR – 4 300 500,00 EU

Współpraca – 200 000,00 EU

Koszty bieżące – 588 160,00 EU

Aktywizacja – 137 500,00 EU

W ramach realizacji LSR Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” zaplanowała działania w trzech obszarach tematycznych:

1. Podejmowanie działalności gospodarczej – 647 500,00 EU
2. Rozwijanie działalności gospodarczej – 1 390 313,16 EU
3. Infrastruktura, dziedzictwo lokalne, promocja obszaru – 2 262 686,84 EU

Okolo połowy środków przeznaczonych na realizację LSR skierowana została na działania związane z ograniczeniem bezrobocia oraz tworzeniem i utrzymaniem miejsc pracy.

W ramach zakresu Aktywizacja przewidziano realizację planu komunikacji LSR. Pozostałe środki zostaną przeznaczone na przedsięwzięcia wspierające partycypację społeczności lokalnej w realizacji LSR, organizację przedsięwzięć o charakterze promocyjnym oraz na inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.

„Zgodnie z warunkami regulaminu konkursu na wybór LSR początkowo budżet skierowany na projekty współpracy nie przekraczał 2% środków skierowanych na działanie 19.2 (2% * 11 000 000 zł = 220 000 zł), a zawarte porozumienia i partnerstwa w celu realizacji LSR zakładały realizację dwóch projektów współpracy. Jednak w perspektywie programowania LGD zamierza wykorzystać na realizację innych projektów współpracy kolejne środki aby docelowo wykorzystać pełną kwotę ustaloną w przepisach nie przekraczającą 10% środków określonych dla działania 19.2.”

Szczegółowe informacje na temat podziału środków finansowych na realizację działaniach w ramach wszystkich zakresów wsparcia zawiera załącznik nr 4.

ROZDZIAŁ IX. Plan komunikacji

Komunikacja w procesie tworzenia i wdrażania lokalnej strategii rozwoju jest warunkiem nieodzownym w osiągnięciu założonych efektów. Podstawowym warunkiem w planowaniu skutecznej komunikacji jest jej obustronność, a więc komunikacja na linii LGD - społeczności lokalne - LGD. Takie podejście pozwala na pozyskiwanie informacji zwrotnej i służy transparentności działań LGD, co jest niezwykle ważne w budowaniu zaufania do LGD, która w swej działalności korzysta ze środków publicznych.

Plan komunikacji – stanowi opis celów, działań komunikacyjnych i środków przekazu (narzędzi) używanych w celu przekazywania informacji (komunikatów) na linii LGD - społeczności lokalne, których LGD zamierza używać na poszczególnych etapach wdrażania LSR. Służy także identyfikacji występujących problemów komunikacyjnych (poprzez monitoring i ewaluację), dzięki czemu jest narzędziem kształującym poziom współpracy i zaangażowania partnerów i interesariuszy LGD.

Plan komunikacji LGD w ramach LSR zawiera:

1. Główne cele działań komunikacyjnych wynikające z przeprowadzonej analizy potrzeb/problemów komunikacyjnych.
2. Działania komunikacyjne oraz odpowiadające im środki przekazu uwzględniające różnorodne rozwiązania komunikacyjne, których atrakcyjność i stopień innowacyjności dostosowane są do poszczególnych adresatów.
3. Wskazanie głównych adresatów poszczególnych działań komunikacyjnych, tj. grup docelowych.
4. Zakładane wskaźniki w oparciu o planowany budżet działań komunikacyjnych (finansowanych w ramach poddziałania: Koszty bieżące i aktywizacja).
5. Planowane efekty działań komunikacyjnych.
6. Analizę efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu.
7. Opis wniosków i opinii zebranych podczas działań komunikacyjnych, sposobu ich wykorzystania w procesie realizacji LSR.
8. Całkowity budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR.

Cele działań informacyjno-promocyjnych

Celem strategicznym w planie komunikacji opracowanym przez LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” jest zbudowanie spójnego i pozytywnego wizerunku naszej LGD, będącej realizatorem LSR 2014-2020 i stosującej w tej realizacji podejście LEADER. Takie podejście do konstrukcji strategii komunikacji sprawia, iż pośrednio realizowane są także cele zawarte w PROW 2014-2020 oraz cele zawarte we Wspólnych Ramach Strategicznych i Strategii Rozwoju Kraju do 2020. Takie podejście służy też maksymalnemu i efektywnemu wykorzystaniu środków finansowych pochodzących z Unii Europejskiej.

Poza tworzeniem trwałego i pozytywnego wizerunku LGD, zadaniem postawionym w celach działań promocyjnych i informacyjnych jest przybliżanie idei przedsięwzięć określonych w LSR i aktywizowanie społeczności lokalnych do włączenia się w realizację LSR poprzez aktywne uczestnictwo w proponowanych przedsięwzięciach. Działania komunikacyjne prowadzone będą poprzez zastosowanie odpowiednich metod i narzędzi komunikacji dobranych stosownie do określonych grup docelowych.

Wśród celów szczegółowych komunikacji określiliśmy:

- okresowe informowanie społeczności lokalnej o stanie realizacji LSR,
- bieżące informowanie o wszystkich ewentualnych zmianach w LSR,

- wsparcie potencjalnych beneficjentów w zakresie doskonalenia umiejętności przygotowania wniosków aplikacyjnych i pozyskiwania środków finansowych z UE,
- edukacja określonych grup docelowych włączonych w proces wdrażania LSR,
- popularyzowanie i promocja efektów realizacji projektów innowacyjnych, prezentacja sukcesów we wdrażaniu LSR.

Powyższe cele zostaną osiągnięte poprzez intensywne, różnorodne i długofalowe działania informacyjno-promocyjne, których ważnym elementem będą kampanie:

1. promocyjno – wizerunkowe, skierowane do mediów, ogółu społeczeństwa oraz dotychczasowych i potencjalnych Beneficjentów,
2. informacyjne – adresowane do konkretnych grup potencjalnych Beneficjentów, uprawnionych do korzystania ze środków Unii Europejskiej.

Działania komunikacyjne oraz odpowiadające im środki przekazu uwzględniające różnorodne rozwiązania komunikacyjne

Kampania promująca LSR składa się z dwóch typów działań komunikacyjnych przebiegających równolegle: informowania ogółu społeczeństwa, potencjalnych Beneficjentów i uczestników projektów oraz promowania Funduszy Europejskich jako marki wśród mieszkańców LGD, ze szczególnym uwzględnieniem promocji dotychczasowych efektów realizowanych działań.

Promowanie LSR, a tym samym Funduszy Europejskich wśród wszystkich grup docelowych Programu z terenu LGD będzie realizowane poprzez:

1. Przekazywanie szczególnych informacji o LSR w sposób prosty i zrozumiały dla wszystkich grup odbiorców komunikatu; skoncentrowanie się na podkreśleniu znaczenia Funduszy Europejskich oraz wskazanie dotychczas zrealizowanych inwestycji w ramach LSR (zamiast abstrakcyjnej liczby, konkrety np. 500 tys. zł słabo przemawia do odbiorcy, ale jest to kwota dzięki której można wyposażyć 3 biblioteki oraz wybudować 4 świetlice).
2. Stałe podkreślanie możliwości otrzymywania znacznej kwoty Funduszy Europejskich na realizację projektów, dzięki czemu zmniejszy się dystans dzielący poszczególne gminy LGD oraz LGD do pozostałych grup,
3. Stosowanie jednolitego systemu wizualizacji działań informacyjno-promocyjnych.
4. Wykreowanie wizerunku obszaru LGD jako obszaru potrafiącego w efektywny sposób zarządzać i wykorzystywać Fundusze Europejskie.

W kolejnych fazach promocji LSR będzie podkreślana aktywność instytucji i przedsiębiorców w pozyskiwaniu środków poprzez informowanie o liczbie wniosków i zrealizowanych inwestycjach ze środków Unii Europejskiej.

Rozwój inwestycyjny LGD ukazywany będzie za pomocą prostych i pozytywnych przesłań medialnych np.: przydatności zrealizowanych projektów infrastruktury rekreacyjnej dla:

- młodzieży i osób starszych, które mogą bezpiecznie i atrakcyjnie spędzić czas wolny;
- urzędnika, dumnego ze zrealizowanych projektów;
- pracownika firmy, która dała mu pracę przy realizacji projektu.

Rozwój LGD podkreślany będzie również poprzez upowszechnianie licznych przykładów zrealizowanych lub realizowanych projektów oraz wynikających z nich korzyści dla różnych grup docelowych wraz z podawaniem do publicznej wiadomości wykazu Beneficjentów, tytułów projektów i przyznanych im kwot dofinansowania.

Treść komunikatów dostosowana będzie do prowadzonych działań promocyjnych:

1. informacyjne – w ramach Kampanii Informacyjnej (KI) – tj. treści pozbawione emocji, czyli czysto fachowe i informacyjne – narzędzia: ulotki, dokumenty programowe, informatory,
2. wizerunkowe – reklama na materiałach promocyjnych spójna z Systemem Identyfikacji Wizualnej, promująca styl, elegancję i profesjonalizm,
3. perswazyjne – wszelkie reklamy w prasie lokalnej, na plakatach, na stronie internetowej.

Pełny komunikat w postaci wręczonej ulotki, plakatu, informatora czy artykułu w prasie lokalnej i regionalnej powinien zawierać poniższe elementy składowe – treści:

- jednoznaczne oznaczenia organizatorów (czytelne logo lub nazwa LGD, Unii Europejskiej, PROW 2014-2020),
- odniesienie do strony internetowej LGD,
- wskazanie głównych grup docelowych z przykładowymi, możliwymi do realizacji inwestycjami,
- podkreślenie, że aplikowanie za pośrednictwem LGD jest łatwe i proste,
- wskazanie przykładowego zakończonego projektu.

Zasób słów – kluczy użytych w procesie komunikowania się z Beneficjentami jest dość bogaty. Oto przykłady niektórych sformułowań: szansa, rozwój, okazja, pieniądze (duże, ogromne, zdobądź je), inwestycje, wyróżnić dysproporcje, przyjazny urząd, doradzać, bezzwrotna dotacja, bez odsetek, bez zbędnych formalności.

Grupy docelowe

Grupy docelowe, do których kierowane będą poszczególne działania komunikacyjne wynikają z LSR i zapisanych tam celów ogólnych i szczegółowych. Wśród tych grup są: społeczność lokalna i wchodzące w jej skład grupy społeczne ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych; faktyczni i potencjalni beneficjenci, w tym m.in. przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego oraz partnerzy społeczni i gospodarczy.

Podsumowując, w procesie komunikacji marketingowej wyróżniliśmy trzy podstawowe poziomy:

1. beneficjentów (projektodawców),
2. potencjalnych beneficjentów LSR
3. ogół społeczeństwa.

Z szerokiej grupy ogółu społeczeństwa wyodrębniono następujące grupy defaworyzowane:

- młodzież,
- kobiety,
- osoby starsze (50+),
- osoby długotrwale bezrobotne,
- mieszkańcy małych miejscowości.

Beneficjenci (projektodawcy)

Beneficjenci (projektodawcy) – ta grupa dzieli się na dwie części – potencjalnych beneficjentów (potencjalnych projektodawców) oraz beneficjentów (projektodawców), którzy już realizują projekty dofinansowane ze środków Funduszy Europejskich:

Komunikat najbardziej rozbudowany i specjalistyczny, a jednocześnie istotnie aktywizujący, motywujący, pobudzający do działania.

Potencjalni beneficjenci LSR

Potencjalni beneficjenci (potencjalni projektodawcy) – to do nich kierowany jest gros działań komunikacyjnych. Informacja kierowana do tych grup powinna mieć przede wszystkim charakter motywujący do składania wniosków. Opinia tej grupy na temat LSR będzie się kształtowała m.in. na podstawie kontaktów z punktami informacyjnymi stanowiąc probierz skuteczności i przyjazności całego systemu informacji. Są to:

- a) Jednostki samorządu terytorialnego, w tym jednostki organizacyjne jst,
- b) Organizacje pozarządowe,
- c) Przedsiębiorcy (mikro, mali),
- d) Jednostki turystyki, w tym hotele, instytucje sportu, turystyki i rekreacji,
- e) Placówki edukacyjne,
- f) Kościoły i związki wyznaniowe,
- g) Podmioty tj. parki krajobrazowe, lasy państwowe itp.,
- h) Spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,
- i) Zakłady opieki zdrowotnej, domy i zakłady opieki społecznej,
- j) Jednostki otoczenia biznesu,
- k) Grupy nieformalne,
- l) Instytucje kultury,
- ł) Inne.

Ogól społeczeństwa

Ogól społeczeństwa – w nim kumulują się efekty komunikacyjne działań i zachowań wszystkich grup interesariuszy Funduszy Europejskich. Wizerunek LSR w oczach społeczeństwa, wspierany przez media, decyduje o pozytywnym lub nieprzychylnym klimacie społecznym wokół środków unijnych, polityki rozwojowej gmin, czy wreszcie samej Unii Europejskiej. Szczególne działania komunikacyjne zostaną skierowane do grup defaworyzowanych, tj. osób młodych, osób powyżej 50 roku życia, kobiet, osób długotrwale bezrobotnych oraz mieszkańców małych miejscowości.

Specyficznymi grupami docelowymi, które w zasadzie będą kanałami komunikacji są media lokalne i grupy opiniotwórcze. W opracowanym przez nas planie komunikacji nie wyodrębniamy tych grup, ale zaznaczamy ich rolę w tym procesie. Zaliczymy tutaj:

- media,
- partnerów społecznych i gospodarczych,
- instytucje zaangażowane we wdrażanie LSR,
- decydentów i liderów,
- środowiska opiniotwórcze (lokalni artyści, ludzie kultury, kościoły i związki wyznaniowe, sportowcy, branża reklamowa itp.).

Rodzaje działań i środków komunikacji

Spśród wielu środków w planie komunikacji uwzględniono kilka narzędzi odpowiadającym celom LSR i określonym grupom docelowym.

Wśród tych działań informacyjno-promocyjnych są:

Kampanie informacyjne, kierowane do ogółu społeczności lokalnej, a wśród niej potencjalnych beneficjentów. Celem kampanii będzie szeroka informacja i promocja samej LSR, zaplanowanych w niej przedsięwzięć i kryteriów oceny wniosków aplikacyjnych. W kampaniach zostaną wykorzystane przede wszystkim środki masowego przekazu oraz spotkania bezpośrednie.

Materiały informacyjne promocyjne i szkoleniowe (w formie drukowanej i elektronicznej) - będą wykorzystane częściowo w kampanii informacyjnej, a częściowo w realizowanych przedsięwzięciach.

Seminaria, konferencje, spotkania informacyjno-konsultacyjne będą zastosowane głównie celem informacji i wsparcia potencjalnych beneficjentów w postaci informacji i doradztwa merytorycznego.

Okazjonalne imprezy - organizowane przez LGD w partnerstwie z podmiotami gospodarczymi, społecznymi i publicznymi oraz uczestnictwo LGD w tego typu imprezach organizowanych przez inne podmioty gospodarcze lub społeczne.

Portale internetowe - biura LGD oraz podmiotów wchodzących w skład LGD, a także portale społecznościowe. Ten środek komunikacji posłuży nam do prezentacji wszystkich dokumentów związanych z wdrażaniem LSR, a także do bieżącego informowania, np. o terminach naboru wniosków, planowanych konkursach; rodzajach i wysokości wsparcia projektów, etc. Wszystkie informacje udostępniane na portalach internetowych będą miały formę przejrzystą i zrozumiałą dla każdego potencjalnego beneficjenta. Będą także zawierać adresy kontaktowe do osób odpowiedzialnych za wdrażanie LSR, a wiele z nich będzie miało formę interaktywną w postaci możliwości komentowania i wyrażania swoich opinii, co w dużym stopniu stanowi element innowacyjny.

Natomiast w odniesieniu do komunikacji wewnętrznej ustalono, iż komunikację tę definiują podstawowe dokumenty pracy biura (np. zakresy obowiązków pracowników biura, umowy o pracę i umowy cywilnoprawne, regulamin pracy biura) i działalności organów LGD, które zapewnią prawidłowość procesu komunikowania, w tym także prowadzenie odpowiedniej dokumentacji związanej z procesem, jego monitorowaniem i ewaluacją działań komunikacyjnych.

Metody i narzędzia komunikacji jakie zamierza wykorzystać LGD:

- publikacja i rozpowszechnianie dokumentów programowych PROW 2014-2020,

- publikacja i dystrybucja broszur informacyjnych, ulotek, plakatów, folderów, płyt CD o tematyce związanej z realizacją LSR oraz poszczególnymi projektami (prezentacja dobrych praktyk),
- zamieszczanie informacji na popularnych portalach internetowych oraz społecznościowych,
- utrzymanie strony oraz serwisu internetowego dotyczącego LGD,
- współpraca z mediami o zasięgu lokalnym i regionalnym m.in. poprzez publikacje ogłoszeń i artykułów w prasie regionalnej oraz akcje promocyjne,
- organizacja konferencji, szkoleń, seminariów, spotkań i innych imprez dotyczących omówienia możliwości wsparcia, zasad realizacji projektów oraz efektów Programu,
- przeprowadzenie akcji i imprez informacyjno-promocyjnych,
- udział w lokalnych i regionalnych imprezach targowych, kulturalnych, sportowych, itp.,
- przygotowanie i dystrybucja gadżetów promocyjnych.

Przy określaniu działań komunikacyjnych i środków przekazu wzięto pod uwagę przede wszystkim cel komunikacji i grupę docelową, a także ocenę skuteczności stosowanych metod komunikacji w realizacji poprzedniej LSR. Skuteczność ta została określona poprzez wyniki badań własnych prowadzonych na potrzeby sprawozdań z realizacji LSR w poprzednim okresie programowania. Wyniki badań wykazały, iż najbardziej skuteczne w komunikacji na linii LGD - społeczność lokalna okazały się metody w postaci różnego rodzaju wydarzeń promocyjnych, realizowanych w partnerstwie z wieloma podmiotami z obszaru LGD (podmioty publiczne, Koła Gospodyń Wiejskich). Skutecznym działaniem okazały się również bezpośrednie kontakty z organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami jak i społecznością lokalną na spotkaniach i szkoleniach. Dobre rezultaty przyniosły prowadzone przez LGD kampanie informacyjne i promocyjne, angażujące różne środki przekazu. Ponadto wprowadzono kilka innowacyjnych metod, w tym m.in. interaktywne formularze na portalu internetowym biura LGD jak i portalach społecznościowych, które zaplanowano głównie dla grup docelowych przedsiębiorców oraz grup defaworyzowanych. Zakłada się, że największą uwagę w działaniach komunikacyjnych LGD zwróci na uzyskanie informacji zwrotnej, w postaci ankiet od lokalnej społeczności bezpośrednio wyrażających opinie i oceny na temat efektów wdrażania LSR i działalności LGD.

Szczegółowy plan komunikacji na linii LGD - grupy docelowe - LGD w procesie realizacji LSR 2014-2020, ramowy harmonogram działań konsultacyjnych dla LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” znajduje się w załączniku numer 5. Podjęto decyzję, iż na początku każdego roku kalendarzowego przeprowadzana będzie rewizja harmonogramu działań komunikacyjnych i w przypadku jakichkolwiek zmian, np. aktualizacji terminów naborów wniosków wprowadzanych przez UM, czy wniosków wynikających z okresowych ewaluacji, plan ten będzie podlegał niezbędnym korektom.

Rozdział X. Zintegrowanie

Lokalna Strategia Rozwoju opracowana przez LGD nie jest jedynym strategicznym dokumentem wdrażanym na tym obszarze. Dlatego też musi ona pozostać komplementarna z dokumentami planistycznymi poziomu lokalnego, regionalnego i krajowego. Zadaniem LSR jest uwzględnienie tych programów, niejako wpisanie się w nie, zgodnie z zasadą zintegrowania. Wtedy działania realizowane na tym terenie będą odpowiednio wzmocnione, bardziej efektywne, wpłyną na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich.

Zakłada się, że realizacja LSR wywoła szereg pozytywnych skutków w województwie mazowieckim oraz obszarach wiejskich województwa. Gminy, tworzące obszar działania LGD swój rozwój opierają we wzmacnianiu atrakcyjności turystycznej oraz tworzeniu wielowymiarowych warunków poprawy jakości życia na obszarach wiejskich. Cele Lokalnej Strategii Rozwoju będą wzajemnie uzupełniać się z celami „**Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze**” w zakresie następujących celów strategicznych: Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki; Rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno-spożywczym; Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii; Poprawa dostępności i spójności terytorialnej regionu oraz kształtowanie ładu przestrzennego.

Przedsięwzięcia w ramach LSR są również komplementarne z dokumentami strategicznymi i planistycznymi szczebla lokalnego (gmin i powiatów) oraz z dokumentami wyższego szczebla – województwa i realizowane na obszarze całego kraju:

1. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”.

2. Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”.
3. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020.
4. Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko.
5. Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki „Dynamiczna Polska 2020”.
6. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.
7. Krajowy Plan Działań w Zakresie Odnawialnych Źródeł Energii.
8. Strategia „Europa 2020”.
9. Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020.
10. Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.
11. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.

W poniższej tabeli określono powiązania celów i założeń tych dokumentów z celami LSR i wykazując spójność planowanych do realizacji przedsięwzięć z celami dokumentów planistycznych. Na dzień opracowywania LSR wskazano komplementarność z aktualnymi strategiami gmin.

Tabela nr 17. Odniesie nie celów i przedsięwzięć zawartych w Lokalnej Strategii Rozwoju do dokumentów strategicznych i planistycznych szczebla lokalnego, regionalnego i krajowego.

Cel ogólny 1 Tworzenie potencjału dla rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenie miejsc pracy	
Przedsięwzięcie	Cel szczegółowy: 1.1 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości
Tworzenie i rozwój przedsiębiorstw	<i>Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”:</i> Cel 4 - Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki.
	<i>Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”:</i> Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka.
	<i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020:</i> Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Priorytet 1.2. Zwiększanie zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich bez konieczności zmiany ich miejsca zamieszkania. Priorytet 1.3. Rozwój przedsiębiorczości i pozarolniczych miejsc pracy z wykorzystaniem potencjału endogenicznego obszarów wiejskich.
	<i>Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020:</i> Priorytet inwestycyjny 8.8 Równość mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym dostęp do zatrudnienia, rozwój kariery, godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie równości wynagrodzeń za taką samą pracę. Priorytet inwestycyjny 9.8 Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia.
	<i>Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020”:</i> Cel szczegółowy 1: Wzrost zatrudnienia.
	<i>Strategia „Europa 2020”:</i> Wytyczna 6: Poprawa otoczenia biznesu i środowiska konsumenckiego oraz modernizacja bazy przemysłowej.
	<i>Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020:</i> Priorytet inwestycyjny 3.1. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości. Priorytet inwestycyjny 8.7 Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw.
	<i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku (wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym i Prognozą Budżetu na lata 2008-2015):</i> Cel strategiczny 1. Wzrost konkurencyjności gospodarki, zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców.
	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Zwoleńskiego na lata 2016-2022:</i> Cel operacyjny 3.1. Poprawa i promocja atrakcyjności i konkurencyjności inwestycyjnej przedsiębiorstw w zakresie innowacji oraz rozwój instytucji otoczenia biznesu, Cel operacyjny 3.2. Wsparcie rozwoju nowych firm, w szczególności w branżach istotnych z punktu widzenia powiatu, Cel operacyjny 3.4. Wzrost zatrudnienia w powiecie i przeciwdziałanie bezrobociu.

	<p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008-2020:</i> Cel strategiczny II. Usprawnienie infrastruktury społecznej gwarantującej wysoki standard życia mieszkańców. Cel strategiczny VI. Wsparcie procesów rozwoju terenów wiejskich oraz modernizacja rolnictwa. Cel strategiczny VII. Wspiera nie działań służących rozwojowi małych i średnich firm poprzez aktywizację lokalnych przedsiębiorców oraz przyciąga nie nowych inwestorów.</p> <p><i>Strategia Rozwoju Gospodarczego Gminy Pionki na lata 2007 – 2020</i> Nadrzędny cel strategiczny: Poprawa życia mieszkańców i zrównoważony rozwój gminy. Cel strategiczny: VI Cel - kreowanie odpowiedniego klimatu do inwestowania na terenie gminy oraz rozwój przedsiębiorczości.</p> <p><i>Strategia Rozwoju Gminy Zwoleń na lata 2002-2017:</i> Cel strategiczny 2. Rozwój przedsiębiorczości. 2.1. Cel operacyjny: Tworzenie nowych miejsc pracy w sektorach poza-rolniczych. 2.4. Cel operacyjny: Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw.</p>
Cel ogólny 2 Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR	
Przedsięwzięcie	Cele szczegółowe: 2.1 Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom 2.2 Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR 2.3 Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw
Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR	<p><i>Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”:</i> Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela, Cel I.3.2. Rozwój kapitału społecznego. Cel III.1. Integracja społeczna.</p>
	<p><i>Strategia „Europa 2020”:</i> Wytuczna 10: Promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa.</p>
	<p><i>Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020:</i> Priorytet inwestycyjny 9.4 Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie.</p>
	<p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku (wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym i Prognozą Budżetu na lata 2008-2015):</i> Cel strategiczny 2. Rozwój usług społecznych oraz tworzenie społeczeństwa obywatelskiego i informacyjnego.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Zwoleńskiego na lata 2016-2022:</i> Cel operacyjny 3.8. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i teleinformatyzacji.</p>
Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność	<p><i>Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”:</i> Cel 11 – wzrost społecznego kapitału rozwoju.</p>
	<p><i>Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”:</i> Cel III.1. Integracja społeczna.</p>
	<p><i>Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020:</i> Priorytet inwestycyjny 8.10 Aktywne i zdrowe starzenie się.</p>
	<p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020:</i> Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.</p>

	<p>Priorytet 1.4. Zapobieganie i ograniczanie wykluczenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich</p> <p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku (wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym i Prognozą Budżetu na lata 2008-2015):</i></p> <p>Cel operacyjny 2.4. Wspieranie działań na rzecz integracji i aktywizacji prospołecznej mieszkańców.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008 – 2020:</i></p> <p>Cel operacyjny 5.4 Rozwój różnych form sportu (z uwzględnieniem potrzeb niepełnosprawnych),</p> <p>Cel operacyjny: 7.1 Stworzenie kompleksowego systemu wsparcia organizacyjnego i merytorycznego dla sektora MSP.</p>
Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym	<p><i>Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”:</i></p> <p>Cel I.2 Zapewnienie środków na działania rozwojowe.</p>
	<p><i>Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030:</i></p> <p>Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.</p>
	<p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020:</i></p> <p>Cel szczegółowy 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.</p> <p>Priorytet 4.4. Promocja oraz powiększanie rynków zbytu produktów rolno-spożywczych.</p>
	<p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku (wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym i Prognozą Budżetu na lata 2008-2015):</i></p> <p>Cel operacyjny 1.5. Promocja walorów i zasobów Powiatu.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Zwoleńskiego na lata 2016-2022:</i></p> <p>Cel operacyjny 2.1. Opracowanie i wdrożenie skutecznej kampanii promocyjnej dla potencjalnych inwestorów i turystów.</p> <p>Cel operacyjny 2.2. Stworzenie i rozwój zintegrowanego produktu turystycznego o zasięgu ogólnopolskim w oparciu o dziedzictwo związane z życiem i twórczością Jana Kochanowskiego.</p>
	<p><i>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Jastrzębia na lata 2014-2017:</i></p> <p>Cel strategiczny: Rozwiązywanie problemów alkoholowych i narkomani.</p> <p>Cel szczegółowy: 4. Promowanie zdrowego stylu życia.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Gminy Zwoleń na lata 2002-2017:</i></p> <p>Cel strategiczny 2. Rozwój przedsiębiorczości.</p> <p>2.3. Cel operacyjny: Promocja i reklama gminy.</p>
Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej	<p><i>Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”:</i></p> <p>Cel 8 - Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.</p>
	<p><i>Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”:</i></p> <p>Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.</p>
	<p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020:</i></p> <p>Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej.</p>

	<p>Priorytet 2.4. Rozwój infrastruktury społecznej zapewniającej mieszkańcom obszarów wiejskich dostęp do dóbr i usług.</p> <p><i>Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030:</i> Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności. Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.</p> <p><i>Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020:</i> Priorytet inwestycyjny 6.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.</p> <p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku (wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym i Prognozą Budżetu na lata 2008-2015):</i> Cel operacyjny 1.4. Rozwój infrastruktury turystycznej.</p> <p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Zwoleńskiego na lata 2016-2022:</i> Cel operacyjny 1.3. Rozwój wybranych elementów infrastruktury mającej wpływ na bezpieczeństwo i wysoki komfort życia mieszkańców, Cel operacyjny 2.3. Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na terenie powiatu, Cel operacyjny 2.5. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz poprawa ładu przestrzennego.</p> <p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008 – 2020:</i> Cel strategiczny V. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz wspomaganie rozwoju kultury, sportu, turystyki i rekreacji. Cel operacyjny 5.1 Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego, Cel operacyjny 5.3 Wyznaczenie terenów pod rozwój turystyki i rekreacji oraz ich zagospodarowanie.</p> <p><i>Strategia Rozwoju Gospodarczego Gminy Pionki na lata 2007 – 2020:</i> Nadrzędny cel strategiczny: Poprawa życia mieszkańców i zrównoważony rozwój gminy. Cel strategiczny: II Cel – Doskonalenie infrastruktury społecznej. III Cel - Gmina przyjazna dla środowiska. IV Cel - Podniesienie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej.</p> <p><i>Strategia Rozwoju Gminy Zwoleń na lata 2002-2017:</i> Cel strategiczny 3: Rozwój oświaty i kultury: 3.2. Cel operacyjny: Wzbogacenie oferty kulturalnej. 3.3. Cel operacyjny: Ochrona dziedzictwa kulturowego. Cel strategiczny 7. Rozwój turystyki, sportu i rekreacji. 7.1. Cel operacyjny: Rozbudowa bazy turystycznej. 7.2. Cel operacyjny: Tworzenie bazy rekreacyjno-sportowej.</p>
Cel ogólny 3 Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR	
Przedsięwzięcie	Cel szczegółowy 3.1 Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR
Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD	<p><i>Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”:</i> Cel 3 - Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki, Cel 7 – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska.</p>
	<p><i>Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”:</i> Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego.</p>

<p>poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych</p>	<p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020:</i> Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Priorytet 1.1. Podnoszenie umiejętności, poziomu wykształcenia oraz wzrost mobilności zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich. Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich. Priorytet 5.5. Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich.</p>
	<p><i>Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko:</i> Cel 1. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska.</p>
	<p><i>Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki „Dynamiczna Polska 2020”:</i> Cel 2: Stymulowanie innowacyjności poprzez wzrost efektywności wiedzy i pracy.</p>
	<p><i>Strategia „Europa 2020”:</i> Wytyczna 8: Stworzenie zasobów wykwalifikowanej siły roboczej odpowiadającej potrzebom rynku pracy, promowanie jakości zatrudnienia i uczenia się przez całe życie.</p>
	<p><i>Krajowy Plan Działań w Zakresie Odnawialnych Źródeł Energii:</i> Cel dotyczący udziału energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w 2020 r.</p>
	<p><i>Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020:</i> Priorytet inwestycyjny 8.6 Trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych, w szczególności tych, którzy nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą, w tym ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym i ludzi młodych wywodzących się ze środowisk marginalizowanych, także poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży. Priorytet inwestycyjny 8.8 Równość mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym dostęp do zatrudnienia, rozwój kariery, godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie równości wynagrodzeń za taką samą pracę.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020”:</i> Cel szczegółowy 5: Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli.</p>
	<p><i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku (wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym i Prognozą Budżetu na lata 2008-2015):</i> Cel operacyjny 2.1. Podniesienie poziomu wykształcenia, wiedzy i umiejętności praktycznych mieszkańców.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Zwoleńskiego na lata 2016-2022:</i> Cel operacyjny 3.7. Podniesienie poziomu wiedzy i kwalifikacji kadr pod potrzeby nowych specjalizacji gospodarczych ze szczególnym uwzględnieniem profilu powiatu.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008 – 2020:</i> Cel operacyjny 2.3 Wysoki poziom kształcenia, Cel operacyjny 7.4 Podejmowanie działań ułatwiających osobom bezrobotnym zdobycie nowych umiejętności i aktywne poszukiwanie pracy.</p>
	<p><i>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Jastrzębia na lata 2014-2017:</i> Cel strategiczny: Wiedza, świadomość i aktywność budują kapitał ludzki, mobilizują i integrują społeczność zapobiegając zagrożeniom. Cel główny dla obszaru – Edukacja publiczna: Kapitał ludzki oparty na wiedzy, budujący świadome i aktywne społeczeństwo.</p>
	<p><i>Strategia Rozwoju Gminy Zwoleń Na Lata 2002- 2017:</i> Cel strategiczny 6. Ochrona środowiska naturalnego. 6.1. Cel operacyjny: Edukacja ekologiczna mieszkańców i estetyzacja wsi.</p>

Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych	<i>Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”:</i> Cel 6 - Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state”.
	<i>Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2020”:</i> Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego.
	<i>Strategia „Europa 2020”:</i> Wytyczna 7: Zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej i ograniczenie bezrobocia strukturalnego.
	<i>Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020:</i> PI 10.3 Cel 2. Poprawa dostępności, jakości i adekwatności usług rozwojowych świadczonych na rzecz przedsiębiorstw i pracowników.
	<i>Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020”:</i> Cel szczegółowy 2: Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych, Cel szczegółowy 3: Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.
	<i>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku (wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym i Prognozą Budżetu na lata 2008-2015):</i> Cel operacyjny 1.3. Rozwój aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu.
	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008 – 2020:</i> Cel operacyjny 2.6 Likwidacja zjawiska bezrobocia w powiecie.
	<i>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Jastrzębia na lata 2014-2017:</i> Cel główny: Profesjonalne służby społeczne wzmacniające świadomość społeczną, wspierające jakość życia lokalnej społeczności, mobilizujące siły zewnętrzne na rzecz integracji mieszkańców. Cel szczegółowy: 6. Podnoszenie świadomości społecznej i promocja przedsiębiorczości i aktywności jako drogi do samorealizacji. 8. Wspieranie rozwoju świadomości indywidualnej i społecznej klientów pomocy społecznej poprzez podnoszenie ich kwalifikacji.

Lokalna Strategia Rozwoju powstała w celu wspólnego rozwiązywania problemów, wymiany zasobów i doświadczeń, lepszej koordynacji działań w sferze społecznej, gospodarczej i publicznej. Realizuje swoje działania poprzez wielosektorowe podejście, integrację i współdziałanie.

W ramach celu szczegółowego 2.1. Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom, przedsięwzięcie 2.1.1. Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej, będzie realizowane spójnie i kompleksowo angażując jednocześnie wszystkie sektory.

Powyższy cel szczegółowy wynika z potrzeb mieszkańców, ale również z potrzeb gmin, które borykają się z problemami nieodpowiedniej jakości lub brakiem infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej, słabą ofertą promocyjną czy niewystarczającą ofertą spędzania czasu wolnego przez mieszkańców obszaru.

W sporządzonej analizie SWOT określono potrzeby, które mieszkańcy zaakcentowali podczas konsultacji społecznych. W związku z tym należy podjąć się działań, które przyczynią się do zaspokojenia wskazanych potrzeb:

- słaba promocja obszaru,
- niska świadomość ekologiczna mieszkańców,
- niewystarczająco atrakcyjna oferta spędzania czasu wolnego (szczególnie dla młodzieży i seniorów).

Tylko dzięki zaangażowaniu wszystkich sektorów mogą być one zaspokojone we właściwy sposób.

Aby zapewnić odpowiednią realizację tego celu do prac nad strategią zostali zaproszeni przedstawiciele wszystkich sektorów. Liczny udział tychże przedstawicieli oraz przeprowadzona ankietyzacja zapewniły wysoką reprezentatywność przyjętych do realizacji celów. Potrzeby wynikające z analizy SWOT stały się priorytetem do tworzenia LSR.

Przedsięwzięcia realizowane w ramach celu 2.1. Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom, będą skupiały wokół siebie wszystkie sektory: gospodarczy ze względu na tworzenie i promowanie działalności gospodarczej znajdującej się wokół miejsc atrakcyjnych turystycznie (tworzenie i promocja siedliska); społeczny - ze względu na możliwość organizowania imprez, szkoleń, warsztatów skupiających lokalne społeczeństwo lub mieszkańców regionu; publiczny - ze względu na możliwość pomocy w promowaniu regionu, wpływanie na podwyższanie świadomości ekologicznej mieszkańców.

W związku z powyższym do rozwiązania problemów mieszkańców Gminy określono kompleksowe działania wszystkich sektorów, które mają doprowadzić do zaspokojenia w/w potrzeb zawartych w analizie SWOT. Wychodząc, więc naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców całego obszaru LGD, zaplanowano działania, które przy wsparciu finansowym zostaną w przyszłości zrealizowane w celu zaspokojenia jednej z wielu potrzeb mieszkańców obszaru LGD. Operacje, jakie zostaną podjęte będą wiązały, angażowały ze sobą sektory (w celu realizacji celu szczegółowego 2.1.) w następujący sposób:

1. Sektor publiczny: Gmina Pionki zobowiązała się do:

- wydania wspólnej broszury informacyjnej dotyczącej nowopowstającego siedliska „Lavenda-Prowincja” i walorów turystyczno-przyrodniczych znajdujących się na terenie Gminy,
- promowania atrakcji turystycznych Gminy na stronie internetowej siedliska „Lavenda-Prowincja” oraz wybudowanie trasy rowerowej,
- organizowania działań promocyjnych nowopowstającego siedliska „Lavenda-Prowincja”.

2. Sektor społeczny: Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju i Promocji Gminy Pionki „Leśne Uroczysko” zobowiązuje się do:

- pomocy w realizacji animacji dla turystów przebywających w siedlisku,
- realizacji zadań mających na celu kultywowanie obyczajów wiejskich regionu,
- wspólnych działań w kierunku popularyzacji ekologii i ochrony środowiska.

3. Sektor gospodarczy: Przedsiębiorca -Firma Lavenda Karolina Pośnik, adres Januszno 16, 26-670 Pionki będzie realizowała następujące działania:

- tworzenie i promowanie zintegrowanego produktu turystycznego w postaci siedliska „Lavenda-Prowincja” wybudowanego w technologii straw bale,
- budowa ekologicznych domków dla turystów w technologii straw bale –z gliny, drewna i prasowanych kostek słomy,
- promowanie atrakcji turystycznych Gminy Pionki,
- kultywowanie obyczajów wiejskich regionu,
- organizowanie działań popularyzujących ekologię i ochronę środowiska.

4. Mieszkańcy – inicjowanie, organizowanie uroczystości, imprez kulturalnych na terenie siedliska korzystanie z właściwie zorganizowanej infrastruktury.

Celem przedsiębiorcy jest zagospodarowanie, tworzenie siedliska, które będzie dużą atrakcją, jeśli chodzi o spędzanie wolnego czasu. Będzie to jedyne w swoim rodzaju przedsięwzięcie na całą okolicę. Budowa domków

dla turystów taką metodą uświadomi również okolicznym mieszkańcom jak ważne staje się życie w zgodzie z naturą, ekologią. Aby jednakże siedlisko mogło w pełni spełniać swoją rolę przedsiębiorca musi stworzyć działalność ze wsparciem środków z Unii Europejskiej.

Poprzez realizację celu szczegółowego nastąpi również aktywizacja mieszkańców, przedsiębiorców jak również Gminy, co w efekcie wykaże wartość dodaną zrealizowanych projektów w postaci sieci partnerów w tym obszarze tematycznym. W związku z tym, że obszar LGD posiada duże walory turystyczne oraz tereny atrakcyjne pod rekreację i wypoczynek, wskazane w analizie SWOT potrzeby zostaną zaspokojone.

Możliwość atrakcyjniejszej oferty turystycznej – jaką wzbogaci siedlisko - w odpowiednich warunkach przyczyni się do wzrostu satysfakcji mieszkańców obszaru LGD, większej chęci uczestnictwa mieszkańców w imprezach kulturalnych, rekreacyjnych integrujących społeczeństwo lokalne.

W wyżej wymienionych działaniach niezbędna jest integracja takich branż działalności gospodarczej jak:

- działalność związana z zakwaterowaniem, wyżywieniem,
- rolnictwo, leśnictwo,
- kultura i sztuka,
- kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek.

Wspólny udział przedstawicieli branż sprawi, że działania będą atrakcyjniejsze niż w sytuacji wykonywania ich tylko przez przedstawicieli jednej branży. Dużą rolę odgrywa tu branża związana z zakwaterowaniem, wyżywieniem, która będzie zaspokajała potrzeby turystyczne związane z wypoczynkiem. Wspierać ją w tym będzie i współpracować dostawca produktów rolnych tak potrzebnych w siedlisku. Nie mniej ważne staną się instytucje promujące i wspierające w działaniach przedsiębiorcę, które współpracując z nim stworzą dla swych mieszkańców wartościową ofertę spędzania czasu wolnego w przyjaznym, naturalnym otoczeniu. Nieunikniona jest również współpraca z instytucjami, osobami zajmującymi się kulturą i sztuką w celu promowania regionu a szczególnie siedliska wybudowanego w technologii straw bale i organizowania na jego terenie wydarzeń kulturalnych, które zaktywizują lokalne społeczeństwo do współpracy i przyczynią się do wzrostu integracji lokalnej społeczności.

Zaangażowanie w/w branż przyczyni się do pełnej, kompleksowej realizacji celu szczegółowego i do rozwiązania problemu zaakcentowanego przez mieszkańców obszaru LGD.

Zaplanowane działania na rzecz wzrostu atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej bazują na walorach i atrakcyjności regionu LGD i pozwolą wspólnie wszystkim sektorom na prowadzenie i realizację własnych przedsięwzięć.

Zaplanowane w ramach LSR przedsięwzięcia mają charakter zintegrowany, ponieważ zakładają rozwiązywanie głównych zdefiniowanych dla obszaru problemów i zaspakajanie potrzeb w sferze: słabej promocji obszaru, niskiej świadomości ekologicznej mieszkańców, mało atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego.

Przedsięwzięcia przewidziane do realizacji w ramach LSR angażują podmioty reprezentujące sektor publiczny, gospodarczy i społeczny. Przykładowo przedsięwzięcia związane z rozwojem turystycznym regionu angażują jednocześnie gminy (wydanie broszury informacyjnej, promowanie atrakcji turystycznej), przedsiębiorców i osoby myślące o założeniu działalności gospodarczej (tworzenie siedliska, zatrudnienie pracowników) oraz organizacje pozarządowe (organizacja imprez promujących walory regionu oraz działań popularyzujących ekologię i ochronę środowiska).

Przedsięwzięcia i operacje są tak zorganizowane aby wzajemnie się uzupełniały i na siebie oddziaływały dając efekt synergii. Potencjał tkwiący w każdym sektorze jest olbrzymi ważne jest aby go odpowiednio wykorzystać, pobudzić do działań wspólnych, zintegrowanych co przysłuży się w konsekwencji poprawnej realizacji LSR.

ROZDZIAŁ XI. Monitoring i ewaluacja

Ewaluacja to systematyczne badania określające, czy w wyniku podejmowanych przy wdrażaniu LSR działań powstały spodziewane rezultaty oraz czy te rezultaty przełożyły się na realizację celów. Ewaluacja własna funkcjonowania LGD oraz wdrażania LSR będzie dokonywana na podstawie wyników monitoringu, który będzie systematycznie przeprowadzany podczas realizacji LSR.

Ewaluacja obejmować będzie ocenę LGD „Dziedzictwo i Rozwój” w ramach: funkcjonowania Biura LGD; pracy pracowników Biura; przepływu informacji pomiędzy pracownikami i Organami LGD, pracę Organów Stowarzyszenia. Dokona się również oceny jakości i efektywności, sprawności podejmowanych decyzji. Ewaluacja przyczyni się do planowania kolejnych działań, dostarczając oceny i informacji o tym jakie elementy należy usprawnić.

Najczęściej ewaluacji własnej dokonywać będzie Zarząd, który może zlecić wykonanie zadań pracownikom Biura. Zarząd lub pracownicy Biura wyniki i wnioski z ewaluacji przygotowują w formie raportu. Dokument ten będzie przedstawiany na Walnym Zebraniu Członków. W trakcie przeprowadzania ewaluacji uwzględnione będą wskaźniki w odniesieniu do poszczególnych przedsięwzięć.

Podczas dokonywania oceny poszczególnych elementów ewaluacji zostaną zastosowane podstawowe kryteria:

- kryterium zgodności z potrzebami- dokonana zostanie ocena, w jakim stopniu przyjęte cele oraz wskaźniki ujęte w Strategii odpowiadają realnym potrzebom beneficjentów. Dzięki kryterium zostaną zidentyfikowane problemy w obszarze objętym działaniem na podstawie ankiet ewaluacyjnych (zarówno tych papierowych jak i on-line), udostępnianych każdorazowo dla beneficjentów operacji.
- kryterium trwałości- ocenia efekty ewaluowanych przedsięwzięć (tych najbardziej pozytywnych), pozwoli wyróżnić takie przedsięwzięcia, które najlepiej przyczyniają się do osiągnięcia oczekiwanych wyników realizacji LSR.
- kryterium skuteczności - pozwala ocenić, w jakiej granicy cele przedsięwzięcia określone na etapie projektowania zostały osiągnięte. Kryterium pozwoli odpowiedzieć na pytanie - czy w LSR zdefiniowano właściwe wskaźniki dla poszczególnych celów, tj. czy przyjęto je realistyczne.
- kryterium efektywności-określa stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych wyników i rezultatów. Przyczyni się ono do oceny poziomu „ekonomiczności” np.: przedsięwzięcia, operacji.
- kryterium użyteczności – pozwoli określić stopień zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych operacji.

Największa liczba działań, które zostaną objęte ewaluacją dokona się w trakcie realizacji LSR. Na tym etapie zostanie przeprowadzona **ewaluacja on going** (w trakcie). Dokona się w niej analizy osiągniętych do tego czasu produktów i rezultatów, oceny jakości realizacji Strategii i stopnia zgodności z założeniami wstępnymi opracowanymi na etapie ex ante. Ewaluacja on going stworzy szansę obiektywnego przyjrzenia się dotychczasowym efektom, rezultatom i pozwoli zweryfikować założenia, które były podstawą do stworzenia Strategii i jej wdrażania. Działania ewaluacyjne będą obejmowały:

- Efektywność funkcjonowania Biura i pracowników oraz Organów (w tym sposób przepływu informacji),
- Ocenę przebiegu konkursów (naborów),
- Efektywność promocji i aktywizacji społecznej,
- Stopień realizacji celów i wskaźników,
- Stopień wykorzystania budżetu,
- Jakość stosowanych kryteriów i procedur wyboru operacji,

oraz Plan komunikacji.

W drugim etapie nastąpi ewaluacja **ex post** (po zakończeniu realizacji)- dotyczy oceny działań w minionym okresie. Oцени na ile udało się osiągnąć cele, zbada długotrwałe efekty. Ewaluacja zostanie wykonana po zakończeniu realizacji Strategii w zakresie oceny operacji i działań pod kątem realizacji efektów i osiągnięcia celów zakładanych w LSR. Działania ewaluacyjne będą obejmowały:

- Ocenę przebiegu konkursów (naborów),
- Stopień realizacji celów i wskaźników,
- Efektywność promocji i aktywizacji społecznej,
- Stopień wykorzystania budżetu,
- Plan komunikacji.

Czynnikiem przesądającym o wyborze metod ewaluacji funkcjonowania LGD czy wdrażania LSR będą między innymi: wielkość populacji objętej badaniem, zasoby ewaluatora -Biura projektu (czas, kadra, środki finansowe), łatwość dostępu do potrzebnych danych i badanych.

Źródłami pierwotnymi, dzięki którym dokona się ewaluacji będą m.in. :

- badania ankietowe- zostaną tu wykorzystane ankiety monitorujące z realizacji operacji, które składane będą do biura LGD przez beneficjentów;
- warsztat refleksyjny – przeprowadzony będzie z kluczowymi osobami biorącymi udział w projekcie na temat przebiegu projektu, sposobu funkcjonowania, osiągnięć, trudności, zaangażowanych osób np. przedsiębiorcami, członkami Stowarzyszenia, beneficjentami, wnioskodawcami.
- spotkania grup roboczych oraz innych podmiotów działających na rzecz rozwoju obszaru LSR.

Źródłami wtórnymi pozwalającymi zebrać opinie staną się: informacje medialne oraz raporty, biuletyny, sprawozdania z działalności i informacje pochodzące od członków Stowarzyszenia.

Źródła danych dla ilościowej i jakościowej analizy założeń LSR i funkcjonowania LGD stanowią: sprawozdanie merytoryczne z działalności Stowarzyszenia, zestawienia rzeczowo-finansowe z realizacji operacji, sprawozdanie z realizacji operacji, statystyki i informacje zamieszczone na stronie internetowej LGD, opinie z realizacji zadań uzyskane od pracowników Biura LGD oraz beneficjentów, wnioskodawców, grup defaworyzowanych, dokumenty i opracowania będące wynikiem zrealizowanych w badanym okresie działań.

Innowacyjnym podejściem jest tu włączenie w proces ewaluacji lokalnej społeczności. W celu aktywnego uczestnictwa w procesie ewaluacji społeczności lokalnej przewidziano możliwość przeprowadzenia konsultacji społecznych, dzięki którym na bieżąco prowadzona będzie ocena działań wskazanych w Planie Komunikacyjnym. Analiza oceny prowadzonych działań będzie dokonywana również w oparciu o wskaźniki szczegółowo opisane w Planie Komunikacji.

Monitoring

Monitoring to systematyczne zbieranie i analizowanie informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji Strategii. Monitorowaniu będą podlegać więc następujące aspekty działań LGD:

- stopień wykorzystania budżetu,
- stopień zainteresowania szkoleniami, doradztwem,
- stopień zainteresowania stroną internetową,
- stopień zainteresowania ogłaszanymi konkursami, (naborami)
- wskaźniki realizacji LSR.

Wszystkie elementy podlegające monitorowaniu mierzone będą cyklicznie. Początkowym terminem monitorowania jest grudzień 2016 roku. Dane dokumentujące proces monitoringu np. liczba wnioskujących, liczba uczestników szkolenia, liczba osób odwiedzających stronę internetową, liczba osób objętych doradztwem, zainteresowanie szkoleniem będą na bieżąco analizowane. Na podstawie analizy zostaną sporządzone wnioski.

LGD przyjęła określoną procedurę monitorowania:

1. Podmiotem odpowiedzialnym za proces monitorowania Strategii będzie Zespół Monitorujący, w którego skład wchodzić będą pracownicy Biura oraz wybrani członkowie LGD.
2. Zespół Monitorujący składa Zarządowi LGD podsumowanie z realizacji zadań Strategii.
3. LGD sporządza informację dla lokalnej społeczności o stanie realizacji Strategii, ewentualnie włącznie z wnioskami o jej aktualizację.

System monitorowania będzie polegał na: gromadzeniu informacji zebranych od beneficjentów na podstawie bezpośrednich rozmów, zbieraniu informacji za pomocą poczty elektronicznej, monitorowaniu na podstawie spotkań, bezpośrednim monitorowaniu działań lokalnych na miejscu realizacji operacji, weryfikacji osiągnięcia rzeczywistych rezultatów na podstawie gromadzenia danych dotyczących wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania, gromadzeniu danych dotyczących wydatkowania środków na funkcjonowanie LGD zgodnie z procedurą określoną w umowie z podmiotem wdrażającym, dokumentacji zdjęciowej, gromadzeniu danych na podstawie ankiet monitorujących z realizacji operacji dla wnioskodawców/beneficjentów składających wnioski dostępnej w biurze LGD oraz na stronie internetowej. Przyjęty system monitoringu Strategii powinien umożliwić szybkie reagowanie w przypadku pojawienia się działań nieprzynoszących oczekiwanych rezultatów. Powinno to spowodować wprowadzenie zmian do zapisów Strategii.

Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie Komunikacji opracowane wyniki działań monitoringowych realizowanych w ramach planu będą przekazywane do publicznej wiadomości za pomocą Internetu. Uzyskując informacje zwrotne od wnioskodawców oraz mieszkańców obszaru LGD wykorzysta się je ewentualnie do aktualizacji LSR. W sytuacji pojawienia się problemu związanego z realizacją LSR zostaną wprowadzone środki zaradcze wskazane w Planie Komunikacji.

W załączniku nr 2 do LSR szczegółowo określono elementy funkcjonowania LGD oraz elementy wdrażania LSR, które będą podlegać ewaluacji, a także kryteria na podstawie których będzie przeprowadzona ewaluacja. Określono czas pomiaru i okres objęty pomiarem. Załącznik zawiera również elementy, które LGD zamierza monitorować.

ROZDZIAŁ XII. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

Przygotowując Lokalną Strategię Rozwoju dla obszaru LGD „Dziedzictwo i Rozwój”, przeprowadzono analizę pod kątem ewentualnej konieczności poddania LSR strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko. Za odstąpieniem od przeprowadzenia takiej oceny przemawiają następujące fakty:

- Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz
- Projekt „Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030. Innowacyjne Mazowsze” -zostały poddane procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko,
- Przygotowanie Lokalnych Strategii Rozwoju według instrumentu RLKS w okresie programowania 2014-2020 jest uszczegółowieniem powyższych dokumentów dla określonych obszarów.

Zgodnie z *Ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*, LGD wystąpiła z wnioskiem do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Warszawie o uzgodnienie odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Pisma w/w instytucji potwierdzające zgodę na odstąpienie od przeprowadzenia odrębnej procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Dziedzictwo i Rozwój” stanowią załączniki nr 24 i 25 do wniosku o wybór LSR.

Literatura

1. Poradnik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania Lokalnych Strategii Rozwoju na lata 2014-2020. Wydanie III.
2. Ustawa o rozwoju lokalnym - ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. poz. 378).
3. Rozporządzenie 1303/2013 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 320, z późn. zm.)
4. Rozporządzenie 1305/2013 - rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające 4 rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 487, z późn. zm.).
5. USTAWA z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
6. „Kierowanie”, James A.F. Stoner, R. Edward Freeman, Daniel R. Gilbert jr, wyd. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011.

ZAŁĄCZNIKI DO LSR

Załącznik nr 1 – Procedura aktualizacji LSR

Załącznik nr 2 – Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

Załącznik nr 3 – Plan działania wskazujący harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu

Załącznik nr 4 – Budżet LSR

Załącznik nr 5 – Plan komunikacyjny

Załącznik nr 1 do Lokalnej Strategii Rozwoju – Procedura aktualizacji LSR

Możliwe jest, że Lokalna Strategia Rozwoju wraz z upływem czasu wymagać będzie aktualizacji i dostosowania do zmieniających się uwarunkowań i potrzeb. Procedura zmiany została sformułowana już na etapie opracowania LSR, stwarzając gwarancję ewentualnego uruchomienia w przyszłości swego mechanizmu naprawczego w sytuacji, gdyby np. zaproponowane początkowo zapisy strategii nie przynosiły oczekiwanych rezultatów. Konieczność wspomnianych zmian może wynikać w szczególności z następujących przyczyn: zmiany obowiązujących przepisów regulujących zagadnienia objęte LSR; uwag zgłoszonych przez Instytucję Wdrażającą; uwag zgłoszonych przez kontrolę; wniosków wynikających z wdrażania LSR, przeprowadzonej ewaluacji własnej oraz monitoringu. Zmiana zapisów strategii może być dokonana jedynie w drodze przyjęcia stosownej uchwały przez Zarząd Stowarzyszenia. Zmiany mogą być wprowadzone pod warunkiem, że:

1. Zostaną skonsultowane z lokalną społecznością (np. z użyciem strony www. oraz formularza uwag online),
2. Spodziewany jest ich pozytywny wpływ na osiągnięcie celów LSR,
3. Będą korzystne dla większości wnioskodawców i potencjalnych wnioskodawców;
4. Spowodują lepsze wykorzystanie zakładanego budżetu na wdrażanie LSR;

Uwagi i sugestie co do konkretnych zapisów LSR mogą być zgłaszane przez: mieszkańców obszaru, potencjalnych beneficjentów, członków stowarzyszenia, członków rady, zarządu oraz komisji rewizyjnej i dotyczyć każdego z istotnych zagadnień LSR. Z tym, że zmiany w procedurze aktualizacji LSR, procedurach dokonywania ewaluacji i monitoringu, planie komunikacji oraz procedurach wyboru i oceny operacji, nie wymagają przeprowadzania konsultacji społecznych. Podstawowymi źródłami informacji na temat potrzeby aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju dla LGD są informacje zgromadzone poprzez:

1. kontakt bezpośredni w biurze LGD,
2. kontakt za pomocą poczty elektronicznej z biurem LGD,
3. spotkania informacyjno-konsultacyjne organizowane przez biuro LGD,
4. badania własne na temat stopnia realizacji celów i wskaźników oraz wykorzystania budżetu,
5. informacje zwrotne w wyniku realizacji planu komunikacji.

Na bazie tych informacji będą sporządzane protokoły zawierające uwagi oraz sugestie i oczekiwania odnośnie kształtu LSR, pochodzące od społeczności lokalnej. Warunkiem minimalnym do wszczęcia procedury aktualizacji zapisów LSR jest wniosek zgłoszony przez: minimum 20 mieszkańców lub 15 członków stowarzyszenia lub radę, zarząd czy komisję rewizyjną. Wspomniane protokoły niezwłocznie przekazywane są do zarządu, który po zapoznaniu się z dokumentem podejmuje decyzję o:

- odrzuceniu uwag i sugestii w przypadku, kiedy są one sprzeczne z obowiązującymi przepisami lub mogą wpłynąć niekorzystnie na osiągnięcie zaplanowanych celów i wskaźników, oraz zleca pracownikom biura poinformowanie wnioskujących o przyczynie odmowy,
- konieczności przeprowadzenia konsultacji społecznych w przedmiotowej sprawie. Nacisk na partnerstwo i partycypację w procesie przygotowania LSR dla obszaru LGD „Dziedzictwo i Rozwój” będzie podtrzymywany również na etapie ewentualnych aktualizacji.

Oznacza to, że:

1. Proces aktualizacji będzie odpowiednio promowany;
2. W procesie aktualizacji wykorzystywane będą stosowne narzędzia konsultacyjne – ogłoszenia, rozmowy, ankiety online, itp.
3. Do procesu aktualizacji zaproszeni zostaną wszyscy mieszkańcy obszaru LSR.

Zgodnie z zasadą zachowania transparentności wdrażanej strategii, informacja o konsultacjach podana będzie do publicznej wiadomości tj. zostanie zamieszczona na stronie internetowej LGD. Konsultacje związane z aktualizacją LSR potrwać minimum 10 dni w wypadku zwykłego trybu aktualizacji oraz 7 dni w przypadku trybu przyspieszonego związanego np. z koniecznością dotrzymania terminów, zaleceniami pokontrolnymi i koniecznością aktualizacji zagadnień:

1. Wiedza i doświadczenie osób zaangażowanych w opracowanie i realizację LSR oraz standardy wiedzy i kompetencji określone dla LGD
2. Jakość procesu oceny i wyboru operacji
3. Poprawność metodologiczna kryteriów i zasady ustalania/zmiany kryteriów
4. Jakość i spójność wewnętrzna diagnozy oraz analizy SWOT
5. Adekwatność celów i przedsięwzięć do diagnozy i wniosków z konsultacji LSR ze społecznością lokalną oraz adekwatność wskaźników do celów i przedsięwzięć określonych w LSR

6. Poprawność metodologiczna określenia wskaźników realizacji LSR

Materiały zebrane podczas konsultacji poddane zostaną analizie przez grupę roboczą wyłonioną spośród pracowników biura, członków rady, zarządu oraz mieszkańców. Przygotowany przez grupę roboczą projekt zmian przekazywany jest do zarządu stowarzyszenia. W trakcie zebrania prezentowany jest zakres proponowanych w LSR zmian. Etapem finalizującym aktualizację jest wprowadzenie zmian do strategii oraz akceptacja zaktualizowanego dokumentu poprzez podjęcie stosownej uchwały przez zarząd. Biuro LGD niezwłocznie po zebraniu zarządu wystosowuje pismo do zarządu województwa z prośbą o wyrażenie zgody na wprowadzenie zmian w LSR, oraz podpisanie stosownego aneksu do umowy ramowej, załączając do niego konieczne dokumenty – uchwałę oraz Lokalną Strategię Rozwoju z naniesionymi zmianami. Po otrzymaniu zgody, do wiadomości publicznej- na stronie www LGD zostanie opublikowany tekst jednolity LSR.

Załącznik nr 2 do Lokalnej Strategii Rozwoju – Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

Elementy podlegające ewaluacji

Przedmiot badania	Wykonawcy	Źródła danych i metody ich zbierania	Okres objęty pomiarem	Czas pomiaru	Kryteria ewaluacyjne
Efektywność funkcjonowania Biura i pracowników, Organów w tym sposób przepływu informacji	Zarząd, Pracownicy Biura (ocena własna), Komisja Rewizyjna	-ankieta oceny jakości doradztwa, - opinia Prezesa nt. personelu,	2016-2018	I kwartał 2019r.	Rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków zgodne z umową, realizacja LSR zgodnie z harmonogramem, przestrzeganie regulaminu, uczestnictwo w posiedzeniach, jakość i efektywność doradztwa, pomoc w rozwiązywaniu problemów. Efektywność dostarczania istotnych informacji do odbiorców LGD, częstotliwość aktualizacji informacji.
Przebieg konkursów (naborów)	Pracownicy Biura, Zarząd	- dokumentacja z naboru wniosków	2016-2018 oraz 2019-2022	I kwartał 2019r. oraz 2022r.	Skuteczność przebiegu konkursów, efektywność realizacji wskaźników przez wnioski skierowane do finansowania.
Efektywność promocji i aktywizacji społeczności	Pracownicy Biura, (ocena własna),	- rozmowy z mieszkańcami na otwartych spotkaniach,	2016-2018 oraz 2019-2022	I kwartał 2019r. oraz 2022r.	Jakość i trwałość działań promocyjnych, użyteczność

	Spolecność Lokalna	- badania ankietowe podczas organizowanych spotkań z mieszkańcami			promocji na udział mieszkańców w poszczególnych działaniach, skuteczność animacji społeczności.
Stopień realizacji celów i wskaźników	Pracownicy Biura, Ewaluacja z udziałem Społeczności Lokalnej (ewaluacja zewnętrzna)	- ankiety beneficjentów, - rejestr danych	2016-2018 oraz 2019-2022	I kwartał 2019r. oraz 2022r.	Określenie stopnia efektywności i skuteczności zrealizowanych celów i wskaźników oraz planowanych przedsięwzięć, określenie stopnia realizacji poszczególnych celów i wskaźników, zebranie informacji od społeczności lokalnej na temat efektywności i skuteczności realizacji poszczególnych przedsięwzięć.
Stopień wykorzystania budżetu	Pracownicy Biura, Komisja Rewizyjna, (ocena własna)	- rejestr danych	2016-2018 oraz 2019-2022	I kwartał 2019r. oraz 2022r.	Ocena zgodności i wysokości wydatkowanych środków finansowanych na poszczególne przedsięwzięcia, ocena efektywności poniesionych nakładów.
Plan komunikacji	Pracownicy Biura, Społeczność Lokalna, Zarząd	- zbieranie opinii podczas otwartych spotkań z mieszkańcami,	2016-2018 oraz 2019-2022	I kwartał 2019r. oraz 2022r.	Zgodność realizacji Planu z potrzebami mieszkańców, zachęcanie beneficjentów do korzystania z funduszy europejskich, zbieranie informacji o sposobach informowania beneficjentów o dostępności środków, ocena skuteczności sposobu dostarczania

					informacji do potencjalnych beneficjentów.
Jakość stosowanych kryteriów i procedur wyboru operacji	Pracownicy Biura, Społeczność Lokalna	– opinie wnioskodawców, -dokumentacja z naborów wniosków	2016-2019r.	2019 r.	Zgodność i adekwatność stosowanych kryteriów oraz procedur do określonych operacji.

Elementy podlegające monitorowaniu

Przedmiot badania	Wykonawcy	Źródła danych i metody ich zbierania	Okres objęty pomiarem	Czas pomiaru	Analiza i ocena danych
Prawidłowość procesu oceny złożonych wniosków przez członków Rady	Biuro LGD, (ocena własna)	- dokumentacja z naboru wniosków, - uwagi UM do postępowania w sprawie wyboru operacji realizujących cele LSR;	Każdorazowo po dokonaniu oceny wniosków.	Na bieżąco, raz w roku.	Monitorowanie procesu oceny wniosków, dokonywanie przeglądu kart oceny wniosków
Stopień wykorzystania budżetu	Pracownicy Biura,	- rejestr danych, - dane z monitoringu prowadzonego przez UM,	Na bieżąco począwszy od 2016r. corocznie	W I kwartale w roku następujący m po roku badanym. Począwszy od 2017r.	Stopień wykorzystania funduszy, informacje nt. postępu realizacji planu finansowego od początku realizacji Strategii.
Stopień zainteresowania szkoleniami	Pracownicy Biura	- rejestr danych z przeprowadzonych szkoleń,	Począwszy od 2017r. na bieżąco.	I kwartał w roku następujący m po roku badanym.	Liczebność podczas realizacji szkoleń, zainteresowanie mieszkańców poszczególnymi szkoleniami.
Zainteresowanie stroną internetową	Pracownicy Biura,	- rejestr danych od administratora strony internetowej, - licznik odwiedzin strony internetowej.	Począwszy od 2017r. na bieżąco.	I kwartał w roku następujący m po roku badanym.	Skuteczność przekazywania/uzyskiwania informacji nt. działalności LGD.
Stopień zainteresowania ogłoszonymi konkursami	Pracownicy Biura (ocena własna)	- rejestr ogłaszanych konkursów, - dokumentacja z naboru wniosków,	Począwszy od 2017r. na bieżąco.	I kwartale w roku następujący m po roku badanym.	Zgodność ogłaszanych konkursów z harmonogramem, określenie stopnia realizacji zadań

					wdrażanych w ramach LSR.
Wskaźniki realizacji LSR	Pracownicy Biura LGD (ocena własna)	- dane z monitoringu prowadzonego przez UM, - ankiety beneficjentów - rejestr danych LGD.	Począwszy od 2017r. na bieżąco.	I kwartale w roku następujący m po roku badanym.	Stopień realizacji wskaźnika.

Dla każdego z ewaluowanych i wymienionych wyżej elementów zostaną sporządzone wnioski w formie pisemnych dokumentów. Najczęściej będą one przygotowywane przez pracowników Biura oraz członków Zarządu. Podczas spotkań Zarządu należy przedstawiać wnioski z przeprowadzonych ewaluacji.

Celem sporządzania wniosków jest określenie ewentualnych problemów czy określenie niedociągnięć powstałych podczas realizacji LSR. Należy zatem sporządzić rekomendacje, które pozwolą w przyszłości uniknąć błędów. W sytuacji takiej Zarząd oraz pracownicy Biura będą musieli opracować działania naprawcze a więc procedurę związaną z poprawą zaistniałej niedogodnej sytuacji.

Dzięki uzyskanym wynikom z ewaluacji pracownicy Biura będą mogli w satysfakcjonującej sytuacji wykorzystać je do dalszej pracy w podobnych działaniach. Wnioski i rekomendacje przyczynią się do wzrostu poprawności pracy Biura, zmniejszeniu stopnia popełnienia przyszyłych błędów.

Wszystkie elementy podlegające monitorowaniu również zostaną zanalizowane. Na podstawie zebranych danych monitoringowych przez pracowników Biura zostaną sporządzone szczegółowe analizy w formie raportu, który zostanie przedstawiony Zarządowi. Będzie można dzięki tym danym na bieżąco dokonywać usprawnienia w realizacji innych przedsięwzięć (operacji), porównywać je z danymi z poprzednich lat i analizować zaistniałe zmiany.

Wszelkie wnioski i spostrzeżenia jakie wynikną w trakcie realizacji LSR być może przyczynią się do modyfikacji LSR w celu uniknięcia niezrealizowania danego wskaźnika lub jego częściowego zrealizowania.

Załącznik nr 3 do Lokalnej Strategii Rozwoju – Plan działania

CEL OGÓLNY Nr 1	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Program	Poddziałanie/zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (EU)		
Cel szczegółowy 1.1 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości												PROW		
Tworzenie i rozwój przedsiębiorstw	Liczba nowo powstałych przedsiębiorstw	5 szt.	13	87 500,00	12 szt.	46	210 000,00	20szt.	100	350 000,00	37 szt.	647 500,00	PROW	Realizacja LSR
	Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem w zakresie rozwoju	5 szt.	20	300 000,00	16 szt.	85	900 313,16	3szt.	100	190 000,00	24 szt.	1 390 313,16	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 1.1				387 500,00		1 110 313,16		540 000,00		2 037 813,16,00				
Razem cel ogólny 1				387 500,00		1 110 313,16		540 000,00		2 037 813,16				

CEL OGÓLNY nr 2	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Program	Poddziałanie/zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jedną miarą	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie(EU)	Wartość z jedną miarą	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Wartość z jedną miarą	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (EU)		
Cel szczegółowy 2.1 Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom												PROW		
Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.	Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej, kulturalnej lub rekreacyjnej.	45 szt.	70	1 125 000,00	3 szt.	76	225 000,00	16 szt.	100	889 702,71	64 sztuk	2 239 702,71	PROW	Realizacja LSR
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	0 szt.	0	0	1 szt.	100	97500,00	0 szt.	100	0	1 szt.	97500,00		
Razem cel szczegółowy 2.1				1 125 000,00			322500,00			889 702,71		2 337 202,71		
Cel szczegółowy 2.2 Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR														

Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym	Liczba egzemplarzy opracowanych i wydanych publikacji informacyjnych i promocyjnych dotyczących obszaru LGD	8900 egz.	51	2 300,00	6000 egz.	85	10 375,00	2600 egz.	100	7 750,00	17500 egz.	20 425,00	PROW	Aktywizacja
Razem cel szczegółowy 2.2				2 300,00			10 375,00			7 750,00		20 425,00		
Cel szczegółowy 2.3 Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw														
Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR.	Liczba zorganizowanych spotkań	20 szt.	69	5 325,00	6 szt.	89	5 025,00	3 szt.	100	1000,00	29 szt.	11 350,00	PROW	Aktywizacja
Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.	Liczba wydarzeń integrujących i aktywizujących mieszkań	17 szt.	37	31 650,00	22 szt.	82	49 900,00	8 szt.	100	21 550,00	47 szt.	103 100,00	PROW	Aktywizacja

	ńców obszaru	1 szt.	50	11 492,00	0 szt	50	0	1 szt.	100	11 492,13	2 szt.	22 984,13		Realizacja LSR
	Liczba zrealizo wanych projektó w współpr acy	0 szt.	0	0	0	0	0	1 szt.	100	62500,00	1 szt.	62500,00		Projekt współpracy
Razem cel szczegółowy2.3				48 467,00			54 925,00			96 542,13		199 934,1 3		
Razem cel ogólny 2				1 175 767,00			387 800,00			993 994,84		2 557 561,84		

CEL OGÓLNY nr 3	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Program	Poddziałanie/zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (EU)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (EU)		
Cel szczegółowy 3.1 Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR												PROW		
Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych	Liczba przeprowadzonych szkoleń dla mieszkańców	8 szt.	100	2 625,00	0	0	0	0	0	0	8 szt.	2 625,00	PROW	Aktywizacja Projekt współpracy

Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych.	Liczba zrealizowanych projektów w współpracy	1 szt.	100	40 000,00	0	100	0	0	100	0	1 szt.	40 000,00		
Razem cel szczegółowy 3.1				42 625,00			0			0		42 625,00		
Razem cel ogólny 3				42 625,00			0			0		42 625,00		
Razem LSR				/1 605 892,00			1 498 113,16			1 533 994,84		4 638 000,00		

Załącznik nr 4 do Lokalnej Strategii Rozwoju - Budżet

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (EU)					Razem EFSI
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundu sz wiodą cy	
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	4 300 500,00			0		4 300 500,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	200 000,00			0		200 000,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	588 160,00		0	0	0	588 160,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	137 500,00		0	0	0	137 500,00
Razem	5 226 160,00		0	0	0	5 226 160,00

Formularz: Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	1 296 660,51	741 152,65		2 037 813,16
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	1 439 747,63		822 939,21	2 262 686,84
Razem	2 736 408,14	741 152,65	822 939,21	4 300 500,00

Załącznik nr 5 do Lokalnej Strategii Rozwoju – Plan komunikacji

Termin	Cel komunikacji	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Środki przekazu (sposób dotarcia)	Wskaźniki	Budżet	Planowane efekty (rezultaty)	
VI-XII 2016 r.	Poinformowanie ogółu mieszkańców o LSR oraz potencjalnych wnioskodawców o głównych celach LSR, zasadach przyznawania dofinansowania oraz typach projektów, które będą miały największe szanse wsparcia z budżetu LSR	Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2014-2020	<ul style="list-style-type: none"> - potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz mieszkańcy obszaru LSR, - mieszkańcy obszaru LSR, - grupy defaworyzowane: młodzież, kobiety, osoby starsze, bezrobotni, mieszkańcy małych miejscowości 	<ul style="list-style-type: none"> - artykuły w prasie regionalnej, - ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (UG, gminne instytucje kultury), - artykuły na stronie www LGD i UG i portalach społ. - poczta elektroniczna, - ulotki i plakaty informacyjne, - gadżety promocyjne, - materiały promocyjne (roll-up, baner), - mapa obszaru LSR. 	<ul style="list-style-type: none"> - liczba artykułów w prasie – 2 szt. - liczba ogłoszeń na tablicach w instytucjach publicznych – 50 szt. - liczba spotkań – 3 szt. - liczba gadżetów – 6 kpl. - Roll-up – 2 szt. - Banner – 2 szt. - materiały informacyjno-promocyjne - 5100 szt.. 		<ul style="list-style-type: none"> - liczba osób poinformowanych o zasadach realizacji LSR (6000), - podniesienie wiedzy społeczności lokalnej nt. LGD oraz ogłaszanych naborów (o 25%) 	
	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny używanych przez Radę LGD oraz głównych zasadach pisania wniosków o dofinansowanie	Spotkania nt. zasad oceniania i wyboru projektów przez LGD	Szkolenie nt. zasad pisania projektów przez wnioskodawców	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz mieszkańcy obszaru LSR	- spotkania	- liczba przeprowadzonych szkoleń - 2 szt.		- liczba osób na spotkaniu (min. 50 osób)
					- ulotka informacyjna wręczana na spotkaniu,			
				- materiały szkoleniowe, prezentacja multimedialna	- liczba wypełnionych ankiet – 60		- liczba uczestników szkoleń (ok. 40)	
				- poradnik dla beneficjentów pisania wniosków przez wnioskodawców,	- publikacje - 500 egz.			
				- ulotka informacyjna,	- inicjatywy informacyjno-aktywizujące - 2 szt.			
				- materiały szkoleniowe,	- liczba wejść na stronę www LGD - 5000			
				- prezentacja multimedialna				
	Uzyskanie informacji zwrotnej nt. LSR oraz oceny jakości doradztwa świadczonego przez LGD	Badanie satysfakcji wnioskodawców LGD dot. LSR oraz jakości pomocy świadczonej przez	<ul style="list-style-type: none"> - wnioskodawcy poszczególnych zakresów operacji w ramach LSR, - mieszkańcy obszaru LSR 	<ul style="list-style-type: none"> - ankieta oceny jakości doradztwa świadczonego w biurze LGD, - ankieta na stronie www LGD 			<ul style="list-style-type: none"> - zwrot ankiet na poziomie ok. 75% - liczba potencjalnych beneficjentów 	

		LGD na etapie przygotowywania wniosków o przyznanie pomocy					korzystających z doradztwa (ok. 40)
	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno-aktywizujące	- mieszkańcy małych miejscowości, - osoby 50+, - kobiety.	- ogłoszenie na stronie www LGD oraz portalach społ.			- liczba uczestników warsztatów (ok. 40)
2017	Poinformowanie o bieżącej działalności LGD oraz naborach wniosków o przyznanie pomocy	Kampania informacyjna	- potencjalni uczestnicy szkoleń, szczególnie grupy defaworyzowane, - wszyscy mieszkańcy obszaru LSR.	- artykuł w prasie regionalnej, - materiały informacyjno-promocyjne - informacje na stronie www LGD i UG, - gadzety promocyjne,	- materiały informacyjno-promocyjne – 1600 szt. - liczba artykułów w prasie – 2 szt. - liczba gadżetów – 7 kpl.		- liczba osób poinformowanych o zasadach realizacji LSR (4000)
	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny używanych przez Radę LGD oraz głównych zasadach pisania wniosków o dofinansowanie	Spotkania nt. zasad oceniania i wyboru projektów przez LGD Szkolenie nt. zasad pisania i/lub rozliczania projektów przez wnioskodawców	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz mieszkańcy obszaru	- materiały szkoleniowe, prezentacja multimedialna,	- liczba spotkań – 5 szt. - liczba szkoleń – 3 szt. - liczba wejść na stronę www LGD – 5000 - liczba inicjatyw informacyjno-aktywizujących – 8 szt.		liczba osób uczestniczących w spotkaniach i szkoleniach (min. 120)
	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno-aktywizujące	- mieszkańcy obszaru LSR, osoby 50+, kobiety, młodzież, mieszkańcy małych miejscowości.	- ogłoszenie na stronie www LGD oraz portalach społ., - materiały informacyjno-promocyjne			- liczba uczestników działań aktywizacyjnych (ok. 600)
2018	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o bieżącej działalności LGD oraz LSR. Ponowne przekazanie informacji o możliwości aplikowania oraz wstępnych efektach wdrażania	Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2014-2020 oraz o dalszej możliwości aplikowania	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru - mieszkańcy obszaru LSR	- artykuły w prasie regionalnej, - ogłoszenie na stronie www LGD oraz portalach społ. - materiały informacyjno-promocyjne, - gadzety promocyjne,	- liczba artykułów w prasie – 2 szt. - liczba wejść na stronę internetową – 5000 - liczba spotkań – 3 szt. - liczba szkoleń – 2 szt.		- liczba osób poinformowanych o działalności LGD, realizacji i efektach wdrażania LSR (4000)

	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach pisania wniosków o dofinansowanie	Spotkania informacyjno – konsultacyjne oraz szkolenia nt. zasad pisania i/lub rozliczania projektów przez wnioskodawców	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz mieszkańcy obszaru	- materiały szkoleniowe- prezentacja multimedialna	- materiały informacyjno- promocyjne – 1600 szt. - liczba inicjatyw informacyjno- aktywizujących - 9 szt.		- liczba uczestników szkoleń i spotkań (ok. 60)
	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno- aktywizujące	- mieszkańcy obszaru LSR, - osoby 50+, - kobiety - mieszkańcy małych miejscowości, - młodzież	- ogłoszenie na stronie internetowej LGD oraz portalach społecznościowych - materiały informacyjno - promocyjne	- liczba gadżetów – 4 kpl.		- liczba uczestników działań informacyjno - aktywizujących (ok. 575)
2019	Poinformowanie o bieżącej działalności LGD oraz dobrych praktykach w związku z wdrażanymi projektami.	Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2014-2020 oraz efektów wdrażania.	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w prasie regionalnej, - prezentacje multimedialne - materiały informacyjno- promocyjne - artykuły na stronie www oraz portalach społ., - gadżety promocyjne,	- liczba artykułów w prasie – 2 szt. - liczba spotkań – 9 szt. - liczba gadżetów – 5 kpl. - materiały informacyjno- promocyjne - 1800 szt.		- liczba osób poinformowanych (4000)
		Kampania promocyjna efekty wdrażania LSR	- mieszkańcy obszaru LSR	- folder promujący dobre praktyki na obszarze objętym LSR	- publikacje – 500 egz. - liczba wejść na stronę internetową LGD - 5000		- liczba osób poinformowanych o dobrych praktykach (500)
	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o wdrażaniu LSR na lata 2014-2020	Spotkania informacyjno – konsultacyjne i/lub szkolenia nt. zasad pisania i/lub rozliczania projektów przez wnioskodawców	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz mieszkańcy obszaru	materiały informacyjno - promocyjne - materiały szkoleniowe,	- konferencja – 1 szt. - liczba inicjatyw – 15 szt.		- liczba uczestników spotkań (ok. 90)

	Prezentacja efektów realizacji LSR na okres programowania 2014-2020	Konferencja prezentująca stan wdrażania LSR 2014-2020	- mieszkańcy obszaru LSR, - beneficjenci, - grupy defaworyzowane	- konferencja prezentująca stan wdrażania LSR		- liczba uczestników konferencji (ok. 40)
	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno-aktywizujące	- mieszkańcy obszaru LSR, mieszkańcy małych miejscowości, młodzież, osoby 50+, kobiety.	- ogłoszenia na stronie internetowej LGD oraz portalach społecznościowych, - materiały informacyjno - promocyjne		- liczba uczestników działań aktywizujących (ok. 720)
2020	Poinformowanie ogółu mieszkańców o LSR i efektach wdrażania oraz bieżącej działalności LGD i dobrych praktykach w związku z wdrażanymi projektami	Kampania informacyjna nt. głównych efektów LSR na lata 2014-2020	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz organizacje pozarządowe, - mieszkańcy obszaru LSR	- artykuł w prasie, - artykuły na stronie www oraz portalach społ. - publikacja - materiały informacyjno – promocyjne - gadzety promocyjne,	- liczba artykułów w prasie – 2 szt. - liczba spotkań – 5 szt. - liczba materiałów informacyjno-promocyjnych - 1800 szt	- liczba osób poinformowanych (5000)
	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o wdrażaniu LSR na lata 2014-2020	Spotkania informacyjno – konsultacyjne i/lub szkolenia, w tym nt. zasad pisania i/lub rozliczania projektów przez wnioskodawców	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, samorządy lokalne oraz mieszkańcy obszaru	- ulotka informacyjna wręczana na spotkaniu, - materiały szkoleniowe,	- liczba wejść na stronę internetową - 5000 - liczba publikacji – 1000 szt. - liczba inicjatyw - 5szt.	- liczba uczestników spotkań-(ok. 20)
	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno-aktywizujące	- mieszkańcy obszaru LSR, osoby 50+, kobiety, młodzież,	- ogłoszenia na stronie www LGD oraz portalach społ. - materiały informacyjno - promocyjne	- liczba gadżetów – 4 kpl.	- liczba uczestników działań aktywizacyjnych (ok. 282)
2021	Poinformowanie mieszkańców LGD o efektach wdrażania LSR oraz o bieżącej działalności LGD	Kampania informacyjna	- mieszkańcy obszaru LSR	- publikacja,- artykuły na stronie www LGD oraz portalach społ.	- liczba publikacji – 1000 szt. - liczba wejść na stronę internetową – 5000	- liczba osób poinformowanych (3000)

	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno-aktywizujące	- mieszkańcy obszaru LSR, kobiety, osoby 50+,	- ogłoszenia na stronie internetowej LGD oraz portalach społecznościowych, - materiały informacyjno-promocyjne	- liczba inicjatyw – 12 szt. - liczba materiałów informacyjno-promocyjnych – 950 szt. - liczba gadżetów – 3 kpl. - liczba spotkań – 2 szt.		- liczba uczestników działań aktywizujących (ok. 300)
	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach pisania wniosków o dofinansowanie	Spotkania nt. zasad oceniania i wyboru projektów przez LGD	- potencjalni wnioskodawcy, w szczególności mieszkańcy obszaru LGD	- ulotka informacyjna wręczana na spotkaniu, - materiały szkoleniowe,			- liczba uczestników spotkań (ok. 23)
2022	Poinformowanie ogółu mieszkańców o obszarze LSR oraz bieżącej działalności LGD	Kampania informacyjna	- mieszkańcy obszaru LSR	- publikacje - artykuły na stronie internetowej oraz portalach społ.	- liczba wejść na stronę internetową - 5000 - publikacje – 400 egz.		- liczba osób poinformowanych (4000)
	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno-aktywizujące	- mieszkańcy obszaru LSR, osoby 50+, kobiety, mieszkańcy małych miejscowości, młodzież.	- ogłoszenie na stronie internetowej LGD o raz portalach społecznościowych - materiały informacyjno-promocyjne	- liczba inicjatyw - 6 szt. - liczba materiałów informacyjno-promocyjnych – 150 szt. - liczba gadżetów – 3 kpl.		- liczba uczestników działań aktywizujących (ok. 90)
2023	Poinformowanie społeczności lokalnej o działalności LGD i prezentacja efektów realizacji LSR 2014-2020	Konferencja podsumowująca realizację LSR 2014-2020	- mieszkańcy obszaru LSR, - beneficjenci, - grupy defaworyzowane	- konferencja podsumowująca realizację LSR	- konferencja – 1 szt. - liczba inicjatyw – 2 szt.		- liczba uczestników konferencji (ok. 40)
		Kampania informacyjna	- mieszkańcy obszaru LSR	- artykuły na stronie www oraz portalach społ. - publikacje	- publikacje 2000 egz.		- liczba osób poinformowanych (2000)
	Aktywizacja lokalnej społeczności połączona z kampanią informacyjną	Inicjatywy informacyjno-aktywizujące	- mieszkańcy obszaru LSR, - osoby 50+, - kobiety.	- ogłoszenie na stronie internetowej LGD oraz portalach społecznościowych			- liczba uczestników działań aktywizujących (ok.30)
Realizacja Planu komunikacji razem:						137 500,00 EU	